

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MODERN TÜRK EDEBİYATI'NDA “KUYU” ANLATILARI

Yüksek Lisans Tezi

Şeyma AĞCA

Danışman:
Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Samsun, 2018

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MODERN TÜRK EDEBİYATI'NDA “KUYU” ANLATILARI

Yüksek Lisans Tezi

Şeyma AĞCA

Danışman:

Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Samsun, 2018

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

20/ 07/ 2018

Şeyma AĞCA

TEZ KABUL VE ONAYI

Şeyma Ağca tarafından hazırlanan *Modern Türk Edebiyatı'nda "Kuyu" Anlatıları* başlıklı bu çalışma, 20/07/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Selçuk ÇIKLA

Üye: Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Bekir Şakir KONYALI

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

___/___/___

Prof. Dr. Bozkurt KOÇ

Enstitü Müdürü

ÖZET

MODERN TÜRK EDEBİYATI'NDA “KUYU” ANLATILARI

Şeyma AĞCA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Temmuz/2018
Danışman: Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

Hem Yunan mitolojisinde hem de Doğu anlatılarında “kuyu” konulu pek çok hikâye vardır. Kuyu denilince akla ilk gelen Hz. Yusuf Kıssası’dır. Modern Türk edebiyatında da bu konu ele alınmıştır. Bu çalışmada Hilmi Yavuz’un *Kuyu*, Rasim Özdenören’in *Kuyu* ve Orhan Pamuk’un *Kırmızı Saçlı Kadın* adlı metinlerinden hareketle bu konu irdelenmiştir. Her ne kadar farklı medeniyetlerde kuyu aynı konu gibi görünse de gerek medeniyet farklılığı, gerek kronolojik farklılık, gerekse yazarların bakış açısındaki farklılık nedeniyle ortaya çok çeşitli kuyu anlatıları çıkmaktadır. Bu çalışmada üç farklı bakış açısından ortaya çıkan üç ayrı kuyu anlatısı karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada öncelikle gösterge ve kuyu göstergesi kavramlarına değinilmiş, kuyu göstergesi tarihsel bağlamda incelenmiştir. Psikanalizde kuyu göstergesine değinilmiştir. Kuyu ile ilgili modern ve tarihi anlatılar ile yerli ve yabancı filmler listelenmiştir. Her üç yazarın yazın anlayışına ve yazarların söyleşilerine yer verilmiştir. Kuyu gösterilenleri her üç eserde tek tek ele alınmış ve tablolar ile de gösterilmiştir. Buna göre; incelenen üç eserdeki ortak kuyu gösterilenleri şunlardır: ölüm, bilinçaltı, körlük, trajedi, kent ve varoluşsal açıklık. Kuyunun Hilmi Yavuz’un eserinde daha çok yazar ve yazarlık ile ilgili gösterilenlere karşılık geldiği, Rasim Özdenören’in eserinde mistik ve tasavvufi nitelikler taşıdığı, Orhan Pamuk’un eserinde Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki gelgitler neticesinde oluşan gösterilenleri nitelediği sonucuna ulaşılmıştır. İncelenen eserlerdeki kuyu gösterilenlerinin ortak noktası kuyunun insana ve varoluşa dair nitelikler taşımasıdır. İnsana dair iyi ve kötü ne varsa kuyuda bir karşılık bulunmaktadır. İncelemede kuyu anlatılarına yansıyan hem ortak medeniyet unsurları hem de farklı yansımalar tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma kuyu metaforunun bir kurgu unsuru olarak nasıl işlendiğini ortaya koyduğu gibi aynı zamanda bir karşılaştırmalı edebiyat çalışmasıdır.

Anahtar Sözcükler: kuyu göstergesi, varoluş, mitoloji, psikanaliz, Doğu ve Batı, karşılaştırmalı edebiyat

ABSTRACT

“WELL” NARRATIVES IN MODERN TURKISH LITERATURE

Şeyma AĞCA

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences,

Department of Turkish Language and Literature, M.A., July/2018

Supervisor: Prof. Dr. Şaban SAĞLIK

There are many “well” themed stories both in Eastern narratives and Greek mythology. When we say “well”, the first thing that comes to mind is The Story of Joseph. Also in modern Turkish literature this subject has been handled. In this study, based on texts such as Hilmi Yavuz’s *Well* Rasim Özdenören’s *Well* and Orhan Pamuk’s *Red-Haired Woman*, this study was examined. Even though in different civilizations, well have been seemed as the same subject, both civilization differences, chronological differences, and because of the difference in point of view of the writers a wide variety of well narratives exist. In this study, three different well narratives emerged from three different perspectives were analyzed comparatively. In the study, firstly the concepts of sign and well sign are mentioned and the well sign is analyzed in the historical context. The well sign in psychoanalysis was mentioned. Modern and historical narratives and local and foreign films about the well were listed. All three authors’ literary understanding and their interviews were included. Well signifieds are handled one by one in all three works and also shown with tables. According to this; the common well signifieds in the three works studied are: death, subconscious, blindness, tragedy, city and existential openness. It was concluded that the well is mainly corresponding to signifieds related to author and authorship in Hilmi Yavuz’s work, having mystic and sufistic qualities in Rasim Özdenören’s work, describing the signifieds formed as a result of the tides between Eastern and Western civilizations in Orhan Pamuk’s work. The common point of the wells in the studied works is that the well has the qualities of existence. What is good and bad about the human beings has a response in the well. In the research both common factors of civilization and different reflections reflected well narrations will be tried to determine. This study will reveal how the metaphor of well is handled as a fiction factor as well as a comparative literature study.

Key Words: well sign, existence, mythology, psychoanalysis, East and West, comparative literature.

ÖN SÖZ

Seminer çalışmamda incelediğim Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında geçen kuyu imgesi bende bir merak uyandırdı. Hilmi Yavuz'un *Kuyu* ve Rasim Özdenören'in de *Kuyu* adlı eserler ortaya koyduklarını öğrenince, bu eserlerdeki kuyu gösterilenleri üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yapmayı istedim.

Bu çalışmanın giriş bölümünde öncelikle dil, kelimeler ve çağrışımları, gösterge, dil göstergesi ve kuyu göstergesine değinilmiştir. Daha sonra kuyu göstergesi tarihsel bağlamda; mitoloji, kutsal kitaplar ve psikanaliz başlıkları altında incelenmiştir. Kuyu üzerine yazılmış tarihi ve modern, yerli ve yabancı anlatı, şiir ve filmlerin listelerine yer verilmiştir. *Modern Türk Edebiyatı*'nda "*Kuyu*" Anlatıları isimli bu çalışma üç bölüme ayrılmıştır. Çalışmada karşılaştırılan üç eser baskı yıllarına göre bir sıralama yapılarak incelenmiştir.

Birinci bölümde Hilmi Yavuz için kuyunun ne anlam ifade ettiğine, Yavuz'un hikâye anlayışına ve *Kuyu* anlatısındaki kuyu gösterilenlerinin çözümlemesine yer verilmiştir. İkinci bölümde Rasim Özdenören için kuyunun ne anlama geldiğine, Özdenören'in hikâye anlayışına ve *Kuyu* hikayesindeki kuyu gösterenlerinin çözümlemesine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise Orhan Pamuk için kuyunun ne anlama geldiğine, Pamuk'un roman anlayışına ve *Kırmızı Saçlı Kadın* romanındaki kuyu gösterilenlerinin çözümlemelerine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde her üç eserdeki kuyu gösterilenleri karşılaştırılarak, benzer ve farklı noktalar üzerinde durulmuştur. Tezin planlama aşamasında yer verdiğimiz karşılaştırma bölümü tekrara düşmemek adına çıkarılıp sonuç bölümüne alınmıştır.

Bu karşılaştırmalı edebiyat çalışması öncelikle geniş bir bakış açısı geliştirmemi sağladı. Bu çok yönlü eleştirel bakış açısı birbirinden farklı üç yazarı tanıyıp poetikalarını anlamamı, kuyu göstergesi üzerinden yazarların varoluşsal felsefelerine dair çıkarımlarda bulunmamı sağladı. Ayrıca bir imgenin mitolojiden, efsanelere, masallara, şiirlere, anlatılara kadar uzanan geniş bir çerçevede, gerek ulusal gerekse dünya edebiyatında yer edinebileceğini fark ettirdi.

Bu çalışmada karşılaştırmalı edebiyat bilimi verileri kullanılarak yukarıda belirtilen üç eserdeki kuyu gösterilenlerinin çözümlemesi hedeflenmektedir. Bu çalışma bir imgeyi farklı eserlerde incelerken nasıl bir yol izleneceğine dair bu alanda yapılacak çalışmalarda farklı ufuklar açacaktır.

Bu çalışmanın her aşamasında bana yol gösteren, öneri ve katkılarıyla yardımcı olan danışmanım sayın Prof. Dr. şaban Sağlık'a teşekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans öğrenimim boyunca, ilgi ve desteklerini esirgemeyen başta sayın Dr. Öğr. Üyesi İlknur Tatar Kırılmış olmak üzere tüm Yeni Türk Edebiyatı Anabilim dalı hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca her zaman yanımda olan, desteklerini hiç esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

şeyma AğCA

Samsun-2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ	1
1. Kelimeler ve Çağrışımları	1
2. Dil Göstergesi ve Gösterge	1
3. Kuyu Göstergesi.....	2
3-a Tarihsel Bağlamda Kuyu Göstergesi	2
4. Kuyu Anlatıları.....	19
4-a Tarihi Anlatılar.....	19
4-b Modern Anlatılar.....	19
4-c Kuyu ile İlgili Filmler	22

BİRİNCİ BÖLÜM HİLMİ YAVUZ'UN KUYU'SU

1.1. Hilmi Yavuz ve Kuyu	24
1.2. Hilmi Yavuz'un Anlatı Anlayışı	25
1.3. Hilmi Yavuz'un <i>Kuyu</i> Anlatısındaki Kuyu Göstergesinin Çözümlemesi	28
1.3.1. Kuyu: Ölüm.....	28
1.3.2. Kuyu: Körlük	30
1.3.3. Kuyu: Bilinçaltı.....	31
1.3.4. Kuyu: Trajedi	31
1.3.5. Kuyu: Şark-Garp	32
1.3.6. Kuyu: Yazarın Çocukluğu.....	32
1.3.7. Kuyu: Ana Rahmi	33
1.3.8. Kuyu: Yazın Arayışı	33
1.3.9. Kuyu: Yazarın Ölümü	34
1.3.10. Kuyu: Anlatı.....	34
1.3.11. Kuyu: Masal Nesnesi	35
1.3.12. Kuyu: Şifa Kaynağı.....	35

1.3.13. Kuyu: Kent	35
1.3.14. Kuyu: Cehennem	36
1.3.15. Kuyu: Ceza.....	38
1.3.16. Kuyu: Varoluşsal Açıklık.....	38

İKİNCİ BÖLÜM

RASİM ÖZDENÖREN'İN KUYU'SU

2.1. Rasim Özdenören ve Kuyu	39
2.2. Rasim Özdenören'in Hikâye Anlayışı	39
2.3. Rasim Özdenören'in <i>Kuyu</i> Hikâyesindeki Kuyu Göstergesinin Çözümlemesi	43
2.3.1. Kuyu: Olgunlaşma	43
2.3.2. Kuyu: İçsel Yolculuk	44
2.3.3. Kuyu: Ölüm.....	44
2.3.4. Kuyu: Arayış	45
2.3.5. Kuyu: Sır	45
2.3.6. Kuyu: İnsan Bedeni.....	46
2.3.7. Kuyu: Otel.....	46
2.3.8. Kuyu: Kent.....	46
2.3.9. Kuyu: Trajedi	47
2.3.10. Kuyu: Cehennem.....	48
2.3.11. Kuyu: Anafor	49
2.3.12. Kuyu: Halka	49
2.3.13. Kuyu: Bilinçaltı.....	49
2.3.14. Kuyu: İmtihan	50
2.3.15. Kuyu: Dönüşüm Yeri	50
2.3.16. Kuyu: Sığınak.....	50
2.3.17. Kuyu: Anlatı.....	51
2.3.18. Kuyu: Yusuf	51
2.3.19. Kuyu: Varoluşsal Açıklık.....	51
2.3.20. Kuyu: Körlük	52
2.3.21. Kuyu: Düşüş-Yükseliş	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORHAN PAMUK'UN *KIRMIZI SAÇLI KADIN*'I

3.1. Orhan Pamuk ve Kuyu	54
3.2. Orhan Pamuk'un Roman Anlayışı	56
3.3. Orhan Pamuk'un <i>Kırmızı Saçlı Kadın</i> Romanındaki Kuyu Göstergesinin Çözümlemesi.....	60
3.3.1. Kuyu: İnsan Bedeni.....	60
3.3.2. Kuyu: Yaşam.....	61
3.3.3. Kuyu: Ölüm.....	61
3.3.4. Kuyu: Kader	61
3.3.5. Kuyu: Varoluşsal Açıklık.....	62
3.3.6. Kuyu: İntikam	62
3.3.7. Kuyu: Yeraltı Âlemine Giden Yol	63
3.3.8. Kuyu: Bilinçaltı	64
3.3.9. Kuyu: Olgunlaşma	64
3.3.10. Kuyu: Hapishane	65
3.3.11. Kuyu: İhanet.....	66
3.3.12. Kuyu: Suç	66
3.3.13. Kuyu: Uygarlık Hamlesi	67
3.3.14. Kuyu: Kent	68
3.3.15. Kuyu: Dönüşüm	68
3.3.16. Kuyu: Kara Leke	68
3.3.17. Kuyu: Körlük	69
3.3.18. Kuyu: Trajedi	70
SONUÇ	72
KAYNAKÇA	77
ÖZGEÇMİŞ	80

KISALTMALAR

bk. : Bakınız

ev. : Çeviren

ed. : Editör

s. : Sayfa

ss. : Sayfadan sayfaya

S. : Sayı

vs. : Vesaire

GİRİŞ

1. Kelimeler ve Çağrışımları

İnsanlık tarihiyle birlikte var olduğu kabul edilen, geçmişten günümüze çeşitli kültür ve medeniyetlerle kaynaşmamızı sağlayan “Dil, tıpkı ev gibi bir milletin duygu, düşünce ve hayatının barınağı, korunağıdır.”¹

Muharrem Ergin’e göre ise, “Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimaî bir müessesedir.”² Yani dil bir sistemdir ve dilin en küçük birimi sestir, sesler ise bir araya gelerek kelimeleri oluşturur. Ergin’e göre:

Bu içtimai ve milli müessesenin malzemesi ise seslerdir, yapısı seslerden örülmüştür. Sesler yan yana gelerek kelimeleri ve kelime dizilerini meydana getirirler...³ Kelime, mânâsı veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur. Kelimeler mânâlı veya gramer vazifeli dil birlikleridir... Canlı cansız bütün varlıklar, mefhumlar, hareketler, fikirler dilde bu mânâlı birliklerle karşılanırlar.⁴

“Sözcükler anlamları ve görevleri bakımından türlere ayrılırlar. Türkçe sözcükler, genelde sekiz kümede toplanarak incelenir. Bunlar; isim, sıfat, fiil, zarf, zamir, edat, bağlaç ve ünlemdir.”⁵

Modern dilbilimin kurucusu olarak değerlendirilen Saussure’e göre; “Sözcükler bellekte çağrışım yoluyla birbirine bağlanır.”⁶ Kelime çağrışımlarından ise dil göstergesi akla gelir. Ferdinand de Saussure’e göre dil göstergesinin içerdiği iki öge olan ad ve nesne anlıksal niteliklidir ve beynimizde çağrışım yoluyla birbirine bağlanmaktadır.⁷

2. Dil Göstergesi ve Gösterge

Saussure’e göre dil göstergesi bir kavram ve bir işitimi imgesini birleştirmektedir: “Dil göstergesi bir nesneyle bir adı birleştirmez, bir kavramla bir işitimi imgesini birleştirir. İşitimi imgesi salt fiziksel nitelikli olan özdeksel ses değildir; sesin anlıksal izidir, duyularımızın tanıklığı yoluyla bizde oluşan tasarımıdır.

¹ Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 133.

² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2011, s. 3.

³ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 5.

⁴ Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 95.

⁵ Atilla Özkırımlı, *Türk Dili Dil ve Anlatım*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002, ss. 205-206.

⁶ Ferdinand De Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, Berke Vardar (çev.), Multilingual Yayınları, İstanbul 2001, s. 197.

⁷ Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, s. 107.

Duyumsaldır bu imge.”⁸

Saussure’e göre dil göstergesi iki yönlü anlksal bir kendiliktir. Kavram ve işitim imgesi birbirine sıkı sıkıya baēlıdır ve birbirini çağırır. Kavramla işitim imgesinin birleşimine ise gösterge denmektedir.⁹ Gösterge zihnimizdeki çağırışmların odak noktasıdır.

Her kelime bir gösterendir. Bu gösterenlerden biri de bu çalışmada temel kavram olan ‘kuyu’dur.

3. Kuyu Göstergesi

Kuyu göstergesinin olumlu ve olumsuz pek çok karşılığı bulunmaktadır. Bunlar; yaşam, ölüm, bilinçaltı, sevgili, sır, arayış, keşif, hakikate giden yol, içsel yolculuk, köprü, anne rahmine dönüş, yeniden doğuş, dönüşüm, yenilenme, aydınlanma, çile, nefsi arındırma, hakikate giden yol, suç, suçluluk, ihanet, ceza, cehennem, intikam, içimizdeki felsefe taşına giden yol, insanın kendini keşfi, okuyucunun mezarı olarak değerlendirilebilir.

Tablo 1: Kuyu Göstergesi

<u>Gösteren (İşitim imgesi)</u>	+	<u>Gösterilen (Kavram)</u>	=	<u>Gösterge</u>
K-u-y-u		Kuyunun zihnimizdeki tasarımı		Kuyu + Ölüm, Bilinçaltı...

Biz kuyu göstergesini modern edebiyattan seçtiğimiz üç yazarın anlatısına uygulayacağız.

3-a Tarihsel Bağlamda Kuyu Göstergesi

Kuyu, birçok farklı toplumun mitolojisinde yer alan bir imgedir. Biz bu toplumlardan üçünde Türk, Yunan ve İskandinav mitolojisinde kuyunun karşılıklarına bakacağız.

Türk mitolojisinde çocukları korkutan demonik varlıklardan biri de Kuyu Kızı’dır. “Kuyu kızı demonik varlığı Azerbaycan ve Anadolu’da bilinmektedir. Çocukların kuyuya yaklaşmalarının önünü almak için “Kuyu Kızı seni kuyuya

⁸ Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, s. 107.

⁹ Saussure, *Genel Dilbilim Dersleri*, ss. 108-109.

çeker.” demekle korkutulması Kuyu iyesinin demonikleşmesine neden olmuştur.”¹⁰

Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar* adlı eserinde Hz. Yusuf’un Divan şiirlerinde adı en çok zikredilen peygamberlerden biri olduğunu belirtir.¹¹ Tökel, sevgilinin çene çukurunun ise kuyuya benzetildiğine değinir: “Sevgilinin çene çukuru, şairlerce, Yusuf’un girmiş olduğu zindana (veya düştüğü kuyuya) benzetilirdi. Bu durumda, âşık Yusuf, sevgilinin çene çukuru da zindan (veya kuyu) (çâh- zenehdân) olurdu.”¹²

Yunan mitolojisinde ise, Yeraltı Dünyası’nda bulunan ve gerçek cehennem olarak nitelendirilen “Tartaros”, Zeus’a isyan edenlerin ve kötülerin atıldığı bir ceza kuyusudur:

Tartaros Yeraltı Dünyası’nın altında yer alıyordu. Aslında o kadar aşağıdaydı ki Tartaros ile yüzey arasındaki mesafenin Dünya ile gökyüzü arasındakine eşit olduğu söyleniyordu. Karanlık ve kasvetli bir yer olan Tartaros herkese, hatta tanrı ve tanrıçalara bile korku veriyordu. Buraya, en kötü olanlar, sonsuza dek acı çekerek cezalandırılmak üzere gönderilirdi.¹³

Cehennemin de bulunduğu yeraltı alemi bir tür yeraltı hapishanesidir: “Hades’in hükümdarlık ettiği bu karanlık yeraltı alemi, birçok dairelere, birçok kısımlara ayrılan uçsuz, bucaksız bir hapishane gibi idi. Onun büyük kapıları, oraya gelmek için acele eden sayısız ruha daima açık, tersine olarak oraya girmiş olanlar için; ebediyen kapalı idi.”¹⁴

Yeraltı, cehennem ve hapishane Yunan mitolojisinde kuyunun farklı tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kral Midas efsanesinde ise, Kral Midas’ın cezalandırılarak eşek kulaklı olması ve bu sırrı fark eden berberin sırrı kuyuya söylemesi kuyu-sır ilişkisi noktasında dikkate değerdir.

Homeros’un İlyada efsanesinde geçen ve nehirlerin tanrısı olarak bilinen Okeanos, bütün nehirlerin, pınarların ve kuyuların kaynağıdır:

Yok, karşı gelinmez Kronosoğlu Zeus’a,
ne ırmaklar Kralı Akheloos denk gelebilir ona,
ne derin akışlı, engine güçlü Okeanos,
ondan çıkar tek mil ırmaklar, tek mil deniz,

¹⁰ Fuzuli Bayat, *Türk Mitolojik Sistemi 2*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016, s. 309.

¹¹ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, s. 312.

¹² Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, s. 319.

¹³ Kathleen Sears, *Mitoloji 101*, Say Yayınları, İstanbul 2017, s. 79.

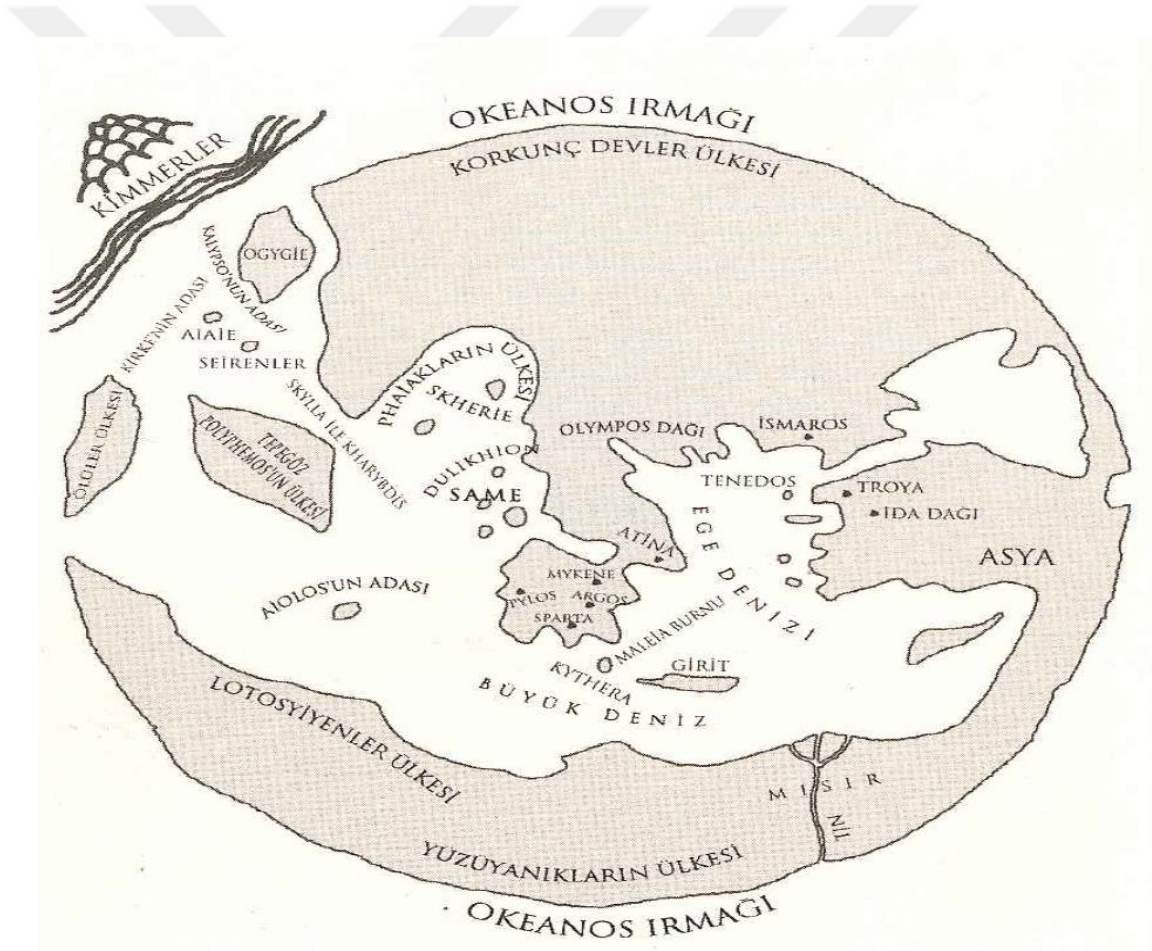
¹⁴ Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1970, s. 147.

göklerde gürlediği zaman ödü kopar. ¹⁵

olmayan, derin anaforlu bir akıntıdır.

haritasında kıtaları ve Okeanos Irmağı'nı görmek mümkündür. (bk. Şekil 1)

mekanı olarak dikkat çeker. Örneğin; Kalypso'nun mağarası.

Şekil 1: Homeros'un Dünya Haritası¹⁶

¹⁵ Homeros, *İlyada*, Azra Erhat, E. Kadir (çev.), Can Yayınları, İstanbul 2013, ss. 511-512.

¹⁶ Homeros, *Odysseia*, Azra Erhat, E. Kadir (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 416.

Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*'nde Yunan ve Roma mitolojilerine kısmen de Anadolu efsanelerine değinir. Sözlükte kuyu birkaç efsanede geçmektedir.

Kralın soyundan gelen genç bir adam olan Antheus, Kral Phobios'un karısına yüz vermez. Kraliçe de ondan intikamını kuyu aracılığıyla alır:

Antheus, Halikarnassos'un (Bodrum) kral soyundan bir gençmiş, Miletos zorbası Phobios'un sarayında yaşıyormuş ki, Phobios'un karısı, ona gönül vermiş, ama delikanlıyı kandıramamış bir türlü. Yakalanacaklarından korktuğunu, ya da konukluk kurallarına karşı gelmekten çekindiğini İleri sürerek kraliçeyi oyalıyor, buluşmalarını erteliyormuş. Günün birinde kraliçenin sabrı tükenmiş öç almaya karar vermiş. Bir altın tası derin bir kuyunun içine atarak, Antheus'a inip tası çıkarmasını buyurmuş, delikanlı kuyunun dibine varınca üstüne kocaman bir taş atıp onu ezmiş. Sonra da ne büyük bir suç işlediğini anlamış ve pişmanlık duyarak kendini asmış.¹⁷

Kuyu bu efsanede, intikam, suç, ceza ve pişmanlık kavramları ile ilişkilendirilebilir.

Bir efsanede de, İksion adında bir kralın kaynatasını bir kuyuya atarak öldürdüğünden söz edilir: "İksion cehennemde sonsuzca cezaya çarpılan büyük suçlulardan biridir. Tesalya'da Lapith'lerin kralı iken, Deioneus'un kızı Dia'ya talip olmuş ve babasına birçok armağanlar vermeye ant içmiş, ama evlendikten sonra sözünü tutmadığı gibi kaynatasını kor haline gelmiş kömürlerle dolu bir kuyuya atıp öldürmüş."¹⁸

Bir diğer efsanede ise, Didymeion tapınağına gelen falcı kadınların kuyudaki sudan fala baktıkları söylenir:

İonya'nın en büyük kenti Miletos'un Didyma denilen yerde kurduğu Apollon tapınağına "Didymeion"denirdi...Didymeion'a gelen duacılar, Panormos limanında karaya iner ve dört kilometrelik, aslanlarla süslü yolu yürüyerek varırlardı tapınağı. Delphoi'de olduğu gibi Didyma'da da falcılar kadınmış. Ellerinde kutsal bir değnek, bir kuyunun üstünde oturur, kara sulara gördükleri ışıltıları yorumlarlar ve bilicilere fısıldarlarmış.¹⁹

Kuyu bu efsanede ise gelecekte haber alınan bir mekan olma özelliği taşır.

Yunan mitolojisinin önemli efsanelerinden biri olan Pandora'nın Kutusu açıldığında etrafa kötülüklerin yayıldığı ve içerde ise yalnızca umudun kaldığı gizemli bir kutudur:

Eski söylenceler Pandora'nın Kutusu konusunda değişik yorumlarda bulunuyor. Bir söylenceye göre tanrılar Pandora'ya mühürlü bir kutu veriyor ve bunun insanlığa bir armağan olduğunu söylüyorlar. Öte yandan kutunun içinde ne olduğunu açıklamıyorlar

¹⁷ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002, ss. 39-40.

¹⁸ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, s. 153.

¹⁹ Erhat, *Mitoloji Sözlüğü*, ss. 89-90.

ve kısa sürede Pandora merakına yenik düşüyor. Kutuyu açar açmaz içindeki tüm kötülükler (hastalık, acı, keder, delilik, kıskançlık ve ölüm) etrafa saçılıyor. Pandora hemen kutunun kapağını kapatıyor ama içeride yalnızca umut kalmıştır.²⁰

Pandora'nın Kutusu da kuyu metaforunun bir yansımasıdır. Kutudan olduğu gibi kuyudan dünyaya yayılan kötülükler ve içeride kalan umut olarak da düşünmek mümkündür.

İskandinav mitlerinde kuyu; bilgelik, sağduyu ve şifa kaynağıdır, ayrıca kader ile de ilişkilendirilmektedir. Tanrı Odin'in bilgelik ve sağduyuya ulaşabilmek için tek gözünü feda ettiği suyun kaynağı Mimir'in kuyusudur:

Tanrıların ve tanrıçaların evi Asgard'dır. Her birinin bu bölgede kutsal bir mekânı olmakla birlikte, tanrıların ve tanrıçaların gündelik konutları, bütün mekânların en kutsalı olan, daire şeklindeki yeryüzünün tam merkezinde yer alan ve heybetli dalları dünyanın üzerine sarkan Yggdrasil denen büyük dişbudak ağacının altında bulunmaktadır. Bu görkemli ağacın köklerinden biri, suyunda bütün bilgelğin ve sağduyunun saklı olduğu, Mimir'in kuyusuna kadar uzanır. Odin, bu kuyunun suyundan bir yudum içip bilgelğe ulaşmak istediğinde, ondan gözünün birini rehin bırakması istenmiştir. Bu yüzden, Odin hep tek gözlü tasvir edilir. Ağacın diğer bir kökü ise Yazgı Kuyusu'na uzanmaktadır. Bu kuyunun hemen yanı başında, Urd, Verdandi ve Skuld denen (ve 'eli mahkûm', 'irticalen' ve 'olması gereken' diye çevrilebilecek) üç yarı tanrıçanın yaşadığı büyük bir salon bulunur. Bu yarı tanrıçalar insanların yazgılarını belirleyen nornlardır... Nornlar, Yazgı Kuyusu'ndan aldıkları suyu ve çamuru ağacın dalları üzerine dökerek, onu korumaya çalışırlar. Bu büyüü sıvı, çürümeyi önlemeye yardımcı olur.²¹

Antik klasik Yunan filozofu Platon (Eflatun), *Devlet* adlı eserinin yedinci kitabında mağara alegorisine yer verir. Bu benzetmede yeraltındaki bir mağarada çocukluklarından beri zincire vurulmuş olarak yaşayan insanlar bulunmaktadır. Yüksekte yanan bir ateş, insanlarla bu ateş arasında ise dik bir yol vardır. Yolun üzerinde ise bir duvar bulunmaktadır. Zincire vurulmuş kişiler, duvarın arkasından geçen insanların taşıdıkları nesnelerin gölgelerini izlerler ve bu nesneleri kendilerince adlandırır. İçlerinden biri zincirlerinden kurtulur ve dışarı çıkıp gölgelerini gördüğü nesnelerin gerçek hallerini görür. Bu ise o kişinin gözlerini kamaştırır, bu duruma uyum sağlayamaz ve mağaradaki gölgeler ona dışardaki nesnelerden daha gerçekçi gelir. Zamanla dış dünyaya alışıkça önce gölgeleri daha sonra ise nesneleri, yıldızları, ayı, gökyüzünü ve son olarak gördüğü her şeyin asıl kaynağı olan güneşi görür. O zaman mağarada kalanların haline acır ve kendi haline şükreder.²²

²⁰ Sears, *Mitoloji 101*, ss. 29-30.

²¹ Raymond Ian Page, *İskandinav Mitleri*, Phoenix Yayınevi, Ankara 2009, ss. 110-111.

²² Platon, *Devlet*, Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz (çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018, ss. 231-233.

Alegoride mağara, hiçbir şeyin görüldüğü gibi olmadığı bir dünyayı sembolize eder. Dışardaki dünya ise düşüncelerin ve gerçekleğin dünyası olan idealar dünyasıdır. Görünen dünya mağara zindanını, mağaradaki ateş güneşin yeryüzüne vuran ışığını, yokuş ve yukarıda seyredilen güzellikler ise ruhun düşünceler dünyasına yükselişini sembolize eder. Bu benzetmede mağarada yaşayan tutsaklar bilginin ışığına ulaşamamış cahil insanlardır. Mağaradan çıkan kişi ise bilginin ışığına ulaşan kişidir. Bilgiden yoksun olan kişi mağarada yaşayan cahil, adeta kör olan kişidir. O kişinin gözleri ise bilgi sayesinde açılır. Kuyu da hakikate ulaşma noktasında aracı bir mekan olma özelliği taşımaktadır.

Platon'un Mağara'sı yer altında bulunan karanlık bir mekan olması, kişilerin hapsedildiği bir zindan olması ve en geniş anlamıyla kuyu gibi içine düşülen bir dünyadır.

Öte yandan mağara ve kuyu gerek mitolojide gerekse psikolojide ana rahmi olarak değerlendirilmektedir.

Birçok dinde geçen Yedi Uyurların mağarası, Peygamberimizin Hira dağındaki mağarası, Jose Saramago'nun *Mağara* adlı eseri de kuyunun farklı tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Joseph Campbell, dünya mitolojilerindeki kahramanların yolculuklarına değindiği, mitoloji ve psikoloji arasındaki ilişkiyi sorguladığı *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* adlı eserinde, kahramanın macerasını üç temel başlıkta ele alır. Bunlar yola çıkış, erginlenme ve dönüşür. Yola Çıkış bölümünün alt başlıklarından biri olan "balinanın karnı" aslında bir rahim imgesidir ki bu da yeniden doğuş anlamına gelmektedir. Kahramanın yeniden doğuşu içe doğru gitmekle mümkündür:

...dışa, görünür dünyanın sınırları dışına geçmek yerine, kahraman yeniden doğmak üzere içe doğru gider... Tapınağın içi, balinanın karnı ve ötedeki, yukarıdaki ve aşağıdaki göksel ülke, hepsi aynı şeydir....Öyleyse, alegorik olarak bir tapınağa giriş ve balinanın ağzından kahramanın dalışı, her ikisi de resim dilinde yaşamı merkeze alma, yaşamı yenileme eylemini belirten aynı maceralardır.²³

Campbell'in balinanın karnı motifi kuyu imgesini çağrıştırmaktadır. Bir dönüşüm ve yeniden doğuş mekanı olarak kuyu ile balinanın karnı arasında bir benzerlik kurmak mümkündür.

²³Joseph Campbell, *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, Sabri Gürses (çev.), İthaki Yayınları, İstanbul 2015, s. 89.

Kuyu, psikanalizde de karşımıza çıkan bir simgedir. Carl Gustav Jung, *Dört Arketip* adlı eserinde anne arketipini karşılayan birçok simgeden bahseder. Bu simgeler içerisinde kuyu simgesi de vardır: “Her arketip gibi anne arketipinin de sayısız tezahürü vardır.... geniş anlamda kilise, üniversite, kent, ülke, toprak, orman, deniz ve akarsu; madde, yer altı dünyası ve ay, dar anlamda doğum ve dölleme yeri olarak tarla, bahçe, kaya, mağara, ağaç, kaynak, derin kuyu,...”²⁴ Jung, kuyuyu doğum ve dölleme mekanı olarak görür.

Jung’a göre anne arketipi hem olumlu hem olumsuz özelliklere sahip olabilmektedir:

Anne arketipinin özellikleri “annelik” ile ilgilidir: dışının sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan.²⁵

Anne arketipinin olumlu ve olumsuz özellikleri bu arketipin bir tezahürü olan kuyuya da yansımaktadır. Bu özellikler bizi kuyu simgesinin karşıladığı anlamlara götürür.

Rank’e göre ölen bir kişinin cenin pozisyonunda gömülmesi ile anne karnındaki durum taklit edilmektedir:

Gerek tabutta, gerekse onun ilkel öncülleri olan ağaç ve toprak mezarlar ile ölünün dizleri göğsüne doğru çekili olarak yerleştirildiği (cenin pozisyonu) küp biçimli lahitlerde hep ölümden sonra dönülmek istenen anne karnındaki durum taklit edilmektedir; aynı şey ister mağaralar ister ağaç kovukları olsun, koruyucu ve sıcak tutucu anne bedeni içgüdüsel şekilde hatırlanarak seçilen ya da yapılan ilkel konutlar için de geçerlidir, kuş yuvalarının yumurta kabuğunu ikame etmesi gibi.²⁶

Kuyu mezarlara cenin pozisyonunda ölü gömme geleneğinde de anne karnındaki durum taklit edilmektedir.

Rank’e göre, “Rüyalarda bilinçdışının sembolleriyle anne karnının sembolleri aynıdır (oda, bina dolaplar, kuyular, mağaralar).”²⁷ Burada dikkat çeken nokta kuyu-bilinçdışı ilişkisi ve benzerliğidir.

Kuyu-bilinçdışı ya da bilinçaltı benzerliğini Sigmund Freud’un kişilik kuramına göre de açıklamak mümkündür. Sigmund Freud, “Topografik Kişilik

²⁴ Carl Gustav Jung, *Dört Arketip*, Zehra Aksu Yılmaz (çev.), Metis Yayınları, İstanbul 2015, ss. 21-22.

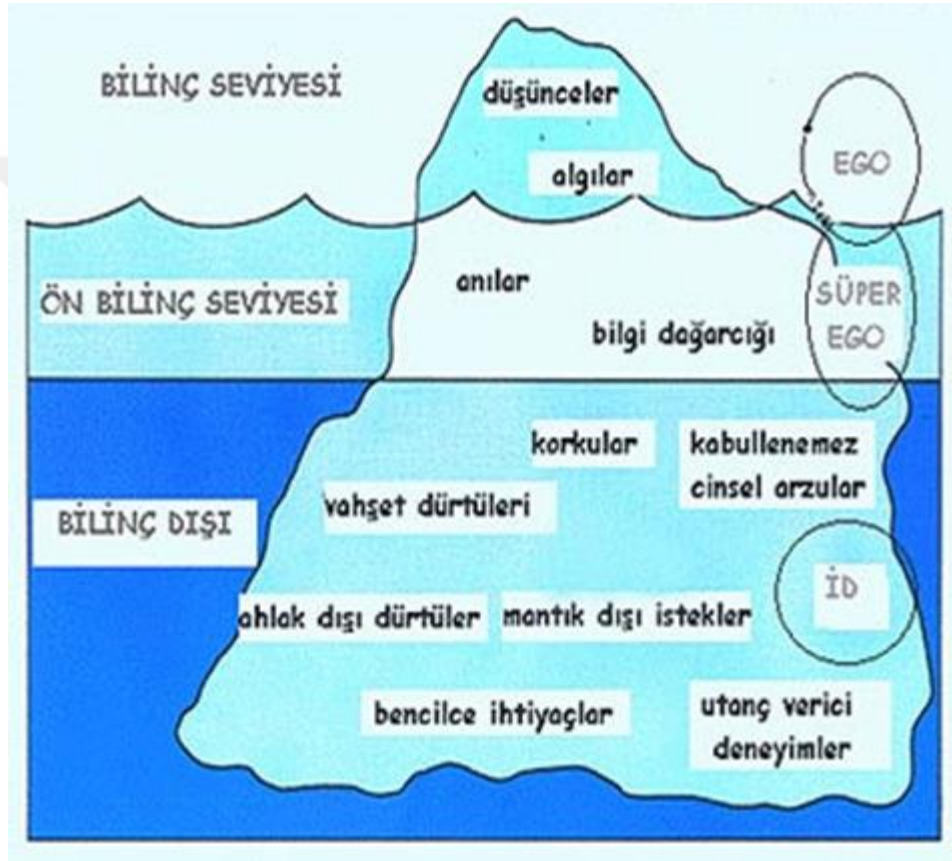
²⁵ Jung, *Dört Arketip*, s. 22.

²⁶ Rank, *Doğum Travması*, ss. 84-85.

²⁷ Rank, *Doğum Travması*, s. 162.

Kuramı”nda kişiliği üçe ayırır: Bunlar bilinç, bilinç öncesi (bilinçaltı) ve bilinçdışıdır. Bilinç öncesinde hatıralar ve bilgi dağarcığı yer alır. Freud bu kuramını buzdağı metaforuyla açıklar. Bu metafora göre buzdağının su üstündeki kısmı bilinç seviyesini, suyun altındaki kısmı ise bilinç öncesi ve bilinçdışını yansıtmaktadır.

Freud’un buzdağı benzetmesini kuyu simgesine uyarladığımızda; yer üstünde kalan kısım bilinç seviyesini, yer altında yani kuyuda kalan kısım ise hatıraları ve bastırdığımız duyguları barındırır.

Şekil 2: Sigmund Freud’un Topografik Kişilik Modeli

Kutsal Kitap’larda da kuyu gösterenlerine rastlamaktayız. Bu gösterenler *Kur’an-ı Kerim* ve *Tevrat*’ta Yusuf Kıssası’nda yer alırken, *İncil*’de *Luka* ve *Yuhanna* İncilleri ile *Vahiy* bölümünde geçmektedir.

Kur’an’da Yusuf kıssası, 12. sure olan Yusuf suresinde, 1 ile 111. ayetler arasında geçmektedir:

Kıssa Yusuf’un gördüğü rüya ile başlamaktadır. Yusuf rüyasında on bir yıldız, güneş ve ayın kendisine secde ettiklerini görür. Babası Yakup ise Yusuf’a rüyasını

kardeşlerine anlatmamasını ve Allah'ın kendisine rüya yorumlamayı öğreteceğini söyler.

Yakup'un oğulları Yusuf ile kardeşini kıskanırlar. Aralarında Yusuf'u öldürmenin ya da onu uzak bir yere atmanın planlarını yaparlar. Kardeşlerden biri ise Yusuf'u öldürmemelerini, onu bir kuyuya atmalarını, böylece oradan geçen kervanlardan birinin onu alacağını söyler. Ortak bir karara varan kardeşler Yusuf'un onlarla kırı gelmesi için babalarından izin isterler. Yakup, Yusuf'u bir kurdun yemesinden korkar ve izin vermek istemez ancak kardeşler babalarını ikna eder.

Ertesi gün Yusuf'u da yanlarına alarak kırı giderler ve onu kuyuya atarlar. Akşam vakti kardeşler ağlayarak babalarının yanına gelirler ve Yusuf'u bir kurdun yediğini söylerler. Yakup'u inandırmak için ise Yusuf'un kan bulaştırılmış gömleğini ona gösterirler. Yakup onların nefislerine uyduklarını, kendisine düşenin ise sabır olduğunu söyler.

Yusuf bir kervanın sucusu tarafından kuyudan çıkarılır. Kafilé Yusuf'u Mısır'a götürüp birkaç dirheme satar. Yusuf adaletle hükmetmesi ve rüya yorumunun ona öğretilmesi için Mısır'a yerleştirilir. Buluş çağına ulaştığında Yusuf'a Allah tarafından hüküm ve ilim verilir. Yusuf'u satın alan adamın karısı onunla birlikte olmak ister. Yusuf, Allah'tan gördüğü deliller sayesinde kadına meyletmez, ondan kaçır. Yusuf kaçırken kadın onun gömleğini arkadan yırtar. Kapıda kadının kocasına rastlarlar. Kadın, Yusuf'un kendine kötülük etmek istediğini, cezasının ise zindana atılmak ya da işkence görmek olduğunu söyler. Yusuf ise asıl kadının kendi nefisinden murat almak istediğini söyler.

Kadının akrabalarından birisi; eğer Yusuf'un gömleği önden yırtılmışsa kadının doğru söylediği, arkadan yırtılmışsa Yusuf'un doğru söylediği yönünde şahitlik eder. Efendisi de Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görür ve bunun karısının tuzağı olduğunu anlar.

Mısır'daki kadınlar arasında bu olay yayılır. Bunun üzerine kadın onları evine davet eder, her birinin eline birer bıçak verir, kadınlar meyveleri soyarken karşlarına Yusuf'u çıkarır, Yusuf'u gören kadınlar şaşkınlıktan ellerini keserler. Efendinin karısı Züleyha, Yusuf'un kendisinden sakındığını ancak istediği şeyi yapmazsa zindana atılacağını söyler. Yusuf ise kendisi için zindanın, kadınların istediklerinden daha sevimli olduğunu söyler.

Hakkındaki kesin kanıtlara rağmen Yusuf bir süreliğine zindana atılır. Yusuf ile iki delikanlı daha zindana girer. Bu kişiler birer rüya görür ve rüyalarını Yusuf'a anlatırlar. Biri rüyasında şarap sıktığını diğeri ise, başının üstünde taşıdığı ekmekten kuşların yediğini görür ve Yusuf'tan rüyalarını yorumlamasını isterler.

Yusuf rüya yorumundan önce Tevhid dininin Allah'ın bir lütfu olduğundan ancak insanların çoğunun buna şükretmediğinden bahseder.

Yusuf rüyaları ise şöyle yorumlar: Birisi efendisine şarap içirecek, diğeri ise asılacaktır. Yusuf zindandan kurtulacak olan bir adama kendisini efendisinin yanında anmasını ister ancak bu kişi Yusuf'u unuttur, bundan dolayı Yusuf birkaç yıl daha zindanda kalır.

Bir gün hükümdar rüyasında; yedi semiz ineği yiyen yedi zayıf inek ile yedi yeşil başak ve yedi kuru başak görür, halkın ileri gelenlerinden rüyasını yorumlamalarını ister ancak kimse hükümdarın rüyasını yorumlayamaz. Zindandan kurtulan iki kişiden biri Yusuf'u hatırlar ve rüyanın yorumunu Yusuf'a sorar. Yusuf, ilk yedi yıl verimlilik olacağını, bu süre içinde yediklerinden arta kalanı saklamalarını, sonraki yedi yıl ise kıtlık olacağını, bu sürede de biriktirdikleri hariç diğer ürünleri kaybedeceklerini, sonrasında ise halkın rahat edeceğini söyler. Yusuf'un yorumunu duyan hükümdar Yusuf'a bir elçi gönderir. Yusuf ise elçinin, efendisine kadınların ellerini neden kestiklerini sormasını ister. Kadınlar ise Yusuf'un bir fenalık yapmadığını söylerler, böylece gerçek açığa çıkar.

Hükümdar Yusuf'la konuşur ve onu ülkenin hazinelerini yönetmesi için görevlendirir. Böylece Yusuf zindandan kurtulur.

Yusuf'un kardeşleri erzak almak için Yusuf'un huzuruna gelir, kardeşleri onu tanımaz ancak Yusuf onları tanır. Kardeşlerine erzak verir ancak bir dahaki sefere yanlarında getirmedikleri diğer kardeşini de getirirlerse onlara erzak vereceğini söyler. Onlar da getireceklerini söyler. Yusuf, erzağa karşılık olarak getirilenleri de yüklerin içine koymalarını, bu sayede ona güvenip tekrar geleceklerini söyler.

Babalarının yanına dönünce, küçük kardeşlerinin de onlarla gelmesini yoksa erzak alamayacaklarını söylerler. Yakub onlara güvenmez, ancak yüklerin içinden çıkan sermayeyi görünce ve onlar da küçük kardeşlerini geri getireceklerine dair Allah adına söz verince Yakub razı olur.

Babalarının emrettiği gibi Mısır'a farklı kapılardan girerler. Yusuf'un yanına vardıkları zaman, Yusuf küçük kardeşini yanına çekerek, kendisinin kardeşi Yusuf olduğunu söyler. Onların yükleri hazırlatılırken, Yusuf su kabını kardeşinin yükünün içine koyar.

Kervan yola çıkarken arkalarından gelen bir tellal onların hırsızlık yaptıklarını söyler. Tellal, hükümdarın su kabının kaybolduğunu bulana ise bir deve yükü bahşiş verileceğini söyler. Yusuf'un kardeşleri hırsız olmadıklarını, çalınan eşya kimin yükünde bulunursa o kişinin köle olacağını söylerler.

Su kabı küçük kardeşinin yükünün içinde bulunur, bu yüzden onu tutuklayıp alıkoyarlar. Kardeşleri, çok yaşlı bir babalarının olduğunu, bu yüzden onu değil kendilerinden birini alıkoymalarını isterler. Yusuf ise malı buldukları kişinin alıkonulacağını söyler ve küçük kardeşini geri vermez. En büyük kardeşleri de babalarına verdikleri sözden dolayı oradan ayrılmaz. Kardeşler, Yakub'un yanına gidip her şeyi anlatırlar. Yakub onların nefislerine yenik düştüğünü, kendisine düşenin ise yine sabır olduğunu söyler. Yakub, Yusuf'u anar ve gözlerine üzüntüden ak düşer. Oğulları Yakub'un hâlâ Yusuf'u andığını, sonunda üzüntüden helâk olacağını söylerler. Yakub ise üzüntüsünü yalnızca Allah'a açtığını söyler.

Yakub, oğullarından Mısır'a tekrar gidip Yusuf'u araştırmalarını ister. Kardeşleri Yusuf'un huzuruna vardıklarında, ondan erzak ve sadaka isterler. Yusuf ise kendisinin kardeşleri Yusuf olduğunu açıklar. Kardeşleri de kendilerinin suç işlediğini ve Yusuf'un üstün olduğunu kabul ederler. Yusuf onların kınanmayacağını, Allah'ın merhametinin çok olduğunu söyler. Yusuf gömleğini kardeşlerine verir ve babalarına götürüp yüzüne sürmelerini, böylece gözlerinin açılacağını söyler. Bütün ailesinin yanına gelmesini ister.

Kervan yola çıktığında Yakub, Yusuf'un kokusunu duyar. Yusuf'un gömleğini getirdiklerinde Yakub, gömleği yüzüne sürer ve gözleri açılır. Yakub ailesi ile birlikte Mısır'a gider. Yusuf ailesine güvenle Mısır'a girip yerleşebileceklerini söyler. Anne ve babasını tahtının üzerine oturtur, ailesi ona kavuştukları için secde eder. Yusuf'un rüyası gerçek olur.²⁸

²⁸ Arif Pamuk, *Üçlü Elmalı Hamdi Yazır Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meâli*, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011, Yusuf, 12/ ss. 1-111.

Kutsal Kitap'ta (Tevrat'ta) ise Yusuf Kıssası şu şekilde geçmektedir:

Yakup Peygamber Kenan ilinde yaşamaktadır. Yusuf on yedi yaşında, kardeşleriyle birlikte sürü gütmektedir. Yakup, Yusuf'u diğer çocuklarından daha çok sever, bundan ötürü kardeşleri Yusuf'u kıskanır. Yusuf bir rüya görür ve rüyasını kardeşlerine anlatır. Rüyasında kardeşleriyle demet bağladığını, birden kendi demetinin kalkıp dikildiğini, diğer demetlerin ise onun etrafına toplanıp önünde eğildiklerini görür. Kardeşleri "Başımıza kral mı olacaksın? Bizi sen mi yöneteceksin?" derler ve Yusuf'tan daha çok nefret ederler. Yusuf bir rüya daha görür; rüyasında, güneş, ay ve on bir yıldız Yusuf'un önünde eğilir. Bu rüyasını da kardeşlerine ve babasına anlatır, kardeşleri kıskanır, babası ise Yusuf'u azarlar.

Bir gün Yusuf'un kardeşleri sürü gütmek için Şekem'e giderler. Yakup, Yusuf'u da kardeşlerinin yanına gönderir ve her şey yolunda mı değil mi diye kendisine haber getirmesini ister. Yusuf, Şekem'de onları bulamaz ve Dotan'a gittiklerini öğrenir. Dotan'da kardeşleri onun geldiğini görünce, onu öldürmek için plan yaparlar. Yusuf'u öldürüp kuyulardan birine atıp, onu yabani bir hayvanın yediğini söyleriz derler. Ruben ise onu öldürmeden kuyuya atın der. Kardeşleri Yusuf'un giysisini çıkarıp onu susuz boş bir kuyuya atarlar. Uzaktan bir İsmaili kervanının geldiğini görürler. Kardeşlerinden Yahuda, Yusuf'u kuyudan çıkarıp İsmaililere satalım der. Yusuf'u kuyudan çıkarıp yirmi gümüşe İsmaililer'e satarlar. Kervan Yusuf'u Mısır'a götürür. Kardeşleri bir teke keserek Yusuf'un giysisini bu kana bularlar. Giysiyi babalarına götürürler, Yakup giysiyi tanır ve Yusuf için yas tutar. Bu sırada Yusuf, Mısır'da muhafızbirliği komutanı Potifar'a satılır. Potifar sahip olduğu her şeyin sorumluluğunu Yusuf'a verir. Yusuf yakışıklıdır, efendisinin karısı ona göz koyar ve onunla birlikte olmak ister. Ancak Yusuf onun isteğini reddeder. Bir gün Yusuf eve gider, evde Potifar'ın karısından başka kimse yoktur. Kadın, Yusuf'un giysisini tutarak onunla tekrar beraber olmak ister, ancak Yusuf giysisini kadının elinde bırakarak kaçır. Kadın evin uşaklarını çağırıp onlara Yusuf'un kendisiyle birlikte olmak istediğini, kendisi bağırınca da giysisini bırakıp kaçtığını söyler. Potifar eve gelince ona da aynı şeyleri anlatır. Bunun üzerine Potifar öfkelenir ve Yusuf'u zindana attırır.

Bir süre sonra Firavun'un sakisi ile fırıncısı da zindana atılır. Bu iki tutsak aynı gece birer rüya görürler. Yusuf, rüyalarını kendisine anlatmalarını ister. Başsaki rüyasında bir asma görür, bu asmanın üç çubuğu vardır, asma salkım salkım üzüm

verir, üzümleri Firavun'un kasesine sıkar ve ona verir. Yusuf bu rüyayı şöyle yorumlar: Üç çubuğun üç gün demek olduğunu ve üç gün içinde zindandan çıkarılıp eski görevine döneceğini söyler. Bu arada Firavun'a kendisinden söz edip zindandan çıkarmasını ister. Fıncıbaşı ise rüyasında başının üstünde üç sepet beyaz ekmek taşıdığını, kuşların ise bu ekmekleri yediğini görmüştür. Yusuf, üç sepetin üç gün olduğunu ve fıncının üç gün içinde zindandan çıkarılıp asılacağını, kuşların ise etini yiyeceğini söyler. Üç gün sonra Firavun doğum günü için verdiği şölende başsakisi ve fıncıbaşını zindandan çıkartır. Yusuf'un tabir ettiği gibi başsaki eski görevine geri atanırken, fıncıbaşı asılır. Başsaki Yusuf'u unuttur.

İki yıl sonra Firavun bir rüya görür. Rüyasında, Nil Irmağı'ndan önce yedi semiz inek, sonra yedi cılız inek çıkar. Cılız olanlar semiz olanları yer. Firavun uyanır, sonra tekrar uykuya dalar ve bir rüya daha görür. Bu sefer yedi dolgun başağın yedi cılız başağı yuttuğunu görür. Sabah uyandığında Mısır'daki bütün büyücüleri ve alimleri çağırır. Rüyasını onlara anlatır ancak hiçbiri rüyaları tabir edemez. Başsaki Firavun'a Yusuf'tan bahseder. Kendisinin ve fıncıbaşının zindandayken gördüğü rüyaların Yusuf'un yorumladığı şekilde çıktığını anlatır. Firavun, Yusuf'u zindandan çıkartır ve gördüğü rüyaları anlatır. Yusuf, Firavun'un gördüğü rüyaları yedi yıl bolluk olduktan sonra yedi yıl kıtlık olacak diye yorumlar. Firavun'a Mısır'ın başına bilgili bir adam getirmesini, bolluk yılları boyunca ürünlerin biriktirilmesini, kıtlık yılları boyunca ise bu ürünlerin dikkatli kullanılması gerektiğini söyler. Firavun, Yusuf'u Mısır'a yönetici olarak atar ve mührünü de ona verir. Yusuf'un adını Safenat-Paneah koyar. Potifera'nın kızını Yusuf'a eş olarak verir. İki oğlu olur. Yusuf'un dediği gibi yedi bolluk yılından sonra yedi kıtlık yılı olur. Yusuf buğdayları depolarda biriktirdiği için kıtlık yıllarında bütün ülkelerden insanlar buğday satın almak için Mısır'a gelir.

Yakup, kıtlık olduğu için oğullarını buğday satın almaları için Mısır'a gönderir. Ancak oğlu Benyamin'i başına bir şey gelmesinden korktuğu için onlarla göndermez. Kardeşleri Mısır'a gidip Yusuf'un önünde yere kapanırlar. Yusuf kardeşlerini tanır ancak kardeşleri Yusuf'u tanımaz. Yusuf onları casus olmakla suçlar ve ülkenin zayıf noktalarını öğrenmek için geldiklerini, içlerinden birinin gidip küçük kardeşlerini getirmezse de onları bırakmayacağını söyler. Yusuf kardeşlerini üç gün göz altında tutar. Üçüncü gün kardeşlerinden Şimon'u göz altında tutup, diğerlerinin ailesine buğday götürmesine izin verir. Ayrıca küçük kardeşlerini getirmelerini ister.

Konakladıkları bir yerde kardeşlerden biri buğday için verdikleri parayı torbasında bulur. Yakup'un yanına vardıklarında ona her şeyi anlatırlar. Küçük kardeşlerini götürmeleri gerektiğini söylerler. Yakup ise Yusuf ve Şimon'dan ayrı düştüğü için Benyamin'i de kaybetmek istemez ancak, Kenan ülkesinde kıtlık şiddetlenince Yakup, Benyamin'i de göndermeye razı olur. Kardeşler yanlarına çeşitli hediyeler, para ve küçük kardeşleri Benyamin'i de alarak Mısır'a giderler.

Yusuf'un huzuruna varırlar ve Yusuf'la yemek yerler. Yusuf, kahyasına kardeşlerinin torbalarını doldurmasını ve getirdikleri paraları da bu torbalara koymasını emreder. Benyamin'in torbasına ise kendi gümüş kasesini ve buğdayın parasını koymasını buyurur. Sabah kardeşleri kentten çok uzaklaşmadan, Yusuf kahyasından onların peşine düşüp, kasesini neden aldıklarını sormasını ister. Kardeşler kaseyi almadıklarını söyler ancak kase Benyamin'in torbasında çıkar. Mısır'a geri dönerler Yusuf, Benyamin'i kölesi olarak alıkoyacağını, diğerlerini ise serbest bırakacağını söyler. Kardeşlerinden Yahuda Benyamin'i bırakması için Yusuf'a yalvarsa da Yusuf kabul etmez. Herkesi odadan çıkarttırır, sadece kardeşleri ve kendisi kalır. Kardeşlerine kendisinin Yusuf olduğunu itiraf eder ve babasını Mısır'a getirmelerini ister. Firavun Yusuf'a babasını ve ailesini Mısır'a getirtmesini, onlara verimli topraklar vereceğini söyler. Yusuf da kardeşlerine yolculuk için araba ve azık verir.

Kardeşler Kenan ülkesine vardıklarında Yakup'a Yusuf'un yaşadığını ve Mısır'ın yöneticisi olduğunu söylerler. Yakup da ölmeden önce Yusuf'u gidip görmek ister. Yakup'la birlikte Mısır'a göç eden oğullarının ve torunlarının ismi sırasıyla söylenir. Yusuf ile Yakup Goşen'de buluşurlar, Yusuf babasının boynuna sarılıp uzun uzun ağlar. Yusuf, babasının ve kardeşlerinin kendilerini Firavun'a çoban olarak tanıtmalarını ister. Onlar da kendilerinin çoban olduklarını ve Goşen bölgesine yerleşmek istediklerini söylerler. Firavun, Yusuf'un ailesinin Goşen bölgesine yerleşmesine izin verir. Yusuf ailesini Mısır'a yerleştirip onlara Ramses bölgesinde mülk verir.

Kıtlık şiddetlenince Yusuf buğdayları satar ve halktan paraları toplar. Yusuf'a paralarını veren ve davalarını buğday karşılığında satan halk sonunda topraklarını da Yusuf'a satar. Yusuf kahinlerin toprakları hariç diğer bütün toprakları Firavun adına satın alır. Yusuf Mısır'da toprak yasası yapar. Bu yasaya göre Yusuf halka tohumu verir, halk da toprağı ekince ürünün beşte birini Firavun'a verecektir. Yakup, on yedi

yıl Mısır'da yaşar. Ölümü yaklaşınca Yusuf'u yanına çağırır ve Mısır'da gömülmek istemediğini söyler. Yakup, Yusuf'un oğulları Efrayim ile Manaşşe'yi kutsar ve Efrayim'in Manaşşe'den daha büyük bir halk olacağını söyler.

Yakup oğullarını yanına çağırarak onlara gelecekte neler olacağını şiirsel bir dille anlatır. Sonra onlara Makpela tarlasındaki mağaraya gömülmek istediğini söyler ve son nefesini verir. Yakup mumyalandıktan sonra Yusuf, Firavun'dan babasını Kenan ülkesine götürüp oradaki mezara gömmek için izin ister. Yusuf bütün ailesi ve Mısır'ın ileri gelenleri ile bir alay oluşturarak Kenan'a gider. Babalarını mağaraya gömüp Mısır'a dönerler. Yusuf yüz on yaşında Mısır'da vefat eder, mumyalanıp bir tabuta konulur.²⁹

Kur'an-ı Kerim ve Kutsal Kitap'ta Yusuf Kıssası karşılaştırıldığında benzerlikler olduğu kadar farklı noktalar da dikkat çekmektedir.

Kuran-ı Kerim'de kıssanın başlangıcında Yusuf'un bir rüya görüp, bu rüyayı sadece babasına anlattığından bahsedilir. Tevrat'ta ise Yusuf iki rüya görür ve rüyalarını babasına ve kardeşlerine anlatır.

Hem Kur'an'da hem de Tevrat'ta, Yakup'un Yusuf'u daha çok sevmesinden dolayı kardeşlerinin Yusuf'u kıskandığından söz edilmektedir.

Kuran'da kardeşleri Yusuf'u kuyuya atmayı planlayıp, babalarından onu da kendileriyle kıra göndermesini isterler. Tevrat'ta ise Yakup, Yusuf'u sürüyü gütmek için Şekem'e giden oğullarının yanına göndermeyi kendisi teklif eder. Yusuf'u gören kardeşleri onu kuyuya atmayı planlarlar.

Kur'an'da kardeşleri Yusuf'u kuyuya atarlar, oradan geçmekte olan bir kervan onu kuyudan çıkarıp Mısır'da birkaç dirheme satar. Tevrat'ta ise kardeşleri Yusuf'u önce kuyuya atar, sonra ise kuyudan çıkarıp oradan geçen bir kervana yirmi gümüşe satarlar.

Her iki Kutsal Kitap'ta da kardeşleri babalarına Yusuf'un kanlı gömleğini götürüp onu bir hayvanın yediğini söylerler.

Kur'an'da ve Tevrat'ta, Yusuf'u satın alan Mısırlı efendisinin karısı Yusuf ile birlikte olmak ister, Yusuf ise reddeder. Kur'an'da Yusuf'un gömleği arkadan

²⁹ Yaratılış, ss. 37-50.

yırtılırken, Tevrat'ta Yusuf gömleğini kadının elinde bırakıp kaçar.

Tevrat'ta Kur'an'daki gibi Yusuf şehirdeki kadınların karşısına çıkarılmaz.

Tevrat'ta Yusuf suçlu bulunup zindana atılırken, Kur'an'da suçsuzluğu kesin kanıtlanmış olmasına rağmen zindana atılır.

Kur'an'da ve Tevrat'ta Yusuf'la birlikte zindana iki kişinin daha girdiğinden ve gördükleri rüyalardan bahsedilir. Tevrat'ta ise bu rüyalar daha ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Kuran'da ayrıca Yusuf tevhit dinini zindandakilere bildirir. Yusuf'un rüya yorumları her iki Kutsal Kitap'ta da doğru çıkar.

Kur'an'da Yusuf'un yıllarca zindanda kaldığından söz edilirken, Tevrat'ta bu süre iki yıl olarak geçer. İki yıl sonra Firavun iki rüya görür. Kur'an'da ise hükümdarın bir rüya gördüğü belirtilir.

Hem Kur'an'da hem de Tevrat'ta Yusuf'un Mısır'a yönetici olarak atandığından söz edilmektedir.

Tevrat'a göre Yusuf, efendisi Potifar'ın kızı ile evlenir ve iki oğlu olur. Kur'an'da ise Yusuf'un evliliğine dair bir bilgi verilmez.

Tevrat'ta Yusuf'un kardeşleri Mısır'a üç kez yolculuk ederken, Kur'an'da ise dört kez yolculuk ederler. Son yolculuklarında ise babaları Yakup'u da Mısır'a götürürler.

Kur'an'da Yakup'un gözlerine üzüntüden ak düştüğünden ve Yusuf'un gömleğini yüzüne sürünce gözlerinin tekrar görmeye başladığından söz edilmektedir. Tevrat'ta ise böyle bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Her iki Kutsal Kitap'ta da Yusuf'un ailesiyle Mısır'a yerleştiğinden söz edilmektedir. Tevrat'ta, Yakup ve Yusuf'un kaç yaşında nerede vefat ettiklerinden bahsedilirken, Kur'an'da böyle bir bilgi yer almaz.

Kutsal Kitap'ta kuyu, Luka İncili'nde, Yuhanna İncili'nde ve Vahiy bölümünde de geçmektedir.

Luka İncili'nde Şabat Günü dinlenme günü olarak geçer. O gün iş yapılmaz. Ancak kuyuya düşen bir insanı ya da hayvanı kuyudan çıkarıp ona iyilik yapmak yasaya uygundur: "İsa onlara şöyle dedi: "Hanginiz oğlu ya da öküzü Şabat Günü

kuyuya düşer de hemen çıkarmaz?”³⁰

Yuhanna İncili’nde, İsa ile kuyu başında su çekmekte olan Samiriyeli bir kadının sohbetinden söz edilir. İsa yaptığı yolculuk sırasında dinlenmek için bir kuyunun yanına oturur, bu sırada kuyuya su çekmek için bir kadın gelir. İsa, bu kadından su ister:

Ferisiler, İsa’nın Yahya’dan daha çok öğrenci edinip vaftiz ettiğini duydular – aslında İsa’nın kendisi değil, öğrencileri vaftiz ediyorlardı – İsa bunu öğrenince Yahudiye’den ayrılıp yine Celile’ye gitti. Giderken Samiriye’den geçmesi gerekiyordu. Böylece Samiriye’nin Sihar denilen kentine geldi. Burası Yakup’un kendi oğlu Yusuf’a vermiş olduğu toprağın yakınındaydı. Yakup’un kuyusu da oradaydı. İsa, yolculuktan yorulmuş olduğu için kuyunun yanına oturmuştu. Saat on iki sularıydı. Samiriyeli bir kadın su çekmeye geldi. İsa ona, “Bana su ver, içeyim” dedi. İsa’nın öğrencileri yiyecek satın almak için kente gitmişlerdi. Samiriyeli kadın, “Sen Yahudi’sin, bense Samiriyeli bir kadını” dedi, “Nasıl olur da benden su istersin?” Çünkü Yahudiler’in Samiriyeliler’le ilişkileri yoktur. İsa kadına şu yanıtı verdi: “Eğer sen Tanrı’nın armağanını ve sana, ‘Bana su ver, içeyim’ diyenin kim olduğunu bilseydin, sen O’ndan dilerdin, O da sana yaşam suyunu verirdi.” Kadın, “Efendim” dedi, “Su çekecek bir şeyin yok, kuyu da derin, yaşam suyunu nereden bulacaksın? Sen, bu kuyuyu bize vermiş, kendisi, oğulları ve davaları ondan içmiş olan atamız Yakup’tan daha mı büyüksün?” İsa şöyle yanıt verdi: “Bu sudan her içen yine susayacak. Oysa benim vereceğim sudan içen sonsuza dek susamaz. Benim vereceğim su, içende sonsuz yaşam için fışkıran bir pınar olacak.”³¹

Samiriyeli kadının kuyudan çektiği su susuzluğu geçici olarak giderecektir. Ancak İsa’nın bahsettiği su, hakikati sembolize eder, kuyu ise hakikatin ve sonsuz yaşamın kaynağıdır.

İncil’in Vahiy bölümünde ise dünyanın sonuna ve kıyamet alametlerine ilişkin çeşitli bilgilere ve işaretlere yer verilmektedir. Bu işaretlerden biri de yedi borazanın çalınmasıdır. Yedi borazanın çalınmasıyla yedi büyük felaket gerçekleşecektir. Bu yedi borazandan beşincisinin çalınmasıyla gökten yere bir yıldız düşer, bu yıldız ise dipsiz kuyunun anahtarı verilmiştir. Kuyunun açılmasıyla her yeri duman kaplar ve kuyudan yeryüzüne çekirgeler yağar:

Beşinci melek borazanını çaldı. Gökten yere düşmüş bir yıldız gördüm. Dipsiz derinliklere açılan kuyunun anahtarı ona verildi. Dipsiz derinliklerin kuyusunu açınca, kuyudan büyük bir ocağın dumanı gibi bir duman çıktı. Kuyunun dumanından güneş ve hava karardı. Dumanın içinden yeryüzüne çekirgeler yağdı. Bunlara yeryüzündeki akreplerin gücüne benzer bir güç verilmişti³²

³⁰ Luka, 14: 5.

³¹ Yuhanna, 4: ss. 1-14.

³² Vahiy, 9: ss. 1-3.

Kuyu bu bölümde yeryüzüne çeşitli felaketlerin yayıldığı bir felaket kuyusunu sembolize eder.

4. Kuyu Anlatıları

Kuyu anlatıları başlığı altında sıralanan eserlerin bazılarında kuyu bir motif olarak yer alırken, bazılarında ise bir imge olarak yer almaktadır. Anlatıların bir kısmında ise anlatının tamamına hakim bir metafor olarak dikkat çekmektedir.

4-a Tarihi Anlatılar

1. Hz. Yusuf Kıssası
2. Hârut ile Mârut Kıssası
3. Hüsn-ü Aşk, Şeyh Galip
4. Yûsuf u Züleyhâ, Hamdullah Hamdî
5. Saltukname
6. Battal Gazi Destanı
7. Dede Korkut Hikâyeleri
8. Kelile ve Dimne (Seyyah ile Kuyumcu, İki Şehzade)
9. Keloğlan Masalları (Kuyudaki Dev, Keloğlan Hindistan Yolunda, Keloğlan ve Kuyudaki Cin)
10. Nasrettin Hoca Masalları (Kuyuya Düşen Ay)
11. Hint Masalları (Fil ile Serçe)
12. Binbir Gece Masalları
13. Ezop Masalları (Tilki ile Keçi)
14. Grimm Masalları (Kuyu Başındaki Kız)

4-b Modern Anlatılar

Kuyu üzerine yazılmış yerli ve yabancı pek çok eser vardır. Kuyu üzerine yazılmış yerli eserleri hikâye, roman, şiir, deneme, çocuk kitabı başlıkları altında sıralamak mümkündür.

Kuyu üzerine yazılmış yerli hikâyeler:

1. Bir Kara Derin Kuyu, Nezihe Meriç
2. Kuyu, Necip Tosun
3. Mağara Arkadaşları-Küçük Kuyu, Ayfer Tunç
4. Kuyu, Rasim Özdenören
5. Cehennemde Bir Yusuf, Feyyaz Kayacan

6. Esir Sözlür Kuyusu, Sema Kaygusuz
7. Kuyu, Fahri Ayhan
8. Bilincin Derin Kuyusu, H. Fehmi İbrahimhakkıoğlu
9. Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi, Tomris Uyar
10. Cenk Hikâyeleri-Şahmeranın Bacakları, Murathan Mungan
11. Yusuf ile Züleyha, Nazan Bekiroğlu

Kuyu üzerine yazılmış yerli romanlar:

1. Gayya Kuyusu, Emine Semiye
2. Kuyudaki Sır, Sabri Özer
3. Kuyu, Arif Toprak
4. Kör Kuyu, İlker Balkan
5. Yeşil Kuyu, Sercan Gördüm
6. Kuyu, Hilmi Yavuz
7. Kör Kuyu, Ali Haydar Haksal
8. Mühür Kuyusu, Kudret Ayşe Yılmaz
9. Dipsiz Kuyudan Çıkış, İlkay Kara Erdoğdu
10. Kör Kuyuya Düşmek, İlham Çaglı
11. Kar Kuyusu, Hikmet Hükümenoğlu
12. Zemheri Kuyusu, Metin Savaş
13. Kör Kuyu, Hıdır Amangeldi
14. Kuyudaki Adam, Yaman Koray
15. Mühürlü Kuyu-Kara Diyara Yolculuk, Hakan Aydın

Kuyu üzerine yazılmış yerli şiirler:

1. Gayya-i Vücut, Tefik Fikret
2. Kuyuya Düşen Harfler, Sıddık Ertaş
3. Kuyuya Düşen Ay, Abdullah Rıza Ergüven
4. Beni O Uysal Kuyuda Unutmayacaktın, Emin Kaya
5. Yusuf'un Kuyusu, Şakir Kurtulmuş
6. Rüzgâr Kuyusu, Dilek Değerli
7. Kuyudan Bildiriyorum, Müslüm Çizmeci
8. Çalınmış Kuyuları Babil'in, İbrahim Baştuğ
9. Yaz Kuyusu, Hüseyin Hatipoğlu
10. Sakin Kuyular, Murat Saldıray

11. Yürek Kuyusu, Gülten Doğruyol İncesu
12. Yalan Kuyusu, Ali Şerik
13. Hem Yusufum Hem Kuyu, Barış Çelimli
14. Kuyu, Mehmet Kazım

Kuyu üzerine yazılmış yerli deneme:

1. Ölü Zaman Kuyuları, Ali Ekber Karakaş

Kuyu üzerine yazılmış yerli çocuk kitapları:

1. Masal Kuyusu, Eyyüp Akyüz
2. Kuyudaki Asker, Hidayet Karakuş

Kuyu üzerine yazılmış yabancı eserleri de hikaye, roman, şiir ve çocuk kitabı başlıkları altında toplamak mümkündür.

Kuyu üzerine yazılmış yabancı hikâyeler:

1. Kuyu ve Sarkaç, Edgar Allen Poe
2. Kuyudaki Zenci, Erskine Caldwell
3. Çaresizlik Kuyusu, Lydia Millet

Kuyu üzerine yazılmış yabancı romanlar:

1. El Pozo (Kuyu), Juan Carlos Onetti
2. Zemberekkuşu'nun Güncesi, Haruki Murakami
3. Karanlık Kuyu, Margaret Weis
4. Yusuf ve Kardeşleri, Thomas Mann
5. Dilek Kuyusu, David Baldacci
6. The Well (Kuyu), Stephanie Landsem
7. The Well (Kuyu), Peter Labrow
8. The Well (Kuyu), Jack Cady
9. The Girl from the Well (Kuyudaki Kız), Rin Chupeco
10. The Wells of Hell (Cehennem Kuyuları), Graham Masterton
11. The Well (Kuyu), Gene Kemp
12. The Well (Kuyu), Catherine Chanter
13. The Well (Kuyu), Elizabeth Jolley
14. The Well at the World's End (Dünyanın Sonundaki Kuyu), William Morris

Kuyu üzerine yazılmış yabancı şiir kitabı:

1. Kuyu, Pablo Neruda

Kuyu üzerine yazılmış yabancı çocuk kitapları:

1. Kuyu, Mildred D. Taylor
2. Kuyudaki Esrar, Enid Blyton

4-c Kuyu ile İlgili Filmler

Kuyu ile ilgili yerli ve yabancı filmler:

1. Yusuf Üçlemesi; Yumurta, Süt, Bal, Semih Kaplanoğlu
2. Üç Yol, Faysal Soysal
3. Kuyu, Metin Erksan
4. Kör Kuyu, Hüsnü Cantürk
5. Kenanda Bir Kuyu, Gül Güzelkaya
6. Adem'in Kuyusu, Veysel Cihan Hızır
7. Kuyu, Serdar Bardakçı
8. Bab' Aziz, Nasır Hemir
9. The Ring (Halka), Gore Verbinski
10. The Well (Kuyu), Samantha Lang
11. Le Puits (Kuyu) , Lotfi Bouchouchi
12. Der Abgrund – Eine Stadt stürzt ein (Dipsiz Kuyu), Sebastian Vigg
13. The Well (Kuyu), Clarence Greene, Russell Rouse
14. The Well (Kuyu), Thomas S. Hammock
15. The Well (Kuyu), Michael Rowe
16. Holes, (Kuyu), Andrew Davis
17. Ghost in the Well (Kuyudaki Hayalet), Toshikazu Kono

Geçmişten günümüze kadar gelen anlatılarda yer alan kuyu imgesi, gerek anlatı ve şiirlerde gerekse filmlerde karşımıza çıkmaya devam edecektir. Kuyu üzerine yazılmış en son yerli eser Dinçer Ateş'in *Kuyuya Dönen Yusuf* adlı şiir kitabıdır. Şiirin bir önceki sayfasında yer alan kuyu resmi dikkat çekicidir. Resimde kuyunun dışı karanlık, içi ise aydınlıktır. Ateş bu resmi şu şekilde yorumlamaktadır:

Bizim Yusufumuz en son kuyuya dönüyor. Önce kuyudan geçmiyor. Ama şöyle bir farkla. Bizim Yusufumuzun döndüğü kuyu aydınlık, dışarısı karanlık. Yani kuyu bir karanlığı temsil etmiyor. Tam tersine içe dönüşü, öze dönüşü temsil ediyor. Yusuf'un kuyusu zaten hep içindeydi. O dışarıdaki bir kuyu değildi. İnsanın kendi içine döndüğü,

kentleşmenin, modernizmin, bireyselleşmenin, çıkar ve bütün hesapların ötesinde, insanın kendisiyle yeniden bir araya gelmesi, özüne ve kemalata dönmesi gibi bir anlam ifade ediyor.³³

Şekil 5: Kuyu³⁴

İçinde kuyunun bir imge olarak yer aldığı son yerli film ise Nuri Bilge Ceylan'ın yönettiği *Ahlat Ağacı*'dır. Filmde kuyu arayışı, çatışmayı, yokluğu boşluğu, ölümü, karakterlerin içinde bulunduğu kısır döngüyü nitelendiren bir mekan olarak göze çarpmaktadır. *Ahlat Ağacı* bir baba-oğul filmi olmasıyla, kuyu kazma ve yazarlık gibi konuları da içermesi açısından bakıldığında ise Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanı ile benzer noktalar taşımaktadır.

³³ “Kuyuya Dönen Yusuf Şiir ve İllüstrasyon Sergisi Açıldı”, *Anadolu Ajansı*, 2018, www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kuyuya-donen-yusuf-siir-ve-illustrasyon-sergisi-acildi/1064690, (20.05.2018).

³⁴ Dinçer Ateş, *Kuyuya Dönen Yusuf*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s. 55.

BİRİNCİ BÖLÜM

HİLMİ YAVUZ'UN KUYU'SU

1.1. Hilmi Yavuz ve Kuyu

Hilmi Yavuz daha önce ayrı ayrı yayımladığı *Taormina*, *Fehmi K'nın Acayip Serüvenleri* ve *Kuyu*³⁵ adlı anlatılarını *Üç Anlatı*'da toplamıştır.

Kuyu'da Hilmi Yavuz, anlatısını yazmak için bir kuyu ararken, bilinçaltına yaptığı yolculuk ile hatıralarını, çocukluğuna dair anılarını bu kuyudan su yüzüne çıkarmaya çalışır.

Hilmi Yavuz için kuyunun nelere karşılık geldiği noktasında bir metinlerarasılık kavramı olan parodinin önemi büyüktür. Çünkü parodi yazarın anlatılarında vazgeçemediği bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazara göre parodi, *Taormina*'da geri planda iken, *Fehmi K'nın Acayip Serüvenleri* 'nde ön plandadır. *Kuyu*'da ise olması gerektiği kadardır:

A. Asar: Bu üç anlatının sizce hiç aksayan daha doğrusu şurası şöyle olsaydı dediğiniz hiç bir yeri yok mu?

H. Yavuz: Elbette var. 'Taormina'yı bugün yazsaydım farklı yazardım. Çünkü Taormina'da bir felsefe yapma varmış gibi alıp, bu sorunun içinden konuşan kimliğin parodisini yapmaya çalıştım. Bu parodi çok belirgin olarak görülmüyor Taormina'da ... Sanki felsefe kitabı yazmışım gibi göründü. Demek ki parodiyi biraz geriye itmişim. Fehmi K.'da ise parodi çok öne çıktı. Bence Kuyu tam kıvamında oldu.

A. Asar: Bu hiç de fena olmadı, bir kitapta sizin anlatısal serüveninizi izlemek mümkün artık...

H. Yavuz: Evet.³⁶

Hilmi Yavuz, postmodern anlatılarında kullandığı parodi ile her şeyi bir oyuna dönüştürür. Bu oyunda anlatı kahramanları farklı kimliklere bürünür:

A. Asar: Anlatılarınızda ironi yerine parodi ağırlıkta kısaca...

H. Yavuz: Doğrudur, var olanı bir oyuna, kuralları, söylemi kendine özgü olan bir oyuna dönüştürüyorum. Anlatı kahramanı hangi oyunun içine giriyorsa, o kimliği alıyor; bu durum da parodiyi ortaya çıkartıyor. Anlatılarımda kurallar ve söylemler,

³⁵ Hilmi Yavuz, *Üç Anlatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

³⁶ Alpay Asar, "Hilmi Yavuz'la 'Üç Anlatı'sı Üzerine", *Cumhuriyet Kitap*, S. 301, 23 Kasım 1995, s.7.

kimliğin yerine geçiyor. Bu, parodidir.³⁷

Kuyu da bir anlamda yazarın oyun alanıdır. Yazar anlatıda dil oyunları ile varolur, farklı bir kimlikle Neci Bey ile çıkar karşımıza, kahramanlar da farklı kimliklere dönüşür, okuyucu ise bu sözcük ve anlam oyunundan nasibini alır. Bu oyunun yani *Kuyu*'nun içinden çıkmaya çalışan okur, Hilmi Yavuz'un deyimiyle bigâne, karayazılı, rahatına düşkün, kara bahtlı, lânetlenmiş, ikiyüzlü, safdil ve sabırsızdır. Yavuz anlatı boyunca okuyucuya seslenerek onu da oyuna dahil etmek ister.

Oyunun döngüsellğine paralel olarak anlatı da döngüsel bir kimlik kazanır ve bu durum *Kuyu*'da hayat bulur. Romanın sonu bizi tekrar başa götürür. *Kuyu* ağzı gibi bir sonsuzluk halkası içinde bu döngü devam eder.

Hilmi Yavuz, anlatılarında mitolojiyi, felsefeyi ve psikanalizi anlatı oyunları olarak kullanır:

A. Asar: Anlatılarımız ve şiirlerinizde felsefe ve mitoloji görüyorum...

H.Yavuz: Doğru. Fehmi K. ve *Kuyu*'da psikanaliz, Taormina'da felsefe... Başlı başına 'Kuyu' bir mitoloji zaten. Her şey kuralları ve söylemi olan bir oyun olduğu için mitolojiyi, psikanalizi veya felsefeyi rahatlıkla, anlatı oyunları olarak kullanabilirsiniz.³⁸

Psikanaliz ile bilinçaltındakilerin bilinç düzeyine çıkarıldığı gibi anlatıda da kuyudakiler gün yüzüne çıkarılmayı bekler. Anlatıda kuyu, bilinçaltını sembolize eder. Bu yönüyle psikanaliz, yazarın anlatı oyunlarına hizmet eder.

Öte yandan Hilmi Yavuz kuyunun başlı başına bir mitoloji olduğu görüşündedir. Çünkü kuyu birçok toplumun mitolojisinde kendine yer edinmiş ortak bir motiftir.

1.2. Hilmi Yavuz'un Anlatı Anlayışı

Hilmi Yavuz *Üç Anlatı*'da, postmodernizmin parçalanmışlık, bölünmüşlük ve çoğulculuk ekseninde, kimliğin varoluşsal konumu açısından yaşadığı dağılmayı, değişim ve dönüşümü "yeni insan, yeni söylem" temeline dayandırır:

A. Asar: Anlatılarınızın söylemsel temelini neye oturtuyorsunuz ?

H. Yavuz: Biraz önce de dediğim gibi, kimlik dağılması, insan artık belli bir kimlikle özdeşleştirilemiyor olmasının belli bir varoluşsal konumu varsa, bu varoluşsal konumu karşılayan bir söylemin araştırılması gerekir. *Üç Anlatı*'da bu yapılmaya çalışılıyor. Yeni insan, yeni söylem...³⁹

³⁷ Asar, *Cumhuriyet Kitap*, s.7.

³⁸ Asar, *Cumhuriyet Kitap*, s.7.

³⁹ Asar, *Cumhuriyet Kitap*, s.7.

Yavuz’a göre “Üç anlatının sorunsalı, Türk toplumunun iki yüz yıldır yaşamakta olduğu, ya da yaşadığı söylenen kültür krizinin aşılması ya da temellük edilmesidir.”⁴⁰ Öte yandan Hilmi Yavuz, anlatılarında Doğu-Batı meselesini ele alırken, Ahmet Hamdi Tanpınar ve Oğuz Atay gibi bu iki uygarlık arasındaki yırtılmayı aşmaya çalışmaz. Yavuz için, Doğu-Batı karşıtlığı diye bir sorun yoktur, Doğu da Batı da iki farklı oyun alanıdır:

Tanpınar iki uygarlık (Doğu-Batı) arasına sıkışıp kalmış, deyiş yerinde ise bir sınırdan ötekine savrulmuş insancıkların trajedisini dile getirir, bunu dediğim gibi trajik bir sorun olarak ele alır; iki hal arasında sıkışıp kalmış, yırtılmış bir bilinç olarak ele alır. Oğuz Atay ise her iki sınıra karşı çok mesafeli, ironik bir tavır alışıyla bunu aşmaya çalışır. Tanpınar’da olsun Atay’da olsun bu yırtılmayı aşma çabası söz konusudur. Benim böyle bir sorunum yok; çünkü sınırlar ortadan kalkmıştır, her şey, deyiş yerindeyse bir oyun alanına dönüşmüştür. Doğu, kuralları ve söylemi kendine özgün olan bir oyun alanıdır, Batı başka bir oyun alanı... Dolayısıyla, benim karakterlerim hangi oyun alanının (hangi sınırları aşmanın değil!) kurallarını ve söylemlerini yerine getiriyor; bu önemli. Şöyle diyeyim: Benim için Doğu-Batı karşıtlığı diye bir sorun yok; bunlar, iki ayrı oyun alanı: Kendine özgü kuralları olan oyun alanları... Oyunların kuralları çelişmez ki! Öyleyse şunu kesinleyebilirim: Anlatılarımın Atay’la, Tanpınar’la bir benzerliği yok.⁴¹

Hilmi Yavuz’un yazmak ve mekân arasındaki ilişkiye dair düşünceleri de onun yazınına dair ipuçları vermektedir:

E. Genç: Yazmanın mekânla nasıl bir ilişkisi olduğunu düşünüyorsunuz? Yazmak için hususi olarak gittiğiniz bir yer var mıdır?

H.Yavuz: Bir kere her şeyden önce ben kendi evimde, kendi odamda yazabiliyorum ancak. Çalışma odamda yazabiliyorum. Bir de yaz aylarında Bodrum’da kaldığım bir otel var, o otelin balkonunda yazabiliyorum. O otelin balkonunda yazabiliyorum derken, o otelin benim kaldığım odasının balkonunda... Başka bir odada kalsaydım eğer, o odada çalıştığım kertede yoğun bir biçimde çalışmak olanağını bulamayacaktım diye düşünüyorum. “Kasten daraltmak” biraz da böyle yani.⁴²

Yavuz, Ahmet Haşim ve hocası Behçet Necatigil’in hayatı hasten daralttığından söz eder ve bu durumun kendisi için de geçerli olduğunu belirtir:

E. Genç: Yazma alışkanlıklarınız nelerdir? Müsvedde kullanır mısınız? Her zaman kullandığınız bir kurşun kalem, divit, dolma kalem, silgi yahut özel bir kâğıt var mıdır?

H.Yavuz: Burada benim sıklıkla dile getirdiğim, Tanpınar’ın Ahmet Haşim için söylediği bir şeyi tekrarlamak isterim. Tanpınar, Ahmet Haşim için şunu diyordu: “Hayatı kasten daraltmaktan hoşlanırdı.” Ben bu sözü Necatigil’e uyguladım. Hem hoca-talebe hem de daha sonraları arkadaş kimliğiyle çok yakından tanıdığım Necatigil için de aynı şeyleri söyleyebilirim, nitekim yazdım da bunu. Benim için de aynı şey söz konusudur. Ben de hayatı kasten daraltmaktan hoşlanıyorum... Kendim için hayatı niçin kasten daralttığımı herhangi bir kuşkuya mahal vermeden söyleyebilirim. Aslında bir şair için en doğru yaşam biçimi de budur. Hayatı ne kadar kasten daraltırsa algıyı da o kertede daraltmış olur. Algıyı daraltmak imgeyi genişletmek demektir.⁴³

⁴⁰ Asar, *Cumhuriyet Kitap*, s.7.

⁴¹ Asar, *Cumhuriyet Kitap*, s.7.

⁴² Erhan Genç, “Nasıl Yazar Oldular? Nasıl Yazıyorlar?” *Türk Edebiyatı*, S. 493, 2014, s. 52.

⁴³ Genç, *Türk Edebiyatı*, s. 52.

Hilmi Yavuz'un yazın anlayışında hayatı daraltmak; hayatı derinleştirmek, dar ve bireysel mekânlarda yazıya yoğunlaşıp, derin, yoğun anlamlar üretmek yani imgelerin ardına düşmektir. Yazarın kaldığı Bodrum'daki otel odası da bunun bir örneğidir.

Kuyu anlatısında da yazarın anlatısını yazmak için seçtiği kuyu, hayatın daraltılarak imgenin genişletildiği sembolik bir mekândır. Kuyu, tam da yazarın aradığı gibi hayatı daraltabilmek adına dar, eserine yoğunlaşabilmesi için sessiz ve imgeleri bulup çıkarabileceği kadar derin bir mekândır. Anlatıda yazar da bu durumu dile getirir: “Sen imgelerin kuyu dibindeki imgelerin ardına düştün Hilmi Yavuz (diye yazıyor Hilmi Yavuz bu anlatısında), anımsamada içselleşmiş olan imgelerin!”⁴⁴

Anlatısını kuyuda yazmaya karar veren Hilmi Yavuz, kuyuyu adeta kendi odası gibi düzenler; yazı masasını ve daktilosunu da kuyuya indirir:

Hilmi Yavuz, anlatacağı öyküyle (buna ‘öykü’ denilip denilmeyeceğini göreceğiz!), bu öykünün anlatılacağı uzam arasında bir bağıntı olsun istiyordu; -anlaşıldığı kadarıyla! Öyküyü yazmadan önce, uzun uzun düşündü ve sonunda karar verdi: Bu anlatıyı bir kuyuda yazacaktı! Bir anlatının kuyuda yazılabilmesinin bazı sorunları olduğunu bilmez değildi Hilmi Yavuz. Önce ve kuşkusuz, anlatıların yazılabilmesine elverişli bir kuyu aramak (ve elbette bulmak!) durumundaydı. Sonra, bu kuyuya yazı masasını ve daktilosunu (Tippa Baby daktilo, Baby tipi olduğu için oldukça hafifti! Öteki, Erica, babadan kalma lenduha bir daktiloydu ve Hilmi Yavuz, kuyuda ağırlık istemiyordu) indirmek için gerekli düzenekleri kurmak gerekti. Kuyunun aydınlatılması da söz konusuydu elbet, ama Hilmi Yavuz bunu önemsemedi. Kuyunun, günün belli saatinde kaçınılmaz olarak gün ışığı alacağını varsayıyordu.⁴⁵

İnzivaya çekilme, düşünme ve yazma; edebiyat, felsefe ve psikoloji dünyasında ve farklı kültürlerde süregelen bir gelenektir. Varoluşçu felsefenin önde gelen isimlerinden biri olan Alman filozof Martin Heidegger'in yazın yaşamı için Totnauberg'deki kulübe önemli bir semboldür. Taşrada yer alan bu kulübe filozofun felsefi çalışmalarını gerçekleştirdiği bir yazma yeridir. “Heidegger için kulübe çınlayan bir sadeliğe sahipti. Kulübe onun vadide yerleşmiş olan çalışma dünyası idi. İssiz bir odaklanmanın sığınağı idi.”⁴⁶ Bu ıssız ve yalnız olma hali Heidegger için varoluşa dair sorulara cevap bulabilmesini sağlayan ve onu içe doğru derinleştiren bir etkiye sahipti. Bu sığınak bir düşünme yeri idi adeta.

⁴⁴ Yavuz, *Kuyu*, s. 166.

⁴⁵ Yavuz, *Kuyu*, s. 147.

⁴⁶ Adam Sharr, *Heidegger'in Kulübesi*, Engin Yurt (çev.), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017, s. 69.

Kuyu anlatısında, Hilmi Yavuz anlatısını yazmak için bir kuyu aramaktadır. Anlatısının ancak bir kuyuda yazılabileceğini düşünür. Hilmi Yavuz'un aradığı basit sıradan bir kuyudur. Heidegger'in kulübesi de sade, sıradan bir kulubedir. Kuyu ve kulübenin ortak noktası ise her ikisinin de bir yazma yeri olmasıdır. Öte yandan her ikisi de inzivaya çekilme, yalnız olma, sığınak, sessizlik, düşünme, yoğunlaşma ve yazma gibi niteliklerin iç içe geçtiği mekânlardır. Heidegger'in taşradaki kulübesindeki yaşantısı zorlu bir yaşamı da beraberinde getirir, bu yönüyle de kuyudaki yaşantı ile benzer bir nitelik taşır.

1.3. Hilmi Yavuz'un *Kuyu* Anlatısındaki Kuyu Göstergesinin Çözümlemesi

1.3.1. Kuyu: Ölüm

Anlatıda yazar, kendi ölümünü yaşayıp yazmak istemektedir. Bunu ise anlatısı yoluyla gerçekleştirir. Ölümle ilgili olan anlatısını, ölümünü deneyimlemek için bir kuyuda yazmak ister: “Şimdi, artık, rahatlıkla itiraf edebiliriz: Hilmi Yavuz'un anlatısını yazmak için kuyuyu seçmesi, anlatının ‘ölümle’ ilgili olmasındandı. Hilmi Yavuz, kuyuyla ölüm arasında bir bağlantı olduğunu ve ölüm'ün (kuşkusuz kendi ölümü olacaktı bu!) ancak bir kuyuda yazılabileceğini düşünüyordu!”⁴⁷ İnsanın kendi ölümünü tanımlaması imkansızdır. Hilmi Yavuz, anlatısı ile bunu aşmak ister:

Hilmi Yavuz'un aşmak istediği tastamam buydu: Bu *Gedankenexperiment*'i tersine çevirebilmek – ölümü, kendi ölümü'nü yaşayabilmek ve bunu, sanki bir öteki'nin (başkasının) ölümü'nde seyrediyormuş –gibi- değil'e en yakın bir deneyim olarak yaşamak! Kuyuyu, bu deneyim ve bu deneyimin anlatısı için seçmesinin nedeni buydu!⁴⁸

Ölümü deneyimleme noktasında Hilmi Yavuz, İranlı yazar Sâdık Hidâyet'in *Kör Baykuş* romanında, ölümün betimlenişinden ve adeta yaşanırcasına anlatıldığından bahseder:

‘Ama o İranlı genç yazar böyle düşünmüyordu’ (diye yazıyor Hilmi Yavuz bu anlatısında). Çok iyi hatırlıyorum, demişti (Hidayet), ‘karanlıktı çok, birkaç dakika kendimden geçmiş, öylece kaldım. Kendi kendime konuşuyor, uykuyu bekliyordum. Hissediordum, emindim, tekrar çocuk olmuştum, salıncakta uyumuştum. Birisi vardı hemen yanı başımda, evdekiler çoktan uyumuşlardı. – Şafak söküyordu ve hastalar bilirler, o anda hayat, dünyanın sınırlarından ötelere çekilir gibidir. – Kalbim küt küt atıyordu, ama bir korku duymuyordum, açıldı gözlerim, ama kimseyi görmüyordum, çünkü hayli koyu ve yoğundu karanlık. – Birkaç dakika geçti, nahoş bir düşünce yandı söndü kafamda: ‘Bu, odur belki!’ – Aynı anda soğuk bir elin yanan alınma değdiğini hissettim. Ürpeldim, iki üç kez sordum kendi kendime: Azrail'in eli olmasın bu?’⁴⁹

⁴⁷ Hilmi Yavuz, *Kuyu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 152.

⁴⁸ Yavuz, *Kuyu*, ss. 152-153.

⁴⁹ Yavuz, *Kuyu*, ss. 170-171.

Hidayet'in ölümü böylesine çarpıcı ve yaşamışçasına anlatması, Yavuz için kişinin kendi ölümünü betimleyebileceğinin bir örneğidir. Hidayet'in yaptığını Yavuz da *Kuyu* ile yapmaya çalışır.

Tablo 2: Hilmi Yavuz'un *Kuyu* Anlatısındaki Kuyu Gösterilenleri

<u>Gösteren</u> Kuyu	<u>Gösterilen</u>
	Ölüm
	Varoluşsal Açıklık
	Ceza
	Bilinçaltı
	Trajedi
	Şifa Kaynağı
	Kader
	Yazarın Çocukluğu
	Yazın Arayışı
	Ana Rahmi
	Anlatı
	Yazarın Ölümü
	Masal Nesnesi
	Yazarın Odası
	Kent
	Cehennem
	Ceza
	Bellek
	Varoluşsal Açıklık

Hilmi Yavuz *Kuyu*'da, Sâdık Hidâyet'in intiharının onun şaheseri olduğundan söz eder. Nitekim Hidâyet, roman ve öykülerine egemen olan ölüm duygusunu kendi intiharı ile deneyimler. Bozorg Alevi, *Kör Baykuş*'a yazdığı son sözde, cümlelerini şöyle bitirir: “Ölümünden az önce bir hikâye taslağı kaleme almıştı, şuydu konu: Annesi “Salgı salamaz ol!” diye beddua eder yavru örümceğe. Küçük örümcek ağ yapamayınca ölüme kurban gider. –Hidayet'in hayat hikâyesi miydi bu?”⁵⁰ Salgı salamayınca, ağ yapamayıp boşluğa düşen örümcek gibi, Sâdık Hidayet de yaşam

⁵⁰ Sâdık Hidâyet, *Kör Baykuş*, Behçet Necatigil (çev.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 88.

enerjisini yitirerek adeta kuyu olarak nitelendirebileceğimiz o boşluğa düşer. *Kuyu*'da yazar Hilmi Yavuz'un sonu da Sâdık Hidâyet gibi intihardır.

Anlatıda geçen ve ölüm kuyu bağıntısına örnek olarak verilebilecek bir diğer eser Christa Wolf'un *Kassandra*⁵¹ adlı öyküsüdür. Öyküde yazar, erkek egemen bir toplumdan kurtulmaya çalışan bir kadının ölmeden önceki itiraflarını anlatmaktadır. Yani öyküsü ile ölüme doğru yol alır. Hilmi Yavuz bunu *Kuyu*'da şöyle dile getirir: “Şimdi kuyudaydı işte, ve orada olmak yetiyordu Hilmi Yavuz'a. Kuyuya inmek ve anlatı'sını (kendi ölümünü yaşamaya ilişkin bu anlatıyı) orada yazmak ona dayanılmaz geliyordu. Christa Wolf'un *Kassandra*'da söylediğini tekrarlıyordu hep: *Bu anlatıyla ölüme doğru gidiyorum!*”⁵² Hilmi Yavuz da Christa Wolf gibi anlatısı ile ölüme gider.

Kuyu ve ölüm karanlık olmaları bakımından da bir ortak noktaya sahiptir. “...önemli olan yazarın ölüm/kuyu bağıntısını gözden kaçırmamasıdır. Kuyu da ölüm de karanlıktır, çünkü...”⁵³

1.3.2. Kuyu: Körlük

Anlatıda Rene Laforgue'nin yazdığı iki makaleden söz edilmektedir:

Bu iki makalede hiç kuşku yok, *skotomisation* terimi dikkat çekiyor. Sözcük, Grekçe, *skoton*'dan türetilmiştir. Yine bu kökten *Skotoma* sözcüğününse, 1885 yılından başlayarak retina'nın (evet retina'nın!) bazı bölgelerindeki duyarsızlaşma dolayısıyla, görme alanında beliren boşluk (karanlık) anlamında kullanıldığını da görüyoruz. Göz uzmanlarının, bu duyarsızlaşma sonucunda retinada beliren görme boşluklarını (karanlığı), yani *skotoma*'yı eğretileme yoluyla, 'karanlık kuyu' diye andıklarını da biliyoruz.⁵⁴

Göz uzmanlarının kullandığı skotoma kavramı göz retinasındaki kör bölgeler için kullanılmaktadır. Yazar bu kör noktaların karanlık kuyu olarak adlandırıldığından bahsetmektedir. Körlük ve kuyu arasındaki bağlantı karanlık ve dolayısıyla görememe dolayımında bir ortak noktaya sahiptir. Bu kör olma, görememe hali skotomizasyon kavramıyla psikolojik temellere dayandırılmaktadır. Anlatıda, Skotomizasyon terimi yani yok sayma, döl yatağına dönüş arzusuna kadar giden psikiyatrik bir olgu olarak tanımlanmaktadır.

⁵¹ Yunan mitolojisinde bir kadın kâhin olarak bilinen *Kassandra*'nın hikâyesi Nazan Bekiroğlu'nun *Nar Ağacı* ve Cengiz Aytmatov'un *Kassandra Damgası* eserlerine de konu olmuştur.

⁵² Yavuz, *Kuyu*, s. 153.

⁵³ Yavuz, *Kuyu*, s. 173.

⁵⁴ Yavuz, *Kuyu*, s. 174.

1.3.3. Kuyu: Bilinçaltı

Anlatıda kuyu ile bilinçaltına inilir ve oradan hatıralar, çocukluk anıları, deneyimler, yaşanmışlıklar gün yüzüne çıkarılır:

İbn Mukanna'nın ne söylediğini anımsamıyor Hilmi Yavuz. Anımsamak için, kuyu gerek, -kuyular, anımsamak için iyidir. (Bon a rappeler diyordu bir filozof -Hegel olabilir mi?) Her neyse, Muhammed Emin ile Halkevi'nin arkasındaki o tuhaf mahallede, İbn Mukanna'nın evini arayıp buldular o yaz sonrasında yasemin saatinde, sarı otların bürüdüğü bahçesinde, kuyudan çıkırlı acı su çeken sakallı adamı (İbn Mukanna bu muydu?) gördüğünde anımsıyor: Anımsamayı anımsıyor- neyi anımsadığını değil!⁵⁵

Yazar anımsamak için kuyuların gerekliliğine vurgu yapar, bunun için ise bilinçaltına bir yolculuk yapıp kuyudan bu hatıralar çıkarılmalıdır. Yazar Siirt'teki çocukluk günlerini ve arkadaşı Muhammed Emin ile İbn Mukanna'nın evini bulmalarını anımsar. Anlatıda her ne kadar çocukluk hatırası gibi geçse de anlatının kurgusalılığına hizmet eden bir kişidir İbn Mukanna.

1.3.4. Kuyu: Trajedi

Trajedi anlatıda geçen “hayatımız mülemma” sözünde yatmaktadır. Yazar bu sözyle Doğu ile Batı arasına sıkışan bir toplumun yaşadığı ikilemi anlatmak istemektedir. İki kültür arasında kalan toplumun yaşadığı trajediyi gözler önüne sermek ister adeta. Yavuz, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* romanından yaptığı alıntı ile bu görüşünü destekler:

Ki sonra, çok sonra, hayatımız mülemmâ'nın ne demeye geldiğini anlayacak, Tanpınar'ın Mümtaz'a (Huzur'da) söylediklerini okuyunca: 'Benim diyebileceği ve kendi başına bir hayatı yoktu. Hep tezat halinde ve birbirini kovalayan çehrelerin ikliminde yaşıyor, onlarla düşünüyor, onlarla görüp duyuyordu. İkiz bir ömrü yaşıyordu. Cennet ve cehennemi beraberinde gezdiriyordu. Bu iki haddin arasında, uçurum kenarlarında şiddetli uyanışlarla dolu bir somnambül hayatı vardı (...) Şarkla Garp birbirinden ayrı. Biz ikisini birleştirmek istedik. Hatta bundan yeni bir fikir bulduğumuzu sandık. Halbuki tecrübe, daima yapılmış, daima iki çehreli insanlar vermiştir' Ve, *hayatımız mülemmâ'nın!* 'nın bir tür Janus maskesi demeye geldiğini çok sonra anlayacak olması, bizi şimdi çok fazla ilgilendirmiyor.⁵⁶

Yazar adeta kuyuda sıkışan, ikilemde kalmış insanın trajedisini yansıtmak ister. Bu ikilemi ise Janus⁵⁷ maskesi ile somutlaştırır. Janus maskesinin bir yüzü Doğu'ya diğer yüzü ise Batı'ya dönüktür. (bk. Şekil 3)

⁵⁵ Yavuz, *Kuyu*, ss. 165-166.

⁵⁶ Yavuz, *Kuyu*, s. 154.

⁵⁷ Janus, bir yüzü sola, bir yüzü sağa bakan iki yüzü Roma tanrısıdır.

Şekil 3: Janus Heykeli

1.3.5. Kuyu: Şark-Garp

Şark ve Garp, Hilmi Yavuz'un yazınında beslendiği iki kaynağı imlemektedir. *Kuyu*'da da bu iki kaynak temelli pek çok esere metinlerarası göndermelerde bulunur. *Kuyu*'nun suyu bu iki kaynaktan beslenir. Yavuz, *Kuyu*'da, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'si, Sâdık Hidayet'in *Kör Baykuş*'u Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur*'u, Christa Wolf'un *Kassandra*'sı, Charles Chaplin'in *Limelight*'ı, Milan Kundera'nın *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*, Jacques Derrida'nın *Marges de la Philosophie*'si gibi pek çok esere gönderme yapar.

1.3.6. Kuyu: Yazarın Çocukluğu

Anlatıda kuyu, Hilmi Yavuz'un çocukluğundaki önemli bir nesnedir. Kuyu, Hilmi Yavuz'un çocukluk anılarının kaynağıdır bir bakıma. Büyükbabasının konağının avlusundaki kuyuya düşen top, çocuk Hilmi Yavuz için en önemli sorundur:

Hilmi Yavuz'un, o sabah, büyükbabanın konağının taş avlusunda amca ve dayı çocuklarıyla futbol oynarken, topun avludaki iki acı su kuyusundan birine, sağdakine düştüğünde ayırdına vardığı bir duyguydu bu! Kuyular, gizemli ve ürperticiydiler; -ya da öyle olabiliyorlardı. Büyükbabasının belinde koca bir deste anahtarla oradan oraya

seyirttiği, gelinlere, kızlara durmaksızın buyruklar saldıği öğle saatlerinde, kuyuya düşen topun ev halkının birincil sorunu olamayacağı o kadar açıktı ki! Kuyudan topun nasıl çıkarılacağını biliyordu elbet – yapılacak şey, konaktan sokağa çıkmak ve Muhammed Emin’in, otlu peynir (sirike) satılan o dükkândan konağa gelmesini sağlamaktı. Muhammed Emin ile aynı yaştaydılar, ama Emin çok şey biliyordu: Kuyuya inmeyi biliyordu örneğin; sonra, kuyularla ilgili çok şey biliyordu.⁵⁸

Kuyu korkutucu ve gizemli bir mekândır çocuk Hilmi Yavuz için. Bu yüzden topu çıkarmak için kuyuya inmeye cesaret edemez. Bu görevi arkadaşı Muhammed Emin üstlenir. Kuyu, Yavuz’un çocukluğuyla özdeşleşmiş bir mekândır ve çocukluk anıları da büyük oranda anlatıya kaynaklık etmektedir.

1.3.7. Kuyu: Ana Rahmi

Anlatıda kuyu ve ana rahmi arasında bir ilgi kurulmaktadır. İzzeddin Şadan Bey ile Freud arasında geçen diyalogda bu ilgi şöyle belirtilir:

İzzeddin Şadan Bey amcam, 1937’de, Londra’da Dr. Freud’u ziyaret edişini anımsıyor. “Üstad, durup durup ‘To the womb! To the womb!’ diye bağıırıyordu!” demişti bir keresinde ve ‘gece kuyuları’ndan (nachtliche Schacht!) söz etmişti (diye yazıyor bu anlatısında Hilmi Yavuz); anımsamamayı ve karanlık suları... Skoton, Skotomizasyon... Artık olmayan annenin yerini tutacak bir içekapanış –bir tür otizm? Dölyatağına dönüş arzusu?⁵⁹

Otto Rank *Doğum Travması* adlı kitabında ana rahminden “*bilinçdışı açısından düzenli olarak kadın cinsel organını temsil eden şu karanlık oda*”⁶⁰ diye bahseder. Bu karanlık oda kuyudur. Burdan yola çıkarak kuyu ve ana rahmini karanlık olmaları noktasında ilişkilendirilebiliriz.

Öte yandan anne karnı dönölmek istenen bir yer konumundadır. Rank’ın sözünü ettiğı koruyucu bir yer olan anne karnı ile benzerlik gösteren mağara ve ağaç kovukları arasına kuyu da alınabilir.

1.3.8. Kuyu: Yazın Arayışı

Hilmi Yavuz anlatıda bir yazın arayışı içerisindedir. Arayışı içinde olduğı kuyu bir anlamda aradığı ulaşmak istediğı yazını temsil etmektedir:

Hilmi Yavuz’un kuyu arayışının son bulmuş olmasına karşın, onun bulduğı o kuyuya niçin yerleşmemiş olduğunu, ve niçin bu anlatıyı yazmaya başlamamış bulunduğunu, öğrenmek istediğınızı biliyorum. Kuyuyu bulduğı halde, niye bir başka kuyu açmak istesin? Kuyuyu, aradığı kuyuyu buldu mu gerçekten? Yoksa, ona sanki bulmuş gibi mi geldi? Anlatının bundan sonrasının, Hilmi Yavuz’un aradığı kuyuyu gerçekten bulmuş mu, yoksa bulmuş değil de ona sanki bulmuş gibi mi gelmiş olduğı olasılıklarından hangisinde temellendirileceğini kestirmek hiç de kolay olmasa gerek. Hangi olasılık söz konusu olursa olsun, önemli olan, yazarın ölüm/kuyu bağııntısını gözden

⁵⁸ Yavuz, *Kuyu*, s. 162.

⁵⁹ Yavuz, *Kuyu*, ss. 174-175.

⁶⁰ Rank, *Doğum Travması*, s. 84.

kaçırmamasıdır. Kuyu da, ölüm de karanlıktır, çünkü...⁶¹

1.3.9. Kuyu: Yazarın Ölümü

Hilmi Yavuz *Kuyu* anlatısının hem kahramanı hem de yazarıdır. Anlatıdaki Neci Bey, Hilmi Yavuz'un ta kendisidir. Anlatının sonunda Neci Bey kendini kuyuya atarak intihar eder, ölümü kuyuda olur:

Pembo Ablam ile birlikte, Neci Bey'in cesedini kuyudan çıkardığımızda, beklendiği gibi cebinden Müstehase Yenge'nin o lânetli mektupları çıkmamıştı. Ama başka kağıtlar bulunmuştu ve acı suyun ıslattığı kağıtları birbirinden ayırmak zor olmuştu. '*Bu kâğıtlardan birinde bir sözcük, evet sadece bir sözcük okunabiliyordu*' (diye yazıyor Hilmi Yavuz bu anlatısında). Bu sözcükten Neci Bey'in bir *anlatı* yazmaya başladığı anlaşıyordu ve okunabilen o tek sözcük, anlatının ilk sözcüğüydü: SON⁶²

Anlatı kahramanı Neci Bey'in ölümü yazar Hilmi Yavuz'un da ölümüdür. Yani yazarın ölümü de kuyuda olur ancak bu *Kuyu* anlatının kendisidir. Yazar anlatısı ile ölüme gider. Ölümü *Kuyu* anlatısı ile deneyimler. Neci Bey'in yani yazar Hilmi Yavuz'un cebinden çıkan notlarda yazan Son kelimesi bizi anlatının ilk sözcüğü olan Hilmi Yavuz'a götürür. Sondan tekrar başa döndüğümüz anlatı, bir kuyu halkası gibidir. Burdan hareketle bir sondan bahsedilemez; anlatı bir döngü içinde yer alır. Aynı zamanda metin bir sonsuzluk halkası gibi sonsuz okumaya açıktır. Yazarın ölümü ise ölümsüzlüğünü beraberinde getirir.

Roland Barthes'ın yazarın ölümü⁶³ düşüncesinde yazar ölür ve metnin sahibi okur olur. Hilmi Yavuz'un da *o kuyucu* dediği okur, kuyuyu kazacak olan yani anlatıdaki saklı olan anlamları bulup çıkaracak olan kişidir.

1.3.10. Kuyu: Anlatı

Yazar, *Kuyu*'da, İstanbul'daki her kuyunun bir anlatısı olduğundan söz eder. Anlatılar zamanla kuyu ile özdeşleşir:

Bu eski ve yorgun kentte her kuyunun bir anlatısı ve bir söylen'i olduğuna karar vermesi de Hilmi Yavuz'un, nice yazlardan sonradır. Ama temelde, kuyuyla anlatı arasında, daha sonraları kuracağı bağıntının kökenini, o gece, yıldızlara yükselen kadehlerin görüldüğü o tarator, hanımelleri ve Enfî Hasan Ağa gecesinde, sofrada, babasından ve İzzeddin Şadan Bey amcasından duyduklarında araması gerekecektir.⁶⁴

Öte yandan Hilmi Yavuz'un yazacağı anlatı, kuyu gibi derin ve karanlık olacaktır:

Anlatının karanlık ve derin olmasına, daha çocukluğunda, o Güneydoğu ilinin gece mavisinde, damda(ıstoh) yatarken, yıldızların kaynaştığı ve gökyüzünün neredeyse bir mavi yorgan gibi üzerine doğru örtülmekte olduğunu duyumsadığında karar vermişti. O

⁶¹ Yavuz, *Kuyu*, s. 173.

⁶² Yavuz, *Kuyu*, s. 189.

⁶³ Roland Barthes, 1967 yılında yayınlanan *Death of the Author*(*Yazarın Ölümü*) adlı denemesinde yazar-metin-okur arasındaki ilişkiyi irdeler.

⁶⁴ Yavuz, *Kuyu*, s. 161.

yıllarda ‘anlatı’ sözü bilinmiyordu henüz – ve Hilmi Yavuz, ‘roman’ (diye düşünmüştü), ‘roman, derin ve karanlık olmalı’. İşte öyle bir roman yazacaktı ve onunki ne Reşat Enis’in, ne Hüseyin Rahmi’nin ne de Balzak’ın (Gonoré dö) romanları gibi olacaktı!⁶⁵

Anlatı ve kuyu derin ve karanlık olmaları noktasında bir ortak noktaya sahiptir. Anlatının kendisi *Kuyu* olunca bu derinlik ve karanlık daha da hissedilir.

1.3.11. Kuyu: Masal Nesnesi

Kuyular masallara, efsanelere, kıssalara konu olmuştur. Hilmi Yavuz bunu anlatıda şöyle belirtir: “Kuyular, aslında masal nesneleridir! Söylenlerde de vardır; oracle’lar çoğu kez kuyulardadır ve insanın büyük gizemini kuyulara söylerler.”⁶⁶ Yazarın anlatıda dediği gibi kuyu, dünya çapındaki çeşitli masallara konu olmuştur: Keloğlan masalları, Nasrettin Hoca masalları, Ezop masalları, Binbir Gece masalları gibi.

1.3.12. Kuyu: Şifa Kaynağı

Anlatıda halkın inanışına göre Sümbül Efendi Türbesi’nin yanında bulunan kuyunun suyunun şifalı olduğundan ve Muharrem ayında hastalara içirildiğinden bahsedilmektedir. Su şifalıdır, kuyu ise şifa kaynağıdır.⁶⁷

1.3.13. Kuyu: Kent

Hilmi Yavuz’un oturduğu apartmanın karşısına yapılan yüz katlı otel inşaatı beş yıldan beri sürmektedir. Bu otel ise aslında bir kuyudur hatta tüm kenti içine alan bir kuyudur:

Kimi aldatıyorlar? (diye yazıyor Hilmi Yavuz bu anlatısında) – çünkü biliyor ki, asıl yapılmak istenen bir otel değil- bir kuyudur! Hilmi Yavuz’un apartmanının tam karşısında, otel inşaatı imiş gibi gösterilerek, ama otelle filân hiç ilişkisi olmayan bir kuyu kazılıyor. Bütün kenti, bu tozlaşmaya yüz tutmuş yatalakları; bir gözü kör ve bir ayağı aksak kapıcıları (‘Niyazimodo’lar diye yazıyor bu anlatısında); yüzü şark çıbanlı süpürge satıcılarını; mavi sutyenleri, kırmızı jartiyerleri ve siyah çoraplarıyla dolaşan travestileri; ‘glayöller ve pezevenkleri’; otel ayılarını; Hikmet Benolları; fırça saçlı, papyonlu ve sanki yaşamıyormuş gibi duran yorgun ruhlu krupiyeleri; kitap kurtlarını; mutsuz ve daima tedirgin entelektüelleri; her birinden birer Kafka çıkarılabilecek olan banka memurlarını; parkeleri ve dokunsan yıkılacak anıtları; kirli denizleri; sümüklü çocukları; divanhaneli yalıları; erguvanları ve yazları ile ve... daha ilâhîri; bütün kenti içine alacak bir kuyu! Bu kuyu-kent!⁶⁸

Bu otel adeta yozlaşmış insanların içine hapsediği bir kent görünümündedir. Kuyu ise bu toplumun yaşadığı kent ile özdeşleşen bir gösterge olarak karşımıza

⁶⁵ Yavuz, *Kuyu*, ss. 161-162.

⁶⁶ Yavuz, *Kuyu*, s. 149.

⁶⁷ Yavuz, *Kuyu*, s. 160.

⁶⁸ Yavuz, *Kuyu*, s. 156.

çıkılmaktadır. Bu toplumda yaşayan insanlar yorgun, mutsuz, tedirgin, kör, aksak ve şark çıbanlıdır. Hem fiziksel hem ruhsal olarak sağlıksız insanları barındıran bu kent, kirli dehlizleri ve neredeyse yıkılacak anıtları ile distopik bir kuyu göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuyu; debelenen, kapatılmış, bastırılmış insanların, yani distopik atık bir toplumun, içinde yaşadığı bir kent görünümündedir.

1.3.14. Kuyu: Cehennem

Bazı inanışlarda cehennem derinlerde bulunmaktadır. Genel anlamda ise cehennem günahkârların cezalandırılacakları yerdir. Hilmi Yavuz ise anlatısında kuyu ve cehennem bağlantısından bahseder ve Dante'ye bir gönderme yapar. “Acaba, büyükbabanın konağındaki kuyulardan hangisiydi Cehennem? ‘Belki,’ (diye yazıyor Hilmi Yavuz bu anlatısında), Theodolinda bilebilirdi bunu; Dante, bir yol gösterici olamaz mıydı bu konuda?”⁶⁹

İtalyan şair Dante Alighieri'nin en meşhur şiiri olan *İlahi Komedya*; cehennem, araf ve cennet adlı üç bölümden oluşur. Dante, cehennemi dibe doğru daralan dokuz katlı bir çukur olarak tasvir eder. Cehennem bu koni şekliyle bir kuyuyu andırmaktadır. (bk. Şekil 4)

Anlatıda geçen diğer cehennem ise “Gayya Kuyusu”dur. “...bir süre pencereden otel inşaatına baktı; -boş bakış! demek ki, Gayya Kuyusu (Çâh-ı Gayya) burada, burnunun dibindeydi ve şimdi yeniden, evet, yeniden açılıyordu!”⁷⁰ Hilmi Yavuz otel inşaatını bir cehennem kuyusuna benzetir.

Anlatıda geçen Gayya Kuyusu, Tevfik Fikret'in *Gayyâ-yı Vücûd* şiirini hatırlatır. Mehmet Kaplan'a göre “Fikret'in “Sis”ten önce hayat karşısında aldığı kötümser tavrı en kuvvetli olarak ifade eden şiir, 1899 yılında *Servet-i Fünun*'da neşrettiği ‘Gayyâ-yı Vücûd’ başlıklı eseridir. Şiirin adı, şairin hayat görüşünü özetler: Vücut (varlık) bir gayyâ (cehennem kuyusu)dır.”⁷¹

Şair, kırlarda gezerken gördüğü yılanlarla, sülüklerle dolu, bulanık su birikintisi ile insanların içinde yaşadığı dünyayı betimler, bu dünya insanın üzerini böcek bulutunun kapladığı, sazların karanlığı altındaki kokuşmuş bir mahşer yeridir:

⁶⁹ Yavuz, *Kuyu*, s. 168.

⁷⁰ Yavuz, *Kuyu*, s. 158.

⁷¹ Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997, s. 108.

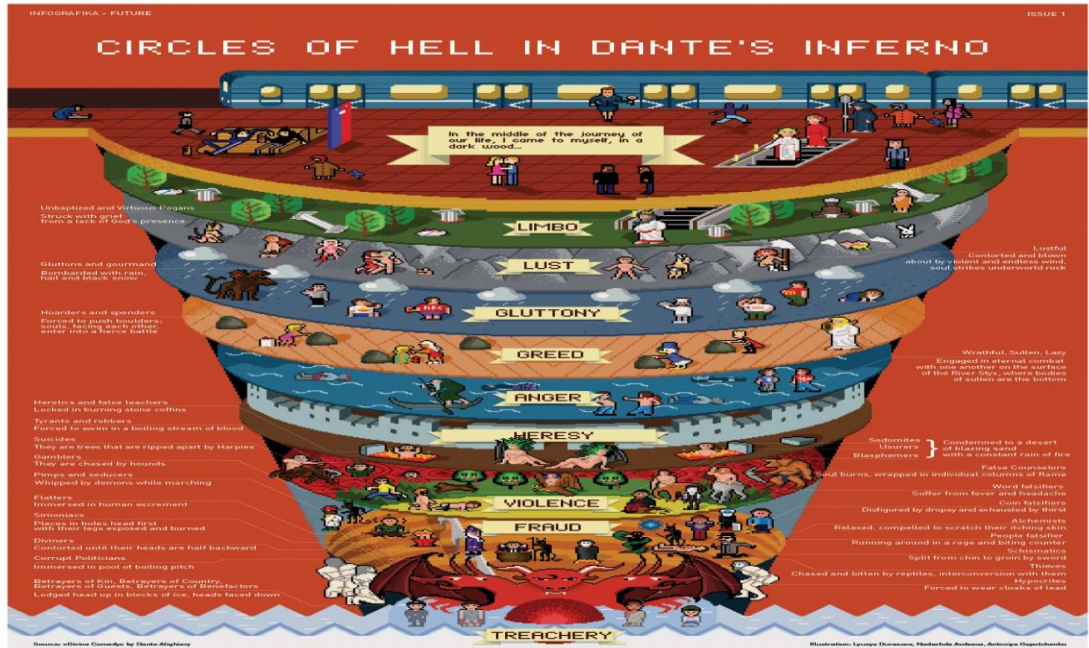
Ba'zı, kırlarda gezerken görülür nefretle:
Bir çukur yerde birikmiş mütekeddir bir su.
Solucanlarla, sülüklerle, yılanlarla dolu.

Adacıklar gibi sathında yüzen ebr-i hevâm
Sazların zıll-i kesîfinde o bî-had, bî-nâm
Kaynaşan mahşer-i müntin, acı bir haşyetle⁷²

İnsanın içinde bulunduğu bu cehennem kuyusu karanlık bir bataktır. İnsan bu ölüm girdabında ümit ve hevesle kıvranarak karanlığın dibine doğru yüzmektedir. İnsanın saf ruhu derinlere indikçe öfke ve nefretle çırpınacaktır fakat bu iniş sonsuza dek devam edecektir:

İşte gayyâ-yı vücûd, işte o zulmet, o bataklık;
Beşerin işte, pür-umîd ü heves, müstağrak
Ka'r-ı târında şinâh ettiği girdâb-ı üfûl...

Rûh-ı sâfî şeb-i a'mâkına ettikçe nüzûl
Çırpınır gayz u teneffürle; fakat bî-ârâm
Edecektir bu nüzulünde ebedlerle devâm.⁷³

Şekil 4: Dante, *İlahi Komedya*-Cehennem

⁷²Tevfik Fikret, *Rûbab ı Şikeste*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985, s. 73.

⁷³Fikret, *Rubab ı Şikeste*, s. 73.

1.3.15. Kuyu: Ceza

Hilmi Yavuz, kuyu-ölüm-ceza bağıntısını Azize Winifred kuyusu üzerinden verir:

İngiltere’de başka kuyular da keşfetti. Adı üzerinde, Holywell’de, Azize Winifred Kuyusu’nu örneğin... XVII. yüzyıla değin, hacılar gelirmiş Azize Winifred Kuyusu’na, kuyu dibinden koparılan çiçekler, kilisede mihrabın üzerine konurmuş ve bir keresinde, 1630’da oluyormuş bu, kuyuda ölü bir adam bulunmuş! Söylentilere göre, bu adam dinsizin, imansızın biriymiş; -kötü sözcükler kullanmış kuyudan söz ederken ve yerel mahkeme, adamın ilâhî adalet tarafından ölümle cezalandırıldığına karar vermiş.⁷⁴

Azize Winifred Kuyusu kutsal bir kuyudur. Bu kutsal kuyu aynı zamanda kuyu hakkında kötü konuşan bir kişinin cezalandırıldığı mekândır. Bu yönüyle kuyu cezayı sembolize etmektedir.

Anlatıda geçen bir diğer ceza mekanı Çah-ı Babil yani Babil kuyusudur. Babil’e indirilen Harut ve Marut isimli iki melek işledikleri günahtan dolayı Babil kuyusuna baş aşağı asılarak cezalandırılmıştır:

Muhammed Emin, bu kentin eski mahallelerinden birinde (mahallenin adı, Holani Mahallesi miydi?), bir genç gelinin kaybolan yüzüğünü bulmak için kuyuya indiğinde (gelin, yüzüğün kuyuya düşmüş olabileceğini söylemişti), kuyunun ateş dolu olduğunu görmüş, korkup hemen çıkmıştı. Muhammed Emin’e göre o kuyu, Cehennem’di; günahkârlar cezalarını, o kuyuya ayaklarından baş aşağı asılarak çekeceklerdi! Ey karayazılı okur! Hilmi Yavuz’un şimdi sana anlattığı çocukluk anısı, daha doğrusu Muhammed Emin’in ateş dolu kuyuyla ilgili öyküsü, Çâh-ı Babil söylenine dayanır. Çâh-ı Babil, yani Babil Kuyusu! Babil’de baş aşağı asılan Harut ve Marut’un öyküsü.⁷⁵

Harut ve Marut’un öyküsü Kur’an-ı Kerim’de ise şu şekilde anlatılır:

Tuttular Süleyman’ın mülküne dair şeytanların uydurup izledikleri şeylerin ardına düştüler. Oysa, Süleyman kâfir olmadı, ama o şeytanlar kâfir oldular; insanlara büyücülük ve Babil’de Hârût, Mârût adında iki meleğe indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Halbuki o ikisi; “Biz ancak bir imtihan için gönderildik, sakın sihir yapıp kâfir olma!” demedikçe bir kimseye büyü öğretmezlerdi. İşte bunlardan karı-koca arasını ayıran şeyler öğreniyorlardı. Fakat Allah’ın izni olmadıkça bununla kimseye zarar veremezlerdi. Kendilerine zarar verecek ve faydası olmayacak bir şey öğreniyorlardı. And olsun ki, onu her kim satın alırsa, onun ahrette bir nasibi olmadığını da çok iyi biliyorlardı. Keşke kendilerini ne kötü şey karşılığında sattıklarını bilselerdi!⁷⁶

Kuyuyu bu surede ceza ve günah kavramlarıyla da ilişkilendirebiliriz.

1.3.16. Kuyu: Varoluşsal Açıklık

Kuyu, yazarın oyun alanıdır. Bu oyun alanında kişiler birbirlerine dönüşürler ve bu kişilerin tek bir kimlikleri yoktur. Anlatı kişileri sürekli bir dönüşüm ve devinim halindedir. Anlatıdaki Neci Bey’in yazar Hilmi Yavuz’a dönüşümü gibi. Anlatı kişileri tek bir kimliğe sıkışıp kalmaz; bu sayede kuyu, varoluşsal bir açıklığı nitelendirir.

⁷⁴ Yavuz, *Kuyu*, s. 168.

⁷⁵ Yavuz, *Kuyu*, ss. 162-163.

⁷⁶ Bakara, 2.

İKİNCİ BÖLÜM

RASİM ÖZDENÖREN'İN KUYU'SU

2.1. Rasim Özdenören ve Kuyu

Rasim Özdenören, *Kuyu*⁷⁷ öyküsünde Hz. Yusuf Kıssası'ndan hareketle modern bir Yusuf karakterinin yaşadığı çatışmayı, nefsiyle verdiği mücadeleyi ve onun kuyudaki bu içsel yolculuğunu anlatır.

Özdenören, Necip Tosun'un 1998'de yayımlanan *Küller ve Uçurumlar* adlı öykü kitabının ilk öyküsü olan *Kuyu* ile 1999 yılında yazdığı kendi *Kuyu* öyküsü hakkında yazdığı *İki Kuyu ya da Niçin Yazıyorum* başlıklı yazısında her iki *Kuyu*'yu şu şekilde karşılaştırır:

Anlaşılabileceği gibi, Necip Tosun'un *Kuyu*'su, Yusuf aleyhisselamın kıssasındaki sayısız zengin motiflerden ve o kıssanın belki de en önde gelen unsurlarından biri olan rüya motifini öne çıkartıyor. Benim *Kuyu* başlığını taşıyan öykümde Yusuf aleyhisselam kıssasına telmihte bulunuluyor. Ancak orada, sanıyorum rüya izleğine rastlanmıyor (sanıyorum diyorum, çünkü öykü içindeki rüyaları o bağlamda okumak isteyenlerin önünün tıkanmaması gerekiyor). Bu öyküde doğrudan doğruya belki de *Kuyu* izleği öne çıkartılıyor ve kuyu çevresinde bir anlam halkası oluşturulmak isteniyor. Kuyuya verilebilecek anlamlara göre öykü farklı okumalara böylece açık tutulmuş oluyor.⁷⁸

Her iki öyküde de Yusuf aleyhisselam kıssasına gönderme yapılmakla birlikte, Özdenören'in *Kuyu* öyküsünde kuyu izleği temel alınır ve kuyu çevresinde genişleyen bir anlam halkası oluşturulur.

2.2. Rasim Özdenören'in Hikâye Anlayışı

Rasim Özdenören anlatmaya dayalı, canlı ve aktif bir öykü anlayışını benimsemiştir:

Bir insanın poetikası olabilir. Bu poetikanın içinde çok farklı temelleri de olabilir. Ama netice itibarıyla mesele anlatmaktır. Anlatmaya istersen Aristo'nun yaptığı gibi düz bir mantıkla yaklaşabilirsin... Bizim okumuş olduğumuz alfabe kitabında bir at resmi vardı. Dört ayağının üzerine çakı gibi durmuş, üzerinde de bir çocuk resmi bulunuyor. Bu Aristo mantığına uygun hareketsiz, sabit bir at, bakıldığı zaman hiçbir noksanı yok. Hatta güzel bir at diyebilirsin, fakat cansız bir at. Ama tasavvufî açıdan baktığımız zaman yani birbirini nakzeden, birbiriyle çelişen, hem o olan, hem o olmayan. Bunları kavrayışımız açısından baktığımız zaman o at asla dört ayaklı değildir. O at sonsuz ayaklıdır. Kameran önünden hızla geçen bir ata bakıldığında onun kaç ayaklı olduğunu bilmek mümkün değil. Birdenbire kameranın önünden sonsuz ayaklar geçer.

⁷⁷ Rasim Özdenören, *Kuyu*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

⁷⁸ Rasim Özdenören, *Yazı, İmge ve Gerçeklik*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 179.

Canlı bir tespittir. Aristo'nunki ise cansızdır. Ve baktığın zaman belki at resmini görmek mümkün olmayabilir o görüntünün üzerinde. Belki bu öykülerde tanımına uygun olmayan atlar bulunabilir, ama o atlar canlı bir attır ve seyreden atlardır. Bu da bizim poetikamız oldu...⁷⁹

Özdenören, kameranın önünden geçen bir at gibi hareket halinde ve canlı öyküler yazar, Aristo gibi durağan ve cansız bir anlatımı yoktur.

Öte yandan canlı ve hareket halindeki bu öyküler ile bir anın içine sıkışmış durağanlığın içindeki hareketi yakalamak ister: “O, bir anın içine sıkışmış yaşantı parçasını anlatabilme arzusunun, beni durağanlığın içindeki devinimi yakalamaya yönelttiğini de söylemeliyim. Bu da aslında olaysız olayı anlatma anlamına gelmeli.”⁸⁰

Rasim Özdenören anın içine sıkışıp kalmış insanın öyküsünü *Kuyu*'da da anlatır. Hatta *Kuyu*, bu an'a sıkışmayı en iyi sembolize eden öykülerinden biridir. Çünkü kuyu başlı başına bu sıkışmışlığı yansıtır, bir anın içine sıkışıp kalmış insanın durumu adeta kuyuda sıkışıp kalmış bir insanın durumuna benzetilebilir. Öte yandan o bir tek an, içinde hem geçmiş hem de geleceği barındırır yani o anda bütün bir hayat gizlidir.

Özdenören “bir tek an” olarak nitelendirdiği zaman kavramını bilinç akımı tekniğini kullanarak öykülerine yansıtır. *Kuyu* öyküsünde de Yusuf hayatını sanki bir an'a sığdırır ve yaşadıkları bir film şeridi gibi gözlerinin önünden geçer: “...bir anın içine sıkıştırabileceği hayatı buydu işte.”⁸¹ Necip Tosun'a göre ise; “Rasim Özdenören bilinç akışı tekniğinin kısırılmışlık, çıkmazlık ve hastalıklı hâlleri izah için nasıl büyük bir anlatım imkanı olduğunu örnekler.”⁸²

Rasim Özdenören öykülerinde çatışmaya ağırlık vermektedir. Öykü kahramanları, kendisi ve çevresiyle çatışma halindedir. Bunun nedenini Özdenören şöyle açıklar:

Kimi zaman bir saadet öyküsü yazmayı tasarlamışım. Fakat ne zaman bir saadet öyküsü yazmayı tasarlamışsam, her defasında hevesim kursağımda kalmıştır. Çünkü saf bir saadet öyküsünün nasıl yazılabileceğini şimdiye kadar hiç kestiremedim. Çünkü bana öyle geldi ki, saadetin başladığı yerde öykü bitiyor. Öykü, aksaklığın, çaparcılık, çatışmanın çıktığı yerde başlıyor. Gürültünün ortalıkta dolaştığı yerde öykü de

⁷⁹ Ali Haydar Haksal, *Ruh Denizinden Öyküler*, İnsan Yayınları, İstanbul 2008, s. 135.

⁸⁰ Özdenören, *Yazı, İmge ve Gerçeklik*, s. 190.

⁸¹ Özdenören, *Kuyu*, s. 37.

⁸² Necip Tosun, *Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören*, İz Yayıncılık, İstanbul 2017, s. 37.

konusunu buluyor. Gürültü kesilip ortalık sükûnete kavuşunca, işte sükûnetin başladığı tam o anda, öyküye de “bitti” noktasını koymak gerekiyor. Çünkü sükûnet başlamışsa her şey onunla (sükûnetle) bitmiş oluyor. Bundan sonra devam edebilecek herhangi bir şey kalmamıştır. Bundan sonra devam edecek olan sadece can sıkıntısı olabilir.⁸³

Özdenören öykülerinin çıkış noktasını çatışma olarak nitelendirebiliriz. Çatışma içinde acıyı, hüznü, sorgulamayı, karşı koymayı barındırır. Bu durum ise Özdenören’in öykülerinin zihnimizde yer etmesini sağlar. Kuyu öyküsünün çıkış noktası da Yusuf karakterinin kendi nefsiyle ve çevresiyle olan çatışmasıdır.

Özdenören’in yazı ile ilgili görüşleri bize onun öykü anlayışına dair fikirler vermektedir. Yazının bir keşif olduğunu dile getiren yazar, bu keşfin her zaman korku verici bir yolculuk olduğundan bahseder:

Yazının bir keşif olduğunu söylüyorsak, bu, aynı zamanda yazı ile bilinmeyen diyarlara bir yolculuk yapıldığını söylemekle birdir. Bilinmeyen diyarlarsa, daima bir muhatarayı mündemiçtir. Hangi adımıyla hangi kör kuyuya düşeceğini bilmeyen birinin adımlarını hesaplı atmaya çalışmasının son tahlilde fazla bir güvencesi olduğunu iddia edemeyiz. Muhatarası daima mevcuttur. Muhatarasız yolculuk zaten olmaz. Ancak muhataranın asgariye indirilmesi söz konusu edilebilir. Muhatarası olmayan yolculuk, ancak yapılmamış olan yolculuktur.⁸⁴

Yazarın *Kuyu*’da yaptığı yolculuk da buna benzer. Yazar, içinden çıkılıp çıkılamayacağı belli olmayan, biraz da korku verici bir yolculuğa çıkar.

Özdenören’in yazı ve bir definenin keşfi arasında kurduğu benzerlik de dikkat çekicidir:

Durum, hemen hemen definecilerinkilere benziyor. Onlar da, aslında, bir define keşfedip edemeyeceklerini bilmeden kazılarına başlarlar. Emeklerinin karşılığında bir defineye ulaşabilirler de, ulaşamayabilirler de. Ama bu emek sarf edilmedikçe defineye ulaşmanın imkânsız olacağı bellidir. Ne var ki, defineci, kazmasını, asla önceden iyi kötü bir fikri bulunmayan bir toprak üzerinde çalıştırmaz. O, ancak, önceden, define bulacağını umduğu arazi üzerinde çalışmasını başlatır.⁸⁵

Yazı ve definenin keşfedilmesi arasındaki benzerlik, yazı yazmak ve kuyu kazmak arasında da kurulabilir. Kuyucu ustası da suyu bulacağı yeri az çok bilir. Yazarın da yazısıyla ilgili en başta bir fikri vardır.

⁸³ Rasim Özdenören, *Ben ve Hayat ve Ölüm*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997, s. 258.

⁸⁴ Özdenören, *Yazı, İmge ve Gerçeklik*, ss. 33-34.

⁸⁵ Özdenören, *Yazı, İmge ve Gerçeklik*, s. 31.

Yazarlar çeşitli kısıtlanmış ve engellenmiş ortamlarda bulunabilirler. Bu bir yazarın kuyu misali bir ortamda yazısını üretmesi anlamına gelebilir ki böyle bir ortamda başarılı eserler üretilebilir: “...bir yazarın kısıtlanmış, daha keskin bir deyimle kısıtlanmış bir ortamda yaşaması gerektiğini erken yaşlarda öğrenmiştik. Öyleyse bir yazar, ne yapacaksa bu kısıtlanmış durum içinde yapacak ve onun başarısı bu kısıtlanmışlık halinin içinden çıkacaktı.”⁸⁶

Rasim Özdenören edebiyat dünyasına “Hastalar ve Işıklar” adlı öykü kitabıyla adımını atar. Bu kitaptaki öyküleri ise gerek öykü kişileri gerekse mekânlarıyla karamsar bir tablo çizmektedir. Bu öyküleri Alâattin Karaca şöyle nitelendirir:

Özdenören’in kalemi, sıkıntılı, tedirgin, huzursuz ve bıkkın bireylerin ruhsal girdabından kurtulup nefes alamıyor bir türlü. Doğaya, günlük yaşama, sokağa, kişiler arasındaki ilişkilere açılmıyor! İçine gömülmüş, içinden konuşan bireyler, bir odaya, bir eve kapanmış; hatta bir yatağa çivilenmiş adeta... Bu ruhsal girdaba koşut biçimde, mekânlar da o denli iç karartıcı, o denli kapalı, o denli yaşamdan kopuk; daha çok ölüm kokuyor, hastalık ve sıkıntı barındırıyor, kasvetli, çürük ve karanlık...⁸⁷

Özdenören’in ikinci adımı olan ‘Çözülme’de ise yabancılaşan birey ve ailedeki çözümler anlatılır. Üçüncü adım ‘Çok Sesli Bir Ölüm’le gelir. Bu kitabında ise yoksul ve çaresiz insanların yaşamlarına şahit oluruz. Dördüncü adım olan ‘Çarpılmışlar’ ise günahkâr insanların öykülerini anlatmaktadır. *Çarpılmışlar* adlı öykü kitabı beş öyküden oluşmaktadır. Bu öykülerde geçen “Çarpılmış” tipler ise suç, günah ve ceza arasında sıkışıp kalmıştır. Dinden uzaklaşıp çevresine yabancılaşan kişilerdir. Bu öykülerde yer alan tipler adeta günah çukurunda debelenen çaresiz kişilerdir. Bu trajik tipler aslında kuyudaki insanın halini imlemektedir. *Toz*’daki *Mağara* ve *Hışırta*’daki *Boşluktaki Duruş* da kuyuyu çağırıştırır.

Rasim Özdenören beslendiği kaynaklardan biri olan tasavvufa pek çok öyküsünde yer verir. *İt*, *Kuyu*, *Denize Açılan Kapı*, *Ansızın Yola Çıkmak* öykülerinin merkezinde tasavvuf vardır. *Kuyu*’da arayış içindeki Yusuf’un nefis, bağlanma, arınma kavramları etrafında tasavvufa giriş yolculuğu anlatılmaktadır.

⁸⁶ Özdenören, *Yazı İmge ve Gerçeklik*, s. 93.

⁸⁷ Alâattin Karaca, “Öykücülüğünün İlk Döneminde Rasim Özdenören”, *Hece Dergisi*, Özel Sayı 21, 2011, s. 195.

2.3. Rasim Özdenören’in *Kuyu* Anlatısında Kuyu Göstergesinin Çözümlemesi

Tablo 3: Rasim Özdenören’in *Kuyu* Hikâyesindeki Kuyu Gösterilenleri

<u>Gösteren</u>	<u>Gösterilen</u>
Kuyu	Olgunlaşma İçsel Yolculuk Ölüm Arayış Sır İnsan Bedeni Otel Kent Trajedi Cehennem Anafor Halka Bilinçaltı İmtihan Dönüşüm Yeri Sığınak Anlatı Yusuf Varoluşsal Açıklık Körlük Düşüş-Yükseliş

2.3.1. Kuyu: Olgunlaşma

Hız. Mevlana insanın olgunlaşma sürecini “hamdım, piştim, yandım” sözüyle ifade etmiştir. Özdenören ise hikâyede Yusuf’un olgunlaşma sürecindeki asıl etkenin sohbet olduğunu yani tasavvufî bir eğitim sürecini işaret eder: “...sohbet insanı öyle yoğurur ki, bir an gelir, sohbet ehlinde ham olan bir şey kalmaz, pişer, o da pişer.....

pişerek safileşir, safiye makamına ulaşır...”⁸⁸ Hikâyede, Yusuf’un olgunlaşması ruhsal bir olgunlaşmadır.

2.3.2. Kuyu: İçsel Yolculuk

Tasavvufun uygulama süreci olan seyr ü sülûk, hakikate ulaşma yolunda içsel bir yolculuk olarak nitelendirilebilir:

Tasavvuf, uygulamalarını seyr ü sülûk diye adlandırılan bir sistem içerisinde gerçekleştirir. İnsan bu uygulamalarla, fiziksel, biyolojik, fizyolojik, zihinsel, duygusal ve ruhsal açıdan zirveye doğru yol alır... yeme, içme uyku ve diğer hazlar konusunda düzen sağlanır. Tövbe, ibadet, zikir gibi yaşantılarla dünyadan uzaklaşır, ruh dünyasında bir açılım olur. Kalp irfan ışığıyla aydınlanır. Ruh Allah’a ulaşır. Bu anlamda tasavvuf, insanın kendi donanımlarını kutsal duygularla yoğurmasıdır. Kutsalla yoğrulma insanı Allah aşkına ve daha da ilerisi Allah’la birleşmeye, tasavvufun kendi ifadesiyle fenâfillaha götürmektedir. Korku ve teslimiyetle başlayan yolculuk, ümit, sevgi, aşkla sürmekte; marifet, fenâ ve bekâ ile zirveye çıkmaktadır.⁸⁹

Bu içsel yolculuk arınma, ibadet, zikir vb. aşamalardan oluşur. *Kuyu*’da Yusuf manevi yolculuğu süresince çeşitli aşamalardan geçer. Bu aşamalar tasavvuftaki seyr ü sülûk adı verilen aşamalar ile benzerlik göstermektedir. Yusuf camiye gider, namaz kılar; hamama gider gusleder; arınır, tekkeye gider tövbe eder ve tekkede ona virdleri anlatılır.

Bu süreç boyunca ise Yusuf ümitsizliğe kapılmaz: “Öyleyse hala umut edebilirdi. Lağımın içinde hala umut yakamozlarına rastlanabiliyordu: bu yakamozlar çirkef sularının üstünde şavkısa da, vardı ve görünüyordu ya, yeterdi.”⁹⁰ Lağım da kuyunun farklı bir biçimi olarak nitelendirilebilir.

2.3.3. Kuyu: Ölüm

Öyküde Yusuf, tekkeye gider ve orada mürşidi ile karşılaşır:

Hava bir anda titreşti. Herkes ayağa kalktı. O da herkesle birlikte kalktı. Sonra: “Oturun efendim buyrun, safalar getirdiniz” uyarısıyla ve herkesle birlikte o da oturdu. Demek buydu? Nihayet görüyordu onu. Daha önceden tembihlendiği üzere iki kaşının arasına bakıyor ve yüzünün güzelliğini algılamaya çalışıyordu. Güzel, arı, arınmış, berrak bir yüzü vardı orda, karşısında. Böyle bir yüzden yalan sadır olmaz, diye geçirdi içinden. İçinde, nedense ve birdenbire bir ölüm uykusu yekindi, “ben” diye kendini düşündü ve bilinçsizce “ben öldü” dedi ve bunun ne demek olduğunu kendine sordu.⁹¹

Yusuf “ben öldü” diyerek nefsinin ölümüne işaret eder. Kuyudan çıkışın yolu da nefsi öldürmekle mümkündür.

⁸⁸ Rasim Özdenören, *Kuyu*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 96.

⁸⁹ Hasan Kayıkılık, *Tasavvuf Psikolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s. 210.

⁹⁰ Özdenören, *Kuyu*, ss. 92-93.

⁹¹ Özdenören, *Kuyu*, s. 96.

Tasavvufta ölüm mevt kelimesi ile ifade edilmektedir. Mevt: Nefsin hevâ ve hevesinin kökünü kazımak. Nefsin canı bu hevâ ve hevestir. Onu maddi hazlara ve bedensel zevklere yönelten hevâ ve hevesin yok edilmesi nefsin ölümü anlamına gelir. “Ölmeden evvel ölmek” budur.⁹²

2.3.4. Kuyu: Arayış

Hikayede Yusuf, aşkı ve hakikati arar. Günaha girip kuyuya düşen Yusuf, bir arayış içindedir. Hakikat ise kuyunun derinliklerinde saklıdır. Kuyuda olma hali bu arayışı sembolize eder: “...kendi kendine ben hakikati arayan biriyim diyebiliyordu ve hakikatin icabında yüzünü ona bir kuyunun derinliklerinde, bir lağımın çirkef sularında bile gösterebileceğini duyumsuyordu...”⁹³ İnsan-ı kamil olma yolundaki bu arayışın sonuca ulaşması için Yusuf öncelikle nefsin terbiye etmelidir. Hakikate giden yolda ise rehberleri sevgi, muhabbet ve sohbetir:

Buraya iyi niyetle, muhabbetle sohbe geldiniz. Çünkü siz hakikati arıyorsunuz. Efendim, hakikat aramakla bulunmaz, ama onu bulanlar arayanlardır. Hakikat neyle bulunur benim efendim? Onun rehberi sevgidir, onun rehberi sizin muhabbetinizdir... sohbet insanı öyle yoğurur ki, bir an gelir, sohbet ehlinde ham olan bir şey kalmaz, pişer, o da pişer... pişerek safileşir, safiye makamına ulaşır...⁹⁴

2.3.5. Kuyu: Sır

Yusuf, mezarlıkta otlayan koyunların halka olup bir mezar taşının etrafında beklediklerini görür ve bir sırları olduğunu düşünür:

Parmağının ucunda biçimlenen mezar taşının ayasında baş başa verip tefekküre dalmış bir koyun sürüsü duruyor. Kendi kendini yokluyor: acaba bu koyun sürüsünü gerçekten görüyor mu, yoksa kendine mi öyle geliyor? Koyunlar, başları birbirine yakın, halka olmuşlar, geniş getirmeden, huşu içinde mezar taşının çevresinde bekliyorlar. Yeniden sallantılı olan o şey: bu manzarayı görüyor mu, yoksa daha önce kendine böyle bir şey anlatılmıştı da gördüğünü mü sanıyor? Şunun bilincindeydi: düş görmüyordu. Yanıbaşında, toprakta, usulca bir ayak sesi peydahlandı. Birden anladı: açıklama getirecek sesti o! Ve beklediği oldu: “Bu koyunlar sabahtan bu yana bu mezarlıkta otuyorlar, onları, ne kadar uğraştımsa da buradan süremedim, ilkin gidiyorlar, ama çok geçmeden gene gelip bu gölgesiz, güneş altındaki mezarın çevresinde toplaşıyorlar. Bir sırları var, ama bana söylemiyorlar.”⁹⁵

Koyunların aldığı halka şekli tasavvuftaki zikir halkasını hatırlatır. Sır ise tasavvuftaki sır kavramını akla getirir: “Gönül ehlinden ve keşf sahiplerinden başkasının idrak edemediği hususlar, tasavvufi duygular ve bilgiler.”⁹⁶ Yusuf da tekkeye gittiğinde bir halkaya girer ve sırda ermek ister.

⁹² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2012, ss. 246-247.

⁹³ Özdenören, *Kuyu*, s. 87.

⁹⁴ Özdenören, *Kuyu*, s. 96.

⁹⁵ Özdenören, *Kuyu*, ss. 57-58.

⁹⁶ Kayıklık, *Tasavvuf Psikolojisi*, s. 317.

Kuyu ve sır ilişkisi, efsanelerde ve menkıbelerde de karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, Kral Midas ve Hz. Ali sırlarını kuyuya söylemişlerdir.

2.3.6. Kuyu: İnsan Bedeni

Hikâyede Yusuf, bedeni içinde hapsolmuş biridir. Kuyusundan yani kendi bedeninden bir yere kaçamaz, kuyu adeta bir beden zindanıdır:

...
nereye kaçsa
her yerde kendisiyle
etekleri tutuşmuş kendisiyle
baş başa
artık kısıvrak yakalanmıştır
kendisi tarafından
nereye kaçsa- kaçabilse
İmdat!⁹⁷

2.3.7. Kuyu: Otel

Öyküde Yusuf geceyi geçirmek için gittiği otelde bir rüya görür. Rüyasında ise iki farklı otel görür, ilk gördüğü otelde bir teneke parçası üzerine yazılmış “Otel Sizin” yazısı dikkatini çeker. Yusuf yanlış bir yere geldiğini anlar, bu otel adeta bir günah çukurudur. Oteldeki görevliye sadece yatmak için geldiğini söyleyince ise boş odanın olmadığı cevabını alır. Daha sonra geceyi geçirmek için gittiği ikinci otel ise şekil olarak kuyuya benzemektedir: “Otel, köşeli bir U biçimindeydi, bulunduğu oda U’nun uzun kenarlarından birinin iç orta birindeydi.”⁹⁸

Öte yandan, Yusuf’un gerçekte kaldığı otel içine düştüğü günah kuyusudur. Otelde Zeliha ile tanışır ve nefesine yenik düşer. Yusuf bu kuyudan çıkmak ister: “Çabucak üstünü değiştirip otelden çıkmak, bir daha buraya dönmek istiyordu.”⁹⁹

2.3.8. Kuyu: Kent

Hikâyede Yusuf’un yolunun düştüğü kent, bazen içinde kaybolduğu bazen de umudunu yitirdiği, sonunda ise içinden çıkıp çıkamadığı belli olmayan bir kuyu izlenimi vermektedir. Yusuf’un yolu zorlu bir yoldur. Kentin derinlikleri kuyunun derinlikleri gibi karanlıktır. Bu yolda bazen umudunu bazen de kendini yitirir. Ancak her zaman ana yola yani hakikat yoluna çıkmakta kararlıdır:

Her şeyin kolaycacık olacağını, olup biteceğini düşünmüştü, belki gene öyle olacaktı. Fakat bu küçük kentte kendini yitireceği aklına gelmemişti. Her şeyi önceden bilen birinin rahatlığıyla bulabileceğini sanıyordu, fakat küçük kentin derinliklerine doğru

⁹⁷ Özdenören, *Kuyu*, s. 44.

⁹⁸ Özdenören, *Kuyu*, s. 19.

⁹⁹ Özdenören, *Kuyu*, s. 46.

yürüdükçe umudu nerdeyse tükenmekteydi. Belki sokak aralarına sapmıştı. Ama geri dönmek olmazdı, yürüdüğü sokak onu nasıl olsa ana yola çıkaracaktı. Yürüdü.¹⁰⁰

Yusuf'un yolu bu kentte sırasıyla bir hamama, bir camiye ve son olarak bir tekkeye düşer. Yusuf, kâmil insan olma yolunda ilk olarak manevi kirlerinden arınır, tövbe eder, sonunda da kendini hakikate ulaştıracak mekana varır. Yusuf'un kentteki yolculuğu kuyudaki yolculuğu gibidir. Kuyudan çıkıp çıkamadığı ise belirsizdir: "Yolculuğu buraya gelinceye kadar kuyunun içinde geçmişti de, dün gecedan bu yana kuyudan çıkmış ya da çıkartılmış mıydı?"¹⁰¹

Hikâyede geçen kent ve kuyu insanın yalıtılmışlığını gösteren iki mekandır. Özdenören'e göre; "Kent, aslında, elbette doğaya ve doğal olana bir karşı koyuştur: insanın, kendisini doğadan yalıtımak isteşişinin eseridir."¹⁰²

Kuyu ve kent bir şeyleri keşfetme noktasında da ortak özellikler taşımaktadır. Bu keşif her ne kadar başarıya ulaşsa da içinde tatminsizliği barındırır. Özdenören bu çelişkiyi şöyle ifade eder:

Fakat sanıyorum bir kentin keşfe çıkılmasına insanı kıskırtan duygu da burada yatıyor: bu çelişkide: dibine ulaşmanın imkansızlığı bilinmesine rağmen umuttan asla vazgeçilmemesinde. Fakat belki de bu keşfin sonunu getirmek istemeyen keşfe çıkanın kendisidir, çünkü o bilir ki, bu keşfin sonunu getirdiği, dibini bulduğu anda her şey bitmiş olacaktır ve orada yeniden keşfe çıkmak imkansız hale gelecektir. Dedim ya, bir kenti keşif teşebbüsündeki tuhaf, hem vazgeçilmez, hem önlenemez çelişkidir burada duran.¹⁰³

Kuyu'da da kentteki gibi bir keşif yolculuğuna çıkılır. Yusuf hakikati keşfetmek amacıyla kentte yani kuyuda yol alır.

2.3.9. Kuyu: Trajedi

Özdenören'e göre "Trajedi, iki müspet almaşık arasında seçme zorunluluğu ile karşılaşan insanın durumunu dile getiriyor."¹⁰⁴ Birbirine eşit iki değerden birini seçmek zorunda kalan insan, Hz. Adem'den bu yana seçimlerle karşı karşıyadır:

Seçim hakkı hayvan ya da melek için yoktur. İnsan ise her an bir seçimle karşı karşıyadır. Müslüman olduktan sonra da seçimin sonu gelmiş değildir. Hz. Adem çeşit çeşit seçimlerle karşı karşıya kaldı. Günah da işledi. Çünkü insan olmanın haysiyetidir seçmeye karşı karşıya olmak. Nefsle, insanın yaratılış hikmetiyle ilgili bir olaydır seçim. Cennet ve cehennem insanın seçmesi için öngörülmüş iki hedef.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Özdenören, *Kuyu*, s. 9.

¹⁰¹ Özdenören, *Kuyu*, s. 111.

¹⁰² Rasim Özdenören, *Kent İlişkileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 132.

¹⁰³ Özdenören, *Kent İlişkileri*, s. 92.

¹⁰⁴ M. Mücahit Küçükylmaz, "İnsan Varsa, Trajedi de Var", *Anlayış Dergisi*, S. 34, 2006, s. 17.

¹⁰⁵ Küçükylmaz, *Anlayış Dergisi*, s. 17.

Yusuf'un trajedisi de kendi ile nefsi arasında yaşadığı çatışmada yatar:

Böyleydi o: sürekli olarak bir çıkmazda duyumsardı kendini. Bu kez de böyle olmuş ve iyi yürekliliğine yenik düşmüştü. Bu duyguyu biliyordu: her zaman böyle olur ve iki pişmanlık, iki tövbe arasında kalırdı: hangi pişmanlık daha kötüydü bilemezdi, seçme gücü yok olurdu ve pişman olmaktan alıkoyamazdı kendini: bu işe girmese de pişman olacaktı.¹⁰⁶

Yusuf otelde tanıştığı Zeliha ile birlikte olur ve bu günah kuyusuna düşer. Zeliha ondan kendini bırakmamasını, kızına da babalık etmesini ister. Yusuf ise bir yandan onun isteğini kabul etmek ister, bir yandan da sonsuz bir pişmanlık yaşamaktan korkar. Zeliha'nın isteğini kabul etse de etmese de bir pişmanlık yaşayacaktır. Kuyuya düşen Yusuf'un trajedisi de budur.

2.3.10. Kuyu: Cehennem

Cehennem denilince; günah, ceza ve ateşte yanmak gibi kavramlar akla gelir. Hikâyede ise Yusuf, rüyasında kendini yerin dibinde, ateşle dolu bir yerde yanarken görür:

...yeryüzünden izler taşımaya karşılık yeryüzünde olmayan bir yer.. yerle gök arasında.. belki yerin içlerinde iç diplerinde... insansız bir yer.. yalnızca iğrenç suların iğrenç hayvanların kaynaştığı.. adımını atsa bir leşe basacak..
kimse yok mu
neresi bura
yeryüzü mü
yerle gök arasında
cehennemden bir parça mı
kimse yok mu
yok mu
yok mu?
...işlediği günahın ve günahların kefaretiyle mi yuyup arıtacak
ateş bunun yanında kurtuluştur
derken
ayağının diplerinde yükselen bir ateş
alev
alev alan sıçan leşleri
ve derken
karşıda –karşısında
kendini görüyor
yanan kendini¹⁰⁷

Bu yer cehennemdeki bir kuyu olan gayya kuyusunu andırmaktadır. Günahkarların cezasını çekeceği gayya kuyusu *Kur'an-ı Kerim*'de şöyle geçmektedir: “Sonra bunların arkasından bozuk bir guruh geldi, namazı ziyan ettiler ve şehvetlerinin ardına düştüler. Bunlar da gayya kuyusunu boylayacaklardır.”¹⁰⁸

¹⁰⁶ Özdenören, *Kuyu*, s. 32.

¹⁰⁷ Özdenören, *Kuyu*, ss. 42-44.

¹⁰⁸ Meryem, 59.

2.3.11. Kuyu: Anafor

Kuyu, Yusuf'u içine çeken bir girdap, bir bataklıktır. Bir lağım gibi içinde çırpındıkça daha da dibe batılan bir yerdir. İnsan bir fare gibi kapana kısılmıştır bu kuyuda. “Sonunda kuyuya da düşmüştü işte: daha doğrusu içine düştüğü anaforu kuyu diye biliyordu, belki de lağımdı orası... Belki de kuyuda başlamıştı her şey: her şey, yani kapana kısıtılmış olma hali...”¹⁰⁹

2.3.12. Kuyu: Halka

Halka ile sözünü etiğimiz tasavvuftaki zikir halkasıdır. Tasavvuf ehli bir halka oluşturmak suretiyle zikir yapmaktadır. Öyküde tekkeye giden Yusuf da bir zikir halkasının ortasına oturtulur:

Sonra virtleri anlatıldı ona sonra halka kuruldu, şeyh efendi: “Halkamız değirmi olsun dedi” dedi, sonra ona yöneldi: “Siz, beyim, size söylenen görevi yerine getirmeden halkaya giremezsiniz.. size şöyle alalım, halkanın ortasında oturabilirsiniz efendim .. gözünüz kapalı dinleyin .. rabitanızla meşgul olun .. görevinizi yerine getirince siz de halkada yerinizi alırsınız, ama sevabımız aynıdır, eğer içine bir şüphe girerse benimki de senin olsun. Şimdi gözlerimizi yumalım efendim.. estağfurullaaaah.....”¹¹⁰

Yusuf, halkanın ortasında yani bir anlamda kuyunun içindedir. Öte yandan halka ve kuyu ağzı da şekil olarak bir benzerlik göstermektedir. Kuyu-halka-tesbih benzerliği ise aslında sürekliliğe bir vurgudur. Yusuf'un arayışı öykünün sonunda da devam etmektedir. Onun yolculuğu hiç bitmez.

Halkayı anımsatan bir diğer nesne ise tesbihtir. Tesbih de 33 boncuk tanesinin ipe dizilmesiyle oluşan bir halkadır. Öykü de 33 bölümden oluşmaktadır. Bu da akla bir tesbihi getirir. Öyküyü oluşturan 33 bölüm 33 tesbih tanesine benzetilebilir.

Kuyu ağzı, halka ve tesbih bir döngüyü, sürekliliği ve hatta sonsuzluğu sembolize eder. Halka matematikte de sonsuzluğu anlatır.

2.3.13. Kuyu: Bilinçaltı

Hikâyede Yusuf'un unuttuğu ve hatırlamak istemediği anıları, kişileri unutulmuş kuyulara attığı anlatılır. Bu unutulmuş kuyular ise bilinçdışını sembolize eder: “.../daha niceleri vardı arada/ ama atlasın artık/ yorgundur/ kızarmış gözleri örselenmiş kalbi hepsini bir araya getirmeye dayanamaz/ onları/ o unutulmuş kuyularda/ düşlerinin labirentlerinde bıraksın/ şimdiye değin kaldıkları

¹⁰⁹ Özdenören, *Kuyu*, s. 85.

¹¹⁰ Özdenören, *Kuyu*, s. 100.

unutulmuşluklarına dokunmasın...”¹¹¹

2.3.14. Kuyu: İmtihan

Öyküde Yusuf, Zeliha ile imtihan edilir. Zeliha'nın nefsinin azgınlığına Yusuf meylederek bu sınavı kaybeder ve kuyuya düşer: “Nasıl bir sınavdı bu, bilemiyordum. Kadın gerçekten bir deli miydi, deliliğin çeperlerini mi yokluyordu, yoksa kendisi miydi deli olan?”¹¹² Yusuf nefesine yenik düşer ancak bunu kendine yediremez; hem Zeliha'nın aklından hem de kendi aklından şüphe eder.

2.3.15. Kuyu: Dönüşüm Yeri

Yusuf için kuyudan çıkışın yolu safilığe dönüşmesi yani kamil insan mertebesine ulaşmasıyla mümkündür. Bu benlik dönüşümü ise çeşitli aşamalardan geçilerek gerçekleşir. “Mutasavvıflar Kur'an'dan bazı ayetlere dayanarak nefsin yedi mertebesi ya da yedi sıfatı olduğu düşüncesine ulaşmışlardır. Bunlar nefs-i Emmâre, nefs-i Levvâme, nefs-i Mülhime, nefs-i Razıyye, nefs-i Marzıyye ve nefs-i Kâmile'dir.”¹¹³ Nefsin geçirdiği bu dönüşümün zirvesi nefs-i Kâmile seviyesidir. “Seyr ü sülûk ile gerçekleşen nefsin mertebeleri, hem içsel hem de dışsal gelişim ve değişimin göstergeleridir. Zaten tasavvufun gayesi de insanı değiştirerek geliştirmek, olgunlaştırmak ve zirveye taşımaktır.”¹¹⁴

Kuyu ise bu dönüşümün gerçekleştiği mekândır. “Belki de, diye yorumladı kendi kendine: kuyudan, lağımdan, her nerdeyse, işte ordan, böyle safilığe dönüşerek yükselecekti!”¹¹⁵ Nefs-i kâmile ulaşmış insanın nefsi her türlü kötülüklerden arınmıştır, saf ve olgundur. İnsan ancak bu saf nefsi ile kuyudan çıkabilir.

2.3.16. Kuyu: Sığınmak

Yusuf öykü boyunca başıboş bir şekilde hakikati arar. O hakikat arayışı süresince Yusuf, bazen bir camiye bazen de tekkeye sığınır. Kuyu ise bu mekanların hepsini içine alan büyük bir sığınaktır ve aramadan bulunamaz:

ölümle arasının nasıl olduğunu düşündüğü -sorguladığı- bir sırada
birileriyle de karşılaşabiliyordu insan ve diyordu ki ona:
arkadaşım başıboşlardan mısın sen de öyleyse işte git
orada başıboşlar için bir yerler bulunuyor ve sen de kendi
sığınağını orada bulmaya bak ama önce ara onu heyy önce ara¹¹⁶

¹¹¹ Özdenören, *Kuyu*, s. 37.

¹¹² Özdenören, *Kuyu*, s. 32.

¹¹³ Kayıklık, *Tasavvuf Psikolojisi*, ss. 99-106.

¹¹⁴ Kayıklık, *Tasavvuf Psikolojisi*, s. 107.

¹¹⁵ Özdenören, *Kuyu*, s. 97.

¹¹⁶ Özdenören, *Kuyu*, s. 90.

Diğer bir sığınak ise Zeliha'nın sığınağıdır. Zeliha'nın sığınmak istediği kişi ise Yusuf'tur. Kuyu, Yusuf ile özdeşleştiği için Zeliha'nın kuyusu yani sığınağı Yusuf'tur.

2.3.17. Kuyu: Anlatı

Rasim Özdenören'in *Kuyu* hikâyesi derin bir anlatı olma özelliği taşımaktadır. Ayrıca bu anlatı her okuyucunun kendine göre bir yorum getirebilmesi açısından bakıldığında ise ucu açık bir anlatıdır. Yani *Kuyu* anlatısı da kuyu gibi derin ve ucu açıktır.

2.3.18. Kuyu: Yusuf

Yusuf kıssası düşünüldüğünde; kuyu denilince akla Hz. Yusuf, Hz. Yusuf denilince ise akla kuyu gelmektedir. Her ikisi de adeta birbiriyle özdeşleşmiştir. Öte yandan öyküde de aynı durum söz konusudur. Kuyu Yusuf'tur ve kendisi tarafından yakalanır, adeta kendi içine düşer:

nereye kaçsa
her yerde kendisiyle
etekleri tutuşmuş kendisiyle
başbaşa
artık kısıkvrak yakalanmıştır
kendisi tarafından
nereye kaçsa – kaçabilse
İmdat!¹¹⁷

Yusuf, işlediği günah ile bu kuyuya düşer. Nedeni ise nefsine yenik düşmesidir.

2.3.19. Kuyu: Varoluşsal Açıklık

Öyküde Yusuf varoluşsal sorgulamalar yapar, varoluşa dair pek çok soru Yusuf'un zihnini meşgul eder, yaşam ve ölüme dair her şey ona acizliğini hatırlatır:

Uykusunu kaçırın nedenleri büsbütün bilmiyor değildi, bunca yorgun olmasına rağmen uyuyamıyordu: insan nedir, var olmak nedir sorusu kafasını kurcalayıp duruyordu. Çoktandır kafasına takılıp kalmıştı bu soru... Acıkması, susması ona geçiciliğini, ölümlülüğünü anımsatıyor, dahası bir şamar gibi suratına vuruyordu. Bu gidişle uykusuz kalacaktı. Uykusuzluk: geçiciliğinin, ölümlülüğünün yadsınmaz bir belgesi de buydu. Soluk alıp vermesi, kımıldılar.. canlı varlığın görünen bütün devinimleri.. dirim ve ölüm.. her şey, her şey ona aczini, zavalılığını haykırıyordu.¹¹⁸

¹¹⁷ Özdenören, *Kuyu*, s. 44.

¹¹⁸ Özdenören, *Kuyu*, s. 15.

Yusuf, sorularının cevabını ise tasavvufta bulur, ona hakikat yolunda rehberlik edecek mürşidini arar:

... kendi kendine ben hakikati arayan biriyim diyebiliyordu ve hakikatin icabında yüzünü ona bir kuyunun derinliklerinde, bir lağımın çirkef sularında bile gösterebileceğini duyumsuyordu, bu yüzden içinde yaşadığı gerçekliği yoksayma havalara, bilmezlikten gelme durumlarına yüz vermiyordu, diyordu ki ya üstat olan o zat çıkacak karşıma ya da onun yolunu gösterecek biri.. lâğımda böyle böyle, yani gıdım gıdım yol alıyor, bu da onun nefesini kesmeye yetiyordu, gene de yılgınlık nedir bilmiyordu.¹¹⁹

Varoluşu anlamlandırma sürecinde, Yusuf'un uğrak yerleri olan cami, mezar ve tekke önemli mekânlardır.

2.3.20. Kuyu: Körlük

Hikâyede kuyuda olma hali ile körlük arasındaki benzerlik göze çapar. Kuyu hem karanlık olmasıyla hem de Yusuf'un yolculuğundaki çıkmazları, açmazları nitelendirmesiyle körlük ile ilişkilendirilebilir. "...pislik ve kirlilik her yanı sarmış gibiydi ve kendisi bu pisliğin içinde debelenip duruyordu her yanda cam kırıkları vardı her yanda bir yerlere hareket etmeyi bekleyen trenler vardı kör istasyonlar vardı ve bu istasyonlarda kör makasçılar hizmet ediyordu."¹²⁰ Yusuf, bu yolculuktaki trendir. Ancak, Yusuf'un hem varacağı istasyon karanlıklar içindedir, hem de yol göstericileri adeta kördür. Onun aydınlık bir varış noktasına ve gören yol göstericilere ihtiyacı vardır.

2.3.21. Kuyu: Düşüş - Yükseliş

Hikâyede kuyu, hem düşüşü hem de yükselişi sembolize etmektedir. Yusuf önce günah kuyusuna düşer, sonra nefsini yenerek bu kuyudan çıkmaya çalışır, düştüğü kuyudan kendi ameli ile yükselip çıkacaktır:

Belki de, diye yorumladı kendi kendine: kuyudan, lağımdan, her nerdeyse, işte ordan, böyle safiliğe dönüşerek yükselecekti! Belki de endişeleri artık yersizleşiyordu! "Ama seni götürecek olan kendi amelindir, amelin sana vapur olacak, başkasının ameliyle bir yere gidemezsin, düştüğün çukurdan başkasının ameliyle çıkamazsın."¹²¹

Kuyudan çıkmak için boşlukta yükselmek gereklidir. "Kuyunun bir çıkış yolu var, o da yukarıya, göğe doğru olan boşluğu.. öyleyse o boşlukta yükselmeyi denemesi gerekiyor: ama bir yandan da kendi kendine diyor ki, boşlukta yükselmek

¹¹⁹ Özdenören, *Kuyu*, s. 87.

¹²⁰ Özdenören, *Kuyu*, s. 83.

¹²¹ Özdenören, *Kuyu*, s. 97.

de ne demek?”¹²² Yusuf’un boşlukta yükselişı ile onun manevi miracı anlatılmaktadır. Miraç yükseliştir. Yusuf’un manevi miracı ise nefsinin engellerini aşarak Allah’a ulaşmasıdır.

¹²² Özdenören, *Kuyu*, s. 85.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORHAN PAMUK'UN KUYUSU

3.1. Orhan Pamuk ve Kuyu

Orhan Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*¹²³ romanında İstanbul yakınlarındaki Öngören kasabasına Mahmut Usta ile kuyu kazmak için giden Cem'in kasabada kırmızı saçlı kadın ile tanışıp yaşadığı ilk aşkının tüm yaşamını nasıl etkilediğini ve yıllar sonra karşılaştığı oğlu Enver'in Cem'i vurmasıyla kuyuda son bulan hikâyesini anlatır. Ayrıca yazar, Batı kaynaklı Kral Oedipus ve Doğu kaynaklı Rüstem ile Sührab efsaneleri ışığında da baba-oğul ilişkisini irdeler.

Orhan Pamuk için kuyunun neleri ifade ettiği yazar ile yapılan söyleşiler ile daha da iyi anlaşılmaktadır. Orhan Pamuk yaptığı bir söyleşide kuyuculuğun saygı gören bir meslek olduğundan ve su-medeniyet ilişkisinden bahseder:

T. Günay-E. Ak: Bir yandan da saygı gören bir meslek...

O. Pamuk: Evet, bunu anlatmak isterim. Saygı görüyorlar çünkü su çok kıymetli bir şey. Suyun olduğu yerde medeniyet var. Bir yerden çok ucuza bir arsa alıyorsun ya da hiç kimsenin oturmadığı dağ başından bir yer alıyorsun, su çıktığında herkes yanına komşu olmaya başlıyor. Arsanın değeri artıyor. Tarım yapıyorsun. Zenginleşiyorsun. Ama suyu da kuyucu ustası buluyor ve nereyi kazacağına o karar veriyor. O kadar önemli bir adam olduğu için de kendisine şamanlar gibi doğaüstü güçler vehmediliyor.¹²⁴

Su kıymetli olunca nihayetinde kuyucu ustası da doğaüstü güçlere sahip, önemli bir adam olmaktadır. Pamuk için kuyu bu anlamda suyun ve medeniyetin kaynağı anlamına gelmektedir. Hatta mübarek olarak kabul edildiğinden de söz eder:

“T. Günay- E. Ak: Kuyular da o nedenle mi “mübarek” addediliyor?

O. Pamuk: Evet, kuyular o nedenle “mübarek” addediliyor ama benim konuştuğum kuyucular, bu palavralara gülüp geçiyorlardı.”¹²⁵

¹²³ Orhan Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.

¹²⁴ Turhan Günay-Eray Ak, “Konumuz Suç!”, *Cumhuriyet Kitap*, S. 1356, 2016, s. 14.

¹²⁵ Günay-Ak, *Cumhuriyet Kitap*, s. 14.

Orhan Pamuk geleneği kazarak yeniden şekillendiren bir yazar olduğunu belirtir:

T. Günay-E. Ak: Kahramanınız neden gerçekte değil de kurmacada, sanatta yani efsanelerde arıyor kendi hikâyesini?

O. Pamuk: Güzel... Yani, neden Kırmızı Saçlı Kadın yerine Kırmızı Saçlı Kadın'ın anlattığı hikâyelerin peşinden gidiyor? Güzel bir soru. Bilinçli bir şekilde *Kara Kitap* ve *Benim Adım Kırmızı*'da olduğu gibi geleneksel hikâyeleri modern dünyamıza çıkarıp, etrafta bir dolaştırıp, kahramanları o geleneksel hikâyeyeyle ilişkilendirip sorular sormayı seviyorum. Bunun arkasında Turgut Uyar'ların, Attilâ İlhan'ların, Behçet Necatigil'lerin divan diye kitaplar yazmış olması var diye düşünüyorum. Onlar bana hem modern olursun hem de gelenekten kazar kazar yeniden donatırsın demişler. Bunu seviyorum ve *Kara Kitap*'tan beri yapıyorum ara ara. Yapmaya da devam edeceğim.¹²⁶

Birçok romanında kullandığı kuyu motifi ise bu anlamda yazarın beslendiği geleneksel kaynakları sembolize etmektedir. Pamuk, geleneği kazan bir kuyucu gibidir adeta.

Orhan Pamuk için kuyu yazarın çocukluk anılarında yer alan gizemli bir mekandır:

Z. Onat: Orhan Pamuk kuyuyu nasıl içselleştiriyor. Ne ifade ediyor kuyu sizin için?

O. Pamuk: Dünyaya açılmamızın sınırını bizim hayal gücümüz belirliyor ama unutmayın, çocukluğumda bahçelerde her zaman kuyu vardı. 'Yaklaşma, düşme!' Esrarengiz bir kuyu fikri çocukluğumda vardı. *Kara Kitap*'ta da kuyu vardır ya da apartman aralığı dediğimiz tersine konmuş kuyudur. Sarnıçlar, kuyular, yazları özellikle bunlar İstanbul'da bir çocuğun hayal dünyasında yeri vardır. Ama öte yandan, evet, nasıl bir sokak satıcısı ya da kuyu kazan bir usta benim dünyamda değilse, bir uzaklığım da var ama bütün konularım için de bu geçerli. Burada kahramanıma Mevlut'tan çok daha yakınım. En sonunda unutmayın o bir 'küçük bey'.¹²⁷

Orhan Pamuk kuyu kazmak ile roman yazmak arasında bir benzerlik olduğu görüşündedir. Kendisini kuyucu ile özdeşleştirir. Ancak suyu bulmanın her zaman mümkün olmadığını da belirtir:

G. Börekçi: Kuyucu Mahmut Usta, "Buradan bir şey çıkmaz" diyenlere rağmen bir gün su bulacağını hissederek kazıyor toprağı, siz de böyle hissettiniz mi?

O. Pamuk: Artık olgun romancı olduğum için bazı şeyleri daha rahat söyleyebilirim, bu kitabı yazarken aklımın bir köşesinde hep Ernest Hemingway'in "İhtiyar Adam ve Deniz"i duruyordu.

G. Börekçi: Sevdığınız bir roman mı?

O. Pamuk: Doğayla savaşı mükemmel anlatıyor. Kusuru, balıkçının denizin ortasında

¹²⁶ Günay-Ak, *Cumhuriyet Kitap*, s. 15.

¹²⁷ Zehra Onat, "Herkes bir kurtarıcı 'baba'ya inanmak isityor", *Röportaj Gazetesi*, www.roportajgazetesi.com/orhan-pamuk-roportaji-c5960.html, (11.03.2018).

yapayalnız olması, kendi kendine konuşup durması. Ben tek başına kuyu kazan bir adamı yazmak istemedim, “Kendini yazmış” diyeceklerdi. Öte yandan kuyucuyla özdeşleştiğim doğru; romancılığın iğneyle kuyu kazmak olduğunu hep söyledim. Ama bir yere kadar! 40 yıldır sabırla yaptığım bir işim var, kitaplarım okunuyor, insanlar beni önemiyor, bazı konularda ne söyleyeceğimi dinlemek istiyor... Ama kabul, bazen ne kadar ısrarla kazarsan kaz, suyu bulamayabiliyorsun.¹²⁸

Pamuk, kuyuyu roman ile özdeşleştirir. Kuyuda su bulmak yani romanı yazıp bir sonuca ulaştırmak ise kolay değildir:

G. Börekçi: Ne yapıyorsunuz o zaman? Elinizdeki romanı çöpe mi atıyorsunuz?

O. Pamuk: Hayır, başladığım hiçbir kitabı çöpe atmadım. 1980 darbesinden sonra yazdığım bir kitap var sadece ama onu artık yayınlamazdım, öylece bıraktım. Ama yok, devam ediyorsunuz. “En sonunda suyu bulacağım” diyorsunuz, arkadaşlarınıza okutuyorsunuz, orasını burasını kesiyor, biçiyorsunuz. Yeni şeyler ekliyorsunuz. Depresyon geçiriyorsunuz. (Gülüyor.) Arada dursanız bile kazmaya yeniden başlıyorsunuz. Siz düşünüyorsunuz, kuyu derinleşiyor.¹²⁹

Kuyucunun suyun peşine düştüğü gibi, Orhan Pamuk da roman yazarken zihnine gelen çeşitli düşüncelerin peşine düşer. Bu yönden bakıldığında kuyu hem romanı hem de yazarın belleğini sembolize etmektedir:

G. Börekçi: Mahmut Usta insanların sevip kıymet verdiği ama sonra unuttuğu şeylere rastlıyor kuyularda. “Düşünceli” romancısınız ama bazen beklenmedik şeylerin peşine düşüyor musunuz?

O. Pamuk: Roman yazmanın en zevkli yanı budur işte. Düşünceliyim ama demek ki saf bir yanı da var. (Gülüyor.) Bakıyorsun, hiç hesaplamadığın bir şey gelip seni bulmuyor. Öğleden sonra 1’le 3 arası saflığıma hitap edecek hiçbir şey gelmez. Ama zihnimin kirlitecek şeylerden uzak durmuş, internete bakmamışsam, hele akşam 8’de güzel bir kadeh şarap içmişsem; uykudan kalkıp pijamalarımın masanın başına geçirim. Gece yarısından sonra öyle düşünceler gelir ki. Yazarsan farkında bile olmadan kaleminin ucunu sürekli bilersin. Tesadüfen gelen düşüncelerin güzelliğini görebilersen, onları bir çerçeve içine koyarak kitabının parçası yaparsın, hatta sen bile şaşırırsın bunu daha önce niçin akıl edemediğine...¹³⁰

3.2. Orhan Pamuk’un Roman Anlayışı

Orhan Pamuk kendi roman anlayışını *Kara Kitap* üzerinden şu şekilde özetler:

Ben kendi sesimi, geleneksel diyelim, Türk kültürü, İslam kültürü, tasavvuf, onlardan gelen malzemeyi, laik bir anlayışla ve dünyadaki postmodernist, deneysel edebiyatla birleştirdim. Bir de hepsini, bütün bu iki kaynağı da İstanbul’da geçen bir hikâyeye oturttum. Bu Kara Kitap’ın formülüdür. Ve aşağı yukarı bu formüle, bütün hayatım boyunca sadık kaldım.¹³¹

Pamuk’un roman anlayışı gelenekten beslenen laik bir anlayışın ve kuramsal bir bakış açısının birleşmesiyle şekillenir.

¹²⁸ Gülenay Börekçi, “Orhan Pamuk: Romanım Araf’ta geçiyor”, *Habertürk Gazetesi*, www.haberturk.com/yasam/haber/1191922-orhan-pamuk-romanım-arafta-geciyor, (20.03.2018).

¹²⁹ Börekçi, *Habertürk Gazetesi*.

¹³⁰ Börekçi, *Habertürk Gazetesi*.

¹³¹ Semih Gümüş-Murat Gülsoy, “Saf ve Düşünceli Romancı Orhan Pamuk”, *Temrin Dergisi*, S. 43, 2011, s. 30.

Orhan Pamuk *Saf ve Düşünceli Romancı* adlı eserinde romanlarını nasıl yazdığını anlatır. “Müzeler ve Romanlar” başlıklı yazısında romanların müzemsî özelliklerinden bahseder:

...romanların, üzerinde duracağım müzemsî nitelikleri; düşündürmekten çok saklamak, korumak, unutulmaya direnmek ile ilgilidir....Romanlar eşyanın kendisini değil, şeylerle algılarımızın buluşmasını, renklerin, seslerin, sözlerin, manzaranın bize nasıl görüldüğünü kaydedip en azından bir süreliğine sakladığı için, roman okurunun aldığı haz müzegezerinkinden farklı olur: Yalnızca bize ait şeylerin saklandığı duygusu değil, bize ait deneyimlerin, bize ait hayatların romanda kaydedilip saklandığı duygusudur bu.¹³²

Romanlar ve müzeler bir şeyleri saklama ve koruma noktasında ortak bir nitelik taşıırken, romanların müzelerden farkı insanların yaşadığı deneyimleri, anıları, kısaca hayatları saklamasıdır. Kuyu da bu anlamda *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında, hem değerli eşyaların saklandığı bir mekânı hem de deneyimleri ve anıları saklayan bilinçaltını sembolize eder. Romanda Mahmut Usta Cem’e kuyuda değerli şeylerin saklandığından bahseder: “Mahmut Usta İstanbulluların yüzyıllardır kuyulara attıkları, sakladıkları şeyleri saymayı da çok severdi: Kılıçlar, kaşıklar, şişeler, gazoz kapakları, lambalar, bombalar, tüfekler, tabancalar, oyuncak bebekler, kafatasları, taraklar, nallar ve en akla hayale gelmez şeyleri bulmuştu eski kuyularda. Gümüş paralar da bulmuştu.”¹³³ Değerli şeylerin saklanması romanların, müzelerin ve kuyuların ortak noktasıdır.

Romanların deneyim ve anıları saklamaları ise Orhan Pamuk’un “gizli merkez”ini çağrıştırmaktadır. Pamuk bu merkezi şöyle tanımlar:

Merkez; hayat hakkında derin bir görüş, bir çeşit sezgi, derindeki gerçek ya da hayalî, esrarlı bir noktadır. Romanları bu yeri araştırmak, onu sezdirmek için yazarız ve romanların böyle okunacağını da biliriz. Ama ilk başta, bir romanı hayal ederken, bu gizli merkez için yazdığımızı bazen düşünüp biliriz, bazen bilmeyiz.¹³⁴ Roman yazmak, dünyada, hayatta bulamadığımız bir merkezi kurmak, onu manzaranın içine – seslendiğimiz okurla hayalî bir satranç oynayarak – gizlemektir. Roman okumak da aynı işlemi tersinden yapmaktır. Arada okurla yazarın üzerinde anlaştığı tek şey, romanın metnidir; bir çeşit eğlenceli satranç tahtası! Her okur onu kafasında kendi dilediği gibi resimler ve merkezini dilediği yerde arar.¹³⁵

¹³² Orhan Pamuk, *Saf ve Düşünceli Romancı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013, s. 74.

¹³³ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 50.

¹³⁴ Pamuk, *Saf ve Düşünceli Romancı*, s. 83.

¹³⁵ Pamuk, *Saf ve Düşünceli Romancı*, s. 93.

Okurun merkezi dilediği yerde araması birden çok merkezin olabileceği anlamını taşır. Roman bu yönüyle içinde gizli merkezlerin saklandığı kuyu gibidir. Öte yandan *Kırmızı Saçlı Kadın*'daki gizli merkez, kuyuyu çağrıştırır. Romandaki birçok olay kuyu etrafında şekillenir. Kuyu içinde kuyu, oyun içinde oyundur adeta *Kırmızı Saçlı Kadın*.

Jale Parla, *Orhan Pamuk'ta Yazıyla Kefaret* adlı incelemesinde, Pamuk'un hem kişisel suçunun hem de toplumsal suçun kefareti yazıyla ödendiğini söyler:

Yazar kefareti öder. Pamuk, hem kişisel suçluluğun, hem toplumsal suçun kefareti romanla ödemeyi amaçlamış bir yazardır. Her kitabında karşımıza çıkan yazılamayan romanların, eksik metinlerin, eksik yazarların öcünü Pamuk bu romanlarının sonunda kendi adıyla boy göstererek alır. Orhan Pamuk'un eksik ve başarısız yazar kahramanları kefareti ödemezler, ya da ödeyemezler; bunu gölge yazar Orhan Pamuk'a bırakırlar. Onlar yalnızca cezalarını çekerler. Kefareti ödemek her zaman yazara kalır. Bu kefareti o romanın hayatla ilişkilendirilmesinin sancılı, titiz kuyumculuğudur. Bir kuyumcu gibi işlenmelidir ki hikâyeye, yalnızca kıssadan hisse çıkarılmasını değil, varolmanın kefareti de ödesin.¹³⁶

Orhan Pamuk'un roman kişileri suç işleyip ceza çekerken, kefareti ödemek yazara düşer. Pamuk, romanını bir kuyumcu gibi işlerken bir kuyucu gibi de iğneyle kuyu kazar ve varolmanın kefareti öder.

Kırmızı Saçlı Kadın'da da kefareti yazıyla ödenir. Bu kefareti roman kişilerinin kimliğine bürünen yazar öder. Kuyu da bu anlamda bir suç ve kefareti mekânı olarak dikkat çeker.

Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanı gibi *Sessiz Ev* ve *Kara Kitap* romanlarında da kuyu göstergelerine rastlamak mümkündür. Orhan Pamuk'un ikinci romanı olan *Sessiz Ev*'de bir ailenin üç neslinin tarihi anlatılmaktadır. Bu tarihi süreç Doğu-Batı ikiliği, din, kapitalizm vb. konularında irdelenir. Roman, Cennethisar adlı bir kasabanın dolaylarında geçmektedir. Doktor olan Selahattin Bey, siyasi birtakım nedenlerden ötürü İstanbul'dan kaçarak Cennethisar'a yerleşir. Cennethisar'daki ev hem bir sığınağı hem de sıkışıp kalınan bir mekânı imler. Öte yandan sürgün, ayrışma, kasvet, ölüm, yalnızlık, soğukluk ve mutsuzluk gibi öğeleri barındıran bu ev bütün bu olumsuz nitelikleriyle bir kuyuyu andırmaktadır.

Orhan Pamuk *Kara Kitap* romanında Şeyh Galip'in *Hüsn ü Aşk* mesnevisine göndermelerde bulunmuştur. Gerek kişiler gerekse olaylar açısından bakıldığında *Kara Kitap*, *Hüsn ü Aşk*'ın postmodernize edilmiş bir örneğidir. Öte yandan kuyu

¹³⁶ Jale Parla, *Orhan Pamuk'ta Yazıyla Kefaret*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018, s. 8.

imgesi her iki eserde de yer almaktadır. *Hüsn ü Aşk*'ta, *Kara Kitap*'taki karakterlerden Galip'in çocukluğu bir apartman dairesinde geçer. Bu apartmanın yanında ise bir kuyu vardır. Bu kuyu bir masal kuyusunu andırır ve korku uyandırır: “Apartmanın hemen yanındaki kuyuyu düşündüm, bir zamanlar yalnızca bende değil, apartman katlarını dolduran güzel çocuklarda, kızlarda, yetişkinlerde geceleri korkulu bir ürperti uyandıran o dipsiz kuyuyu. Bir masal kuyusu gibi içinde yarasalar, zehirli yılanlar, akrepler, fareler kaynaşırdı.”¹³⁷ Bu kuyu sadece çocuklar için değil yetişkinler için de korkutucu bir mekândır. Bu korkunun nedeni ise kuyunun bilinçaltını imlemesinde yatmaktadır. Kuyu sırları, günahları ve anıları barındıran bilinçaltıdır. Bunlardan kurtulmak için ise kuyunun üstü kapatılır:

İçlerindeki sırdan, sonsuza kadar geçmişte kalamayacak bir günahtan korkar gibi korkarlardı. Sonunda, utançlarının üstünü toprakla örten çaresiz hayvanlar gibi, içindeki yaratıklar, anılar ve esrarla birlikte kuyuyu unuttular. Bir sabah, anlamsız insan yüzleriyle kaynaşan gece rengi bir kâbustan uyandığımda, kuyunun üstünün örtüldüğünü gördüm.¹³⁸

Üstü kapatılan kuyunun yerinde ise bir apartman yükselir. Yani kuyu artık yerin altında değil üstündedir. Kuyu karanlığının yerini apartman karanlığı alır. “O zaman, aynı kâbusumsu duyguyla, kuyu denen yerde, şimdi tersine çevrilmiş bir kuyunun yükseldiğini korkuyla anladım. Esrarı ve ölümü pencerelerimize getiren bu yeni yerden yeni kelimelerle söz ediyorlardı artık: Apartman aralığı, apartman karanlığı...”¹³⁹ *Kara Kitap*'ın kara olması ile kuyu karanlığı arasında da bir ilgi kurmak mümkündür.

Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ındaki kuyunun bir tezahürü olan apartmanın yerine Tahsin Yücel'in *Gökdelen*'ini de koymak mümkündür. Tahsin Yücel, 2006 yılında yayınladığı *Gökdelen* romanında, 2073 Türkiye'sini ve İstanbul'unu anlatır. Gökdelen; insanı yaşadığı toplumdan koparan, soyutlayan ve yabancılaştıran bir yapıdır. İnsanları özgürleştirmek yerine onları hapseder, ayrıca varlıklı ve yoksul kesim arasındaki uçurumu sembolize eder.

¹³⁷ Orhan Pamuk, *Kara Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 188.

¹³⁸ Pamuk, *Kara Kitap*, s. 189.

¹³⁹ Pamuk, *Kara Kitap*, s. 189.

3.3.Orhan Pamuk’un *Kırmızı Saçlı Kadın* Romanında Kuyu Göstergesinin Çözümlemesi

Tablo 4: Orhan Pamuk’un *Kırmızı Saçlı Kadın* Romanındaki Kuyu Gösterilenleri

<u>Gösteren</u>	<u>Gösterilen</u>
Kuyu	İnsan Bedeni Yaşam Ölüm Kader Varoluşsal Açıklık İntikam Yer Altı Âlemine Giden Yol Bilinçaltı Olgunlaşma Hapishane İhanet Suç Uygarlık hamlesi Kent Dönüşüm Kara leke Körlük Trajedi

3.3.1. Kuyu: İnsan Bedeni

Romanda kuyucu ustası Mahmut Usta, Cem’e kuyuculuk, yer altı ve toprak hakkında pek çok bilgi vermektedir. Yeraltındaki toprakla ilgili verdiği bilgiler kuyu ve insan bedeni arasında bir ilgi kurabilmemizi sağlar. Çünkü kuyu kazılırken karşılaşılan toprak tabakaları insan bedenindeki damarlara benzemektedir:

Artık ustamla vakti en iyi onun anlattıklarını dinleyerek geçiriyordum. O akşam televizyondaki bulanık görüntülere bakarak anlattığı gibi, ona göre toprak, yerin altında tabaka tabakaydı. Bazıları o kadar kalın ve büyük olurdu ki, oraya kuyu vuran acemi kuyucu o sert tabakanın sonu hiç gelmeyecek sanırdı. Oysa ısrar edersen, başka bir damara rast gelirdin. Bu tabakalar aslında bir insan gövdesindeki damarlara benzetilebilirdi. Tıpkı damarların insanı kanla beslemesi gibi, yeraltındaki bu koskoca

damarlar da dünyayı demirle, çinkoyla, kireçle ve başka şeylerle beslerlerdi. Bunların arasında dereler, su yolları ve büyüklü küçüklü yeraltı gölleri de olurdu.¹⁴⁰

3.3.2. Kuyu: Yaşam

Romanda Mahmut Usta kuyu kazarken bazen sert kayalarla bazen de yumuşak topraklarla karşılaşmaktadır. Ustanın karşılaştığı sert kayalar yaşamdaki zorlukları, engelleri anımsatmaktadır. Yumuşak toprak ise yaşamdaki kolaylıkları, güzel günleri çağrıştırmaktadır.

3.3.3. Kuyu: Ölüm

Kuyu ve ölüm arasındaki bağlantı romanda iki yerde karşımıza çıkar. Birincisi Mahmut Usta'nın Cem tarafından kuyuda ölüme terk edilmesidir. Cem kuyudaki Mahmut Usta'nın üzerine dolu olan kovayı düşürür, ardından acı bir çığlık sesi duyulur, sonrasında ise sessizlik kaplar her yanı. "Aşağıdan derin bir acı çığlığı geldi. Sonra her yer sessizliğe büründü. O çığlığı hiçbir zaman unutamayacaktım. Geri çekildim. Kuyudan ses gelmiyordu ve ağzına yaklaşıp aşağı bakamıyordum... Şimdi kuyunun ağzı gibi bütün dünya sessizdi."¹⁴¹ Kuyu ve ölüm arasındaki ilgi sessizlik ile de kurulabilir. Kuyunun sessizliği ölümün sessizliğini anımsatır.

İkinci olarak ise Cem'in, oğlu Enver tarafından gözünden vurularak kuyuya düşüp ölmesidir. Cem'in ölümünde ise kuyu bir tabut ya da mezar olarak değerlendirilebilir. Kuyu Cem'in mezarı olur. Her iki durumda da kuyu ölüm ile özdeşleşmektedir.

3.3.4. Kuyu: Kader

Kral Oedipus trajedisi, *Rüstem ile Sührab* öyküsü ve *Kırmızı Saçlı Kadın* romanının ortak noktalarından bir tanesi de kaderden kaçılmayacağıdır.

Romanda Cem, Mahmut Usta'nın üzerine dolu kovayı düşürdükten sonra ne yapacağını bilemez bir halde koşarak Öngören'e gider ancak kırmızı saçlı kadın ile eşi Turgay gitmiştir. İbretlik Efsaneler Tiyatrosu çadırı da yerinde değildir. Bunun üzerine Cem kuyuya geri dönmek ister, yolda rastladığı kaplumbağa ise manidardır:

En son kestirmeyi yaparken, otlar arasında telaşla yolumun üzerinden uzaklaşmaya çalışan bir kaplumbağanın önce hışırısını duydum sonra da kendisini gördüm. Mahmut Usta ile benim yürüye yürüye açtığımız küçük yoldan ayrılıp sağa sola gitse, otlar arasında gizlenecekti. Ama bunu akıl edemiyor, benim gideceğim yolu bir kader gibi seçmiş, telaşla kaçmaya çalışıyordu. Ben de aynı şeyi yapıyor, kaderimden kaçayım

¹⁴⁰ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 49.

¹⁴¹ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 82.

derken, yanlış bir yolda boşu boşuna yürüyor olabilir miydim?¹⁴²

Romanda Cem kaderinden kaçamaz, ölümü de kuyuda olur. Kuyunun bizi içine çeken ve çevreleyen bir mekân olması, kaderin de ağlarını örüp bizleri içine alması kuyu ve kader arasındaki ortak noktadır.

3.3.5. Kuyu: Varoluşsal Açıklık

Modernizm ve birey olma bağlamında romanın baş kişisi Cem varoluşsal bir boşluk içindedir: “O zamanlar ‘ben, beni kimse görmediği zaman en çok kendim oluyorum’ diye düşünürdüm. Yeni keşfediyordum bu düşüncüyü. Kimse sizi gözlemiyorsa, içinizdeki gizli ikinci kişi dışarı çıkıp dilediği şeyleri yapabilir. Yakınlarda bir babanız varsa ve sizi görüyorsa içinizdeki kişi içinize saklanır.”¹⁴³ Cem kendini aramaktadır ve bağımsız bir birey olmak istemektedir. Kuyu boşluğu ise Cem’in varoluşsal boşluğunu niteler. Romanda birey olma ya da itaat etme noktasında kuyu önemli bir konumdadır. Cem’in varoluş mücadelesi adeta kuyuda debelenen bir insanın verdiği mücadeleyi andırır. Öte yandan baba ya da usta ise Cem için bu varoluşun önündeki en büyük engeldir.

3.3.6. Kuyu: İntikam

Enver, Cem’den kendisine babalık etmediği ve Mahmut Usta’yı kuyuda ölüme terk ettiği için intikam almak istemektedir. Enver, Cem’i neden kuyuya atmak istediğini ona açıkça söyler:

“Niye dönmek istiyorsun? Korkuyor musun?”

“Neden korkayım ki!”

“Kuyuya dikkatsizce düşmekten değil, şimdi ben seni tutup aşağıya atıveririm diye korkuyorsun” dedi gözlerinin içine bakarak.

Ben de onun gözlerinin içine baktım. “Niye yapasın ki babana böyle bir şey?” dedim az sonra.

Mahmut Usta’nın intikamı için...” diye saymaya başladı. “Beni terk ettiğin için. Evli anamı kandırdığın için. Yıllar ve yıllar sonra oğlunun mektubuna bir cevap bile vermediğin için. Senin istediğin gibi bir birey olmak için. Ve tabii mirasın bana kalacağı için...”¹⁴⁴

Enver, babası Cem’den intikamını onu gözünden vurup kuyuya düşürerek alır. Yani kuyu, intikam ile özdeşleşir.

¹⁴² Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, ss. 83-84.

¹⁴³ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 52.

¹⁴⁴ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 170.

3.3.7. Kuyu: Yeraltı Âlemine Giden Yol

Mahmut Usta'nın kuyuya inişi ile Şamanizm'de şamanın yer altına inişi arasında ortak noktalar bulunmaktadır. Mahmut Usta kuyu kazarken yeraltına iner, adeta başka bir aleme geçer. Şaman da trans halinde yer altına iner ve tekrar yukarı çıkar:

Şaman ayininde göğe yükselişin bir de yer altına yani cehenneme iniş şeklindeki karşılığı mevcuttur. Anlaşılan bu durum yükselişe göre daha güç ve karmaşıktır. “ İniş ”, düşey veya yatay-düşey olabilmektedir. Birinci durumda şaman/kam, sanki yedi basamaklı bir merdivenden yer altı katlarına iniyormuş olarak düşünülür. Her basamakta yahut yerin altının her bir katında engellerle karşılaşmakta, onları aşmak için çeşitli yollara başvurmaktadır. Nihayet yedinci kata ulaşan şaman orada cehennem dünyasının hâkimi olan Erlik Han'a yakarmakta ; bu arada Bay Ülgen'i de anmakta ve sonuçta geri dönmektedir.¹⁴⁵

Şamanların yer altındaki cehennem dünyasına inişleri gibi, Cem de Mahmut Usta'nın kuyu kazarken indiği yer altı alemi ile cennet ve cehennem arasında bir ilgi kurduğunu düşünmektedir: “Ustam dikkatsiz çırakların neler yaptığını tutkuyla anlatırken, onun kafasında yeraltı alemiyle, ölülerin dünyası ve toprağın derinlikleriyle, cennetin ve cehennemin unutulmaz köşeleri arasında bir ilişki olduğunu hisseder ürperirdim.”¹⁴⁶

Romanda eski kuyucu ustaları ile şamanlar arasında kurulan benzerlik de dikkat çekicidir:

Su aranacak yeri kestirmeye çalışan eski kuyucu ustaları, toprağın, otların, böceklerin, hatta kuşların bile dilinden anlamak, yukarıda yürürken alttaki kayaya da kil tabakasını sezmek zorundaydılar. Bu hünerleri, bazı eski kuyucuların kendilerinde Orta Asyalı şamanlar gibi doğa ötesi güçler ve sezgiler vahmetmelerine, yeraltı tanrıları ve cinleriyle konuştuklarını ileri sürmelerine yol açmıştı... Tavukların dolaştığı sarmaşıklı bir arka bahçede nereye kuyu kazacağını belirlemek için toprağı dinleyen bir kuyucuya, evdeki teyzelerin ve amcaların, hasta bebeğin göğsünü dinleyen doktor gibi saygı duyduklarını da görmüştüm.¹⁴⁷

Öte yandan Cem de kuyuyu kazarken günden güne toprağın değiştiğini ve başka bir alemden geldiğini düşünmektedir. “Bu kayaların rengi, sertliği, yoğunluğu ilk yedi sekiz günde kazıp kenara yığıdığımız topraktan o kadar değişikti ki, başka bir alemden geldiğini düşünüyordu insan.”¹⁴⁸

Cem, Mahmut Usta'yı bir Şaman dedesine benzetir: “Sanki aşağıdan bir şaman dedesinin, dev ile cin arası bir yeraltı yaratığının şikayetçi, öfkeli çılgığı

¹⁴⁵ Harun Güngör, “Eski Türk Dini”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Şinasi Gündüz (ed.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, s. 538.

¹⁴⁶ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 29.

¹⁴⁷ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 18.

¹⁴⁸ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 45.

geliyordu.”¹⁴⁹

3.3.8. Kuyu: Bilinçaltı

Cem’in kuyuya inişi bilinçaltına yaptığı bir yolculuktur aslında:

Daha aşağı inerken korkuyordum. Tek ayağım boş kovanın içinde, iki elimle ipi sıkı sıkı tutarak kuyunun gittikçe karanlıklaşan dibine yaklaşırken beton duvarın yüzeyinde kısa sürede belirmiş çatlaklar, örümcek ağları ve tuhaf lekeler gördüm. Telaşlı bir kertenkelenin yukarı, ışığa doğru kaçışını izledim. Yüreğine beton bir boru soktuğumuz için yeraltı bizi uyarıyordu. Her an bir deprem olabilir, burada, yeraltında sonsuza kadar gömülü kalabilirdim. Bazen yeraltından boğuk, tuhaf sesler geldiğini işitiyordum.¹⁵⁰

Kuyunun karanlık, örümcek ağlarıyla dolu, yer yer çatlaklarla ve lekelerle kaplı oluşu adeta bilinçaltını tasvir eder. Kuyu, Cem’in bilinçaltındaki anılarını, yaşanmışlıklarını ve korkularını barındıran sembolik bir mekandır.

Cem’in kuyuda gördüğü kertenkele de Şamanizm’de bilinçaltını sembolize etmektedir. Kopan kuyruğunun yerine ise yenisi çıkmaktadır, bu yönüyle de yeniden doğuşu ve ölümsüzlüğü simgeler.

3.3.9. Kuyu: Olgunlaşma

Cem kuyu işine girdiğinde toy, deneyimsiz bir çocuktur. Kuyu kazmaya başladığı ilk gün çok yorulur, elleri kazma tutmaktan su toplar. Bunun üzerine Mahmut Usta Cem’e “küçük bey” diye hitap eder, onun için Cem daha olgunlaşmamış küçük bir beydir. Cem ise bundan hoşnuttur. “Alışırsın küçük bey, alışırsın” dedi Mahmut Usta gözlerini çalıştırmaya uğraştığı küçük televizyondan kaçırmadan. Kol işçiliği yapamayacak narin biri olduğum için beni iğneliyordu ama ben ‘küçük bey’ sözünden mutlu oldum.”¹⁵¹

Öte yandan günler geçer ancak suyu hala bulamazlar. Bu durum üzerine Cem içten içe Mahmut Usta’nın kuyudan vazgeçmesini ister, ancak Mahmut Usta suyu bulmakta kararlıdır. Cem’in de bu konuda kararlı olmasını ve ona itaat etmesini ister:

“Usta ben aşağı inmeyeceğim artık.”

“Ona ben karar veririm.”

“Sen karar verirsın ustacığım” dedim.

“Aferin. İlk günden böyle davransaydın bugün belki de suyu bulmuş olurduk.”

“Ustacığım, ben o ilk gün ham idim. Ama suyun çıkmaması benim kabahatim mi?”...“Ustacığım, seni hayatımın sonuna kadar unutmam. Yanında çalışmak bana hayat okulu oldu. Ama artık bu kuyuyu paydos edelim, ne olur. Ver elini öpeyim.”¹⁵²

¹⁴⁹ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 77.

¹⁵⁰ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 79.

¹⁵¹ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 20.

¹⁵² Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 81.

Cem kuyucu çıraklığına başladığı ilk günlerde toy, deneyimsiz bir çocuktur. Zamanla ustasından çok şey öğrenir, olgunlaşır. Olgunlaşmasında kuyunun önemi büyüktür.

Cem Gebze’ye döndüğünde ise annesi onu büyük bir özlemle karşılar ve onun olgunlaştığını fark eder: “Bir ayda bymşsn, elin kolun kocaman olmuş, boyun da uzamış” dedi annem “Olgunlaşıp koca adam olmuşsun.”¹⁵³

Ancak bu olgunlaşma süreci ustasını kuyuda ölüme terk etmesinden dolayı Cem’in ruhunda derin yaralar açmıştır: “Annem kuyucu ıraklığının ruhumu etkilediğini fark etmişti. “Olgunlaşmışsın” dediği şeyin aslında ruhumda kara bir leke olduğunu bir an fark ettiğini sandım.”¹⁵⁴

Kırmızı Saçlı Kadın romanı, Cem’in büyüyüp gelişmesini, olgunlaşmasını ve bir kimlik edinmesini konu aldığı için bir bildungsroman (büyüme romanı) zelliği taşımaktadır.

3.3.10. Kuyu: Hapishane

Romanda, Enver’in babasını öldürerek girdiği hapishane ve avlunun üzerindeki gök, Cem’in girdiği kuyu ve kuyunun ağzındaki gökyüzünü çağrıştırmaktadır.

Romanda kuyu, Cem’in içine girer girmez çıkmak istediği ve ondan korktuğu bir mekândır. Kuyudan yukarı bakıp gördüğü gökyüzü ise Cem’i rahatlatan ve ona huzur veren bir maviliğe sahiptir:

Başımı kaldırıp yukarı baktığımda kuyunun ağzı o kadar uzak ve küçük görünüyordu ki korkuyor, hemen yukarıya çıkmak istiyordum... Ustam kovayı boşaltmak için kenara çekilince, kuyunun ağzında yuvarlak, küçük bir gök parçası belirirdi. Ne harika bir maviydi! Tersinden bakılmış bir dürbünün ucundaki lem gibi çok uzaktaydı, ama güzeldi. Mahmut Usta tekrar kuyunun ağzında belirip boş kovayı aşağı sarkıtana kadar yerimden kıpırdamadan yukarı bakar, dürbünün ucundaki göğü seyrederdim.¹⁵⁵

Cem’in oğlu Enver ise babasını öldürerek hapse girer ve avludan gördüğü gök hakkında şiirler yazar. “Pencereden gördüğü manzara ve havalandırma avlusunun üzerindeki gök hakkında yazdığı şiirleri cesaretle annesine okurdu.”¹⁵⁶

Fransız düşünür Michel Foucault *Hapishanenin Doğuşu* adlı eserinde mimar ve sosyal reformcu Jeremy Bentham’ın tasarladığı bir hapishane modeli olan Panoptikon’dan söz eder. Panoptikon dairesel bir hapishane görünümündedir,

¹⁵³ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 90.

¹⁵⁴ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 94.

¹⁵⁵ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 79.

¹⁵⁶ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 193.

hapishanenin hücreleri içeri dönüktür ve merkezde de bir gözlem kulesi bulunmaktadır. Hapishanedeki mahkumlar sürekli olarak gözetim altında tutulduklarının bilinciyle hareket ederler. Zamanla bir gardiyana bile gerek kalmamaktadır. Çünkü mahkumlar bu gözlem kulesi sayesinde bir özdenetim kazanırlar. Foucault, Panoptikon ile iktidarın işleyişi arasında bir ilgi kurar. Foucault için modern toplumlarda iktidar, bireyleri yönetirken benzer bir gözetim mekanizmasına sahiptir.¹⁵⁷

Panoptikon gerek şekli gerekse bir metaphor olarak düşündüğü anlamıyla bir kuyuya benzetilebilir. Panoptikon'un dairesel ve kapalı bir mekan olması kuyu ile benzer niteliktedir. Öte yandan bir cezalandırma mekanı olarak hapishane ve kuyu ortak bir özelliğe sahiptir. Diğer bir ortak nokta ise modern insanın içine adeta hapsedildiği apartmanlar, gökdelenler ve daha da genişletirsek kent dolayımındaki kuyu ve hapishane benzerliğidir.

Öte yandan babanın gözü, gardiyanın gözü, iktidarın gözü; denetim ve gözlem altında tutulma yani bir tür hapsedilmedir. *Kırmızı Saçlı Kadın*'da ise Cem'i denetim altında tutan babasıdır: "O zamanlar 'ben, beni kimse görmediği zaman en çok kendim oluyorum' diye düşünürdüm. Yeni keşfediyordum bu düşüncüyü. Kimse size gözlemiyorsa, içinizdeki gizli ikinci kişi dışarı çıkıp dilediği şeyleri yapabilir. Yakınlarda bir babanız varsa ve sizi görüyorsa içinizdeki kişi içinize saklanır."¹⁵⁸

3.3.11. Kuyu: İhanet

Mahmut Usta, Cem'in hem ustası hem de babası yerine koyduğu kişidir. Ancak Cem ustasını kuyunun dibinde bırakarak onu ölüme terk eder, yani ona ihanet eder. Bu yönüyle kuyu ihaneti sembolize etmektedir.

Öte yandan ihanet ve kuyu ilişkisi Şahmeran öyküsünde de Yusuf Kıssası'nda da vardır. Öyküde Camsab da ona yardım eden Şahmeran'ın yerini söyleyerek ona ihanet eder. Yusuf Kıssası'nda ise kardeşleri Yusuf'a ihanet eder.

3.3.12. Kuyu: Suç

Romanda Cem, Mahmut Usta'yı kuyunun dibinde ölüme terk ederek bir suç işler. İşlediği suç ise onun yakasını hayatı boyunca bırakmaz: "Mahmut Usta'yı ve

¹⁵⁷ Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, Mehmet Ali Kılıçbay (çev.), İmge Yayıncılık, Ankara 2013, ss. 295-302.

¹⁵⁸ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 52.

çocukluk suçumu en çok uçak yolculuklarında hatırlıyordum.”¹⁵⁹

Romanda değinilen tek suç bu değildir. Batı’da ve Doğu’da işlenen suçlardan Oedipus ve Rüstem’in suçlarına da değinilir. Bu efsaneler ise Cem’in hayatını etkiler: “Mahmut Usta’yı kazayla öldürmüş olabileceğime otuz yıl niye inanmıştım? Oidipus’u okuduğum, hikâyeye inandığım için elbette. Böyle düşünmek istedim. Eski hikâyelerin gücüne inanmayı da Mahmut Usta’dan öğrenmiştim. Şimdi de hâlâ Oidipus gibi geçmiş suçumu araştırıyordum.”¹⁶⁰

Kırmızı Saçlı Kadın’da suç ile birlikte işlenen konu ise yazarlıktır. Cem’in yazar olmak istediğine değinilir: “Aslında yazar olmak istiyordum.”¹⁶¹ diye başlar roman. Ancak jeoloji mühendisi ve müteahhit olur. Yine de yazarlık hayalini hep taşır, kuyu kazdıkları Trakya’ya da değineceği ve “Türkiye’nin Jeolojik Yapısı” adını vereceği bir kitap yazmak ister. Ancak işlediği suç onu bu konuda düşündürür ve alıkoyar: “Ama ustasını kuyunun dibinde ölüme terk eden vicdansız bir kişi yazar olabilir miydi?”¹⁶²

Bir diğer suçlu ise Cem’in oğlu Enver’dir. O da babasını kuyuya düşürerek ölümüne sebep olur ve bir suç işler. Suçuna kefaret olarak ise *Kırmızı Saçlı Kadın* romanını yazar, yani Cem ölünce Cem’in yapamadığını oğlu yapar, kefareti Enver öder.

Kuyu bu yönden bakıldığında suçun ve suçluluk duygusunun ortaya çıktığı hatta bu kavramlarla özdeşleştiği bir mekan konumundadır.

3.3.13. Kuyu: Uygarlık Hamlesi

Romanda Mahmut usta aracılığıyla su ve medeniyet arasında kurulan ilgi kuyuyu bir uygarlık hamlesi haline getirmektedir. “Bir yerde medeniyet varsa, köy şehir varsa, orada kuyular olduğu içindir. Susuz medeniyet, ustasız kuyu olmaz. Ustasına boyun eğmeyenden de kuyucu çırağı olmaz. Su çıkınca zengin olacağız.”¹⁶³

Yıllar önce Mahmut Ustanın kurduğu kuyu, su ve medeniyet bağlantısını yıllar sonra Cem de dile getirir:

Haber vermemiştim ama eski Öngörenliler beni bekliyorlardı. Ben de kısaca konuştum. İstanbul’un bu güzel köşesine, ta otuz yıl önce ustamla kuyu kazmak için geldiğimiz

¹⁵⁹ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 101.

¹⁶⁰ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 137.

¹⁶¹ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 9.

¹⁶² Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 91.

¹⁶³ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 78.

söyledim. Otuz yıl önce burada su bularak bütün bu arazilerin şenlenmesine, sanayinin ve kalabalıkların buralara yerleşmesine önayak olan Mahmut Ustam'ı saygıyla anıyordum. Burada maketleri gösterilen yeni binalar, otuz yıl önceki uygarlık hamlesinin bir devamıydı.¹⁶⁴

Kuyu bu yönüyle uygarlığa atılan bir adımdır. Mahmut Usta ile birlikte attıkları bu adımı Cem devam ettirir. İstanbul'un gelişiminde ise atılan bu adımın önemi büyüktür.

3.3.14. Kuyu: Kent

İstanbul, hızla büyüyen bir kent olma özelliğiyle, Mahmut Usta'nın ve Cem'in içine düştükleri kuyunun bulunduğu Öngören kasabasını da içine alan büyük bir kuyudur.

Romanda Cem eşi Ayşe ile birlikte Sührab adını verdikleri bir inşaat şirketi kurar. Cem bu şirket sayesinde kuyular kazarak İstanbul'un yani bu büyük kuyunun daha da büyümesine neden olur.

İstanbul bir kuyular kentidir aynı zamanda. İstanbul'da bulunan tarihi camilerin hepsinin bir kuyusu vardır. Ayrıca romanda geçmişte İstanbulluların bu kuyulara eşyalarını atıp sakladıkları anlatılır.

Kentleşmeye bağlı olarak ise zamanla İstanbul'da toprak verimsizleşir ve susuzluk yaşanır yani kuyunun suyu azalır.

3.3.15. Kuyu: Dönüşüm

Mahmut Usta ve Cem'in kazdıkları kuyu Usta'nın suyu bulmasıyla birlikte bir dönüşümü de beraberinde getirir. Öngören kasabası zamanla apartmanlar, lokantalar, süpermarketlerle dolar. "Otuz yıl önce bomboş bir arazi olan yokuşun üzerindeki 'bizim düzlük' altı yedi katlı apartmanlar, depo binaları, atölyeler, benzinciler, alt katları lokanta, kebabçı dükkânı ve süpermarketlerle dolu bir beton ormanına dönüşmüştü."¹⁶⁵

3.3.16. Kuyu: Kara Leke

Şahmeran hikâyesinde Camsap Şahmeran'ı gördüğü için lekelerle kaplıdır. Bu lekeler başka kişiler tarafından görülemez ancak o kişi yıkandığında görülebilir. Camsap'ın üstündeki bu lekeler onun Şahmeran'a olan ihanetinin bir delili, göstergesidir. Aynı şekilde *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında Cem'in ruhumda kara bir

¹⁶⁴ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 152.

¹⁶⁵ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 151.

leke diye bahsettiği leke Mahmut Usta'ya olan ihanetinin bir göstergesidir. Her iki leke de başkaları tarafından görülemez: “Şahmeran'ı gören insanoğlunun belden aşağısı gümüş pullarla kaplıdır. Başka insanlar göremezler bu lekeleri, beden, koruyucu bir özsuyla gizler onları. Lekelerin ortaya çıkması için işbu insanın hamamda yıkanması gerekir.”¹⁶⁶

Bu kara leke hem Cem'de hem de Enver'de vardır. Cem, annesinin üstündeki kara lekeyi fark ettiğini düşünür: “Annem kuyucu çıraklığının ruhumu etkilediğini fark etmişti. “Olgunlaşmışsın” dediği şeyin aslında ruhumda kara bir leke olduğunu bir an fark ettiğini sandım.”¹⁶⁷ Enver ise babası Cem'in katili olmakla bu kara lekeyi üzerinde taşıyacaktı. Annesi Gülcihan romanın son bölümünde bu durumu şöyle dile getirir: “Enver'im aslında baba katili de sayılamaz ama gazeteler bu çirkin sözleri hep bir ağızdan öyle çok tekrarladılar ki, bu leke evladımın üzerinde kaldı.”¹⁶⁸

Her iki durumda da kuyu, Cem ve Enver'in işledikleri suçların mekânı olması nedeniyle, üzerlerinde kalan kara lekeleri sembolize eder.

3.3.17. Kuyu: Körlük

Mahmut Usta Cem'e Yusuf Kıssası'nı anlatır ve Yakup'un çocukları arasında yaptığı ayrımcılıktan bahseder:

Kuyuyu kazmaya başlamamızdan bir hafta sonra bir akşam Mahmut Usta, Yusuf Peygamber ile kardeşlerinin hikâyesini anlattı. Babaları Yakup'un oğulları içinde en çok Yusuf'u sevmesini, diğer kardeşlerin kıskançlığını ve Yusuf'u yalan dolan ile kandırıp karanlık bir kuyuya atmalarını dikkatle dinledim. Aklımda en çok Mahmut Usta yüzüne bakıp “Evet, Yusuf güzel ve çok akıllıydı, ama bir babanın oğulları arasında ayırım yapmaması gerekirdi.” demesi kalmış. “Bir baba adil olmalıdır,” diye de eklemişti sonra, “adil olmayan baba evladını kör eder.”¹⁶⁹

Hız. Yakup'un çocukları arasında ayrımcılık yapması ve en çok Yusuf'u sevmesi, kardeşlerinin Hız. Yusuf'a karşı öfke ve çekememezlik duygularını körükler. Bu duygular neticesinde ise Yusuf'u kuyuya atarlar. Bir anlamda kardeşlerin gözünü kin ve nefret bürür ve gerçeği göremezler. Bu anlamda Yakup adil davranmayarak çocuklarını kör eder.

Romanda geçen Kral Oedipus adlı Yunan tragedyasında ise Oedipus, kendi yaşamındaki hakikatlere karşı kördür. Gerçekleri öğrendiğinde ise kendini kör ederek cezalandırır.

¹⁶⁶ Tomris Uyar, *Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015, s. 143.

¹⁶⁷ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 94.

¹⁶⁸ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 187.

¹⁶⁹ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 35.

Bu yönüyle baktığımızda Cem de hayatındaki bazı gerçeklere karşı kördür. Örneğin, Öngören’de aşık olduğu kadın olan Gülcihan’ın babasının eski sevgilisi olması ve ondan Enver adında bir oğlu olması.

Cem’in oğlu Enver ise babasından intikam almak için hem de birey olabilmek için babasını kör etmek ister. Babası Cem’i gözünden vurarak kuyuya düşüp ölmesine neden olur. Son konuşmalarında ise onu kör etmek istediğini aralarında geçen konuşmada açıkça söyler:

“Sana kızdığım zamanlar aslında seni kör etmek geliyor içimden” diye ekledi oğlum dikkatle. Bir babada dayanılmayacak yan hep seni görmesi!”
“Babanın bakışı güzel bir şey olmalı.”
“Gerçek bir babaysa! Gerçek bir baba adil olmalı. Sen gerçek bir baba bile değilsin. Önce gözlerini kör etmek geliyor benim içimden”
“Neden o?”
“...Şimdi seni kör edersem, işte ancak o zaman senin istediğin gibi bir birey olacağım. Biliyor musun neden? Çünkü o zaman kendim olacağım ve kendi kelimelerimi yazıp kendi efsanemi söyleyeceğim.”¹⁷⁰

Kuyu-körlük ilişkisi, kuyunun karanlık olması nedeniyle roman kişilerinin de gerçeklere karşı kör olması gibi bir anlamı barındırdığı gibi, kör ederek kuyuya atmanın bir cezalandırma yöntemi olmasıyla da romanda dikkat çeker.

3.3.18. Kuyu: Trajedi

Kırmızı Saçlı Kadın romanında biri Batı biri Doğu kaynaklı iki farklı trajediden, yani Kral Oedipus ve Rüstem’in trajedisinden hareketle başka trajediler de gözler önüne serilmektedir.

Bu trajedilerden bir tanesi de Cem’in trajedisidir. Kuyu, Cem’in yaşadığı trajik olayların merkezinde yer alır. Kuyu kazmak için Öngören’e giden Cem, Mahmut Usta’yı yanlışlıkla kuyuya düşürür ve yıllarca bu suçluluk duygusuyla mücadele eder. Geçmişte kalan suçunu araştırırken ise Gülcihan’ın, babasının eski sevgilisi olduğunu, kendisinin de Gülcihan’dan Enver adında bir oğlu olduğunu öğrenir. Cem’in yaşadığı trajedilerin çıkış noktasında kuyu vardır ve Cem’in trajik sonu da yine kuyuda olur.

Enver’in yaşadığı trajedi de yine kuyuyla ilintilidir. Cem kuyu kazmak için Öngören kasabasına gelir ve Gülcihan ile tanışır. Bu ilişki sonucunda ise Enver doğar. Enver’in babasızlığı tüm kişiliğini etkiler. Babasına karşı öfkeli ve ondan intikam almak ister. Sonunda ise yanlışlıkla babasını kuyuya düşürerek ölümüne

¹⁷⁰ Pamuk, *Kırmızı Saçlı Kadın*, s. 170.

sebepe olur ve hapse girer. Enver'in sonu da yine kuyunun farklı bir tezahürü olan hapishane olur.

Modern insan hayatta pek çok seçenek arasında kalır, bu seçenekler arasında kalma hali insanı trajediye sürükler. *Kırmızı Saçlı Kadın*'da ise modern insanın trajedisi kaderden kaçıp iyi bir birey olabilmekte yatar.

SONUÇ

Çalışmanın bu bölümünde Hilmi Yavuz'un *Kuyu* anlatısı, Rasim Özdenören'in *Kuyu* hikâyesi ve Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanı kuyu gösterilenleri açısından karşılaştırılarak, benzerlik ve farklılıklar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda öncelikli olarak kuyu göstergesinin tarihsel bağlamda; mitolojide ve kutsal kitaplarda nelere karşılık geldiğine değinilmiştir. Türk, Yunan ve İskandinav mitolojilerinde kuyunun cehennem, ceza, suç, intikam gibi olumsuz karşılıkları olduğu gibi; bilgelik, sağduyu, şifa gibi olumlu nitelikleri karşıladığı da görülmüştür. Homeros'un *İlyada* ve *Odysseia* efsanelerinde de kuyuya rastlanmıştır. Ayrıca Homeros'un dünya haritasında yer alan Okeanos Irmağı da yeryüzünü çevreleyen büyük bir kuyu görünümüyle dikkat çekmektedir. Kutsal kitaplardan Kur'an-ı Kerim ve Tevrat'ta Yusuf Kıssası'nın benzer ve farklı yönleri üzerinde durulmuştur. İncil'de ise kuyunun hem hakikati hem de felaketi nitelendirdiği anlaşılmıştır.

Psikanaliz ve kuyu başlığı altında ise Otto Rank, Carl Gustav Jung ve Sigmund Freud'un görüşlerinden yola çıkılarak kuyunun anne arketipini ve bilinçaltını karşılayan simgelerden biri olduğu saptanmıştır.

İncelenen eserlerdeki kuyu gösterenlerinin en genel anlamdaki ortak noktası kuyunun insana ve varoluşa dair nitelikler taşımasıdır:

Hilmi Yavuz'un *Kuyu* anlatısında kuyu hatıraları ve deneyimleri barındıran bilinçaltını sembolize eder. Anlatıda Doğu ile Batı arasına sıkışan insanın yaşadığı trajedi kuyu ile yansıtılır. Ayrıca kentte yaşayan insanların kısıtlanışlığı da kuyu ile anlatılmak istenir.

Rasim Özdenören'in *Kuyu* hikâyesinde, kuyu anın içine sıkışan insanı, insanın çevresiyle ve nefsiyle yaşadığı çatışmayı ve işlediği suç ve günahları arasına sıkışmışlığını nitelendirmektedir.

Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında kuyu insanın yaşadığı deneyim ve anılarını sakladığı bilinçaltını imler. Ayrıca kuyu insan yaşamındaki zorlukları, engelleri bunun yanı sıra güzellikleri de içinde barındıran dünyayı, yaşamın kendisini niteleyen bir mekânı sembolize eder. İnsanın olgunlaşma sürecinde yaşadığı ihanetleri, çevresindeki gerçeklere olan körlüğünü, bazen de

işlediği suçları nitelendirir. Kaderinden kaçamayan insanın hayata karşı verdiği mücadele kuyudan çıkmaya çalışan insanın verdiği mücadeleye benzemektedir. Bu mücadele insanın varoluş mücadelesidir ve romanda kuyu ile yansıtılmaktadır.

Çalışmanın önceki bölümlerinde, kuyu gösterilenleri her üç eserde tek tek ele alınmış ve tablolar ile de gösterilmiştir. Buna göre; incelenen üç eserdeki ortak kuyu gösterilenleri şunlardır: ölüm, bilinçaltı, körlük, trajedi, kent ve varoluşsal açıklık. Çalışmaya konu edinilen eserler ortak gösterilenler açısından incelendiğinde ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir:

Her üç eseri kuyu-ölüm bağıntısı açısından ele alırsak; Hilmi Yavuz'un kuyusu yazarın kendi ölümünü yaşayıp yazacağı bir mekan özelliği taşır. Bu deneyimi ise anlatı kahramanı Neci Bey'in yani yazar Hilmi Yavuz'un ölümü aracılığıyla yaşar. Öte yandan kuyu da ölüm gibi karanlıktır. Özdenören'in kuyusu ancak nefsin ölümü ile içinden çıkılabilecek bir yerdir. Pamuk'un kuyusu ise romanın başkahramanı Cem'in öldüğü, Mahmut Usta'nın ise ölüme terk edildiği bir mekandır.

Kuyu-bilinçaltı açısından bakıldığında ise; Hilmi Yavuz'un eserinde kuyu, yazarın çocukluk anılarının, hatıra ve deneyimlerini barındıran bilinçaltıdır. Rasim Özdenören'in öyküsünde ise kuyu, öykü kahramanı Yusuf'un unuttuğu, hatırlamak dahi istemediği anıları ve kişileri barındıran bilinçaltıdır. Orhan Pamuk'un romanında ise Cem'in kuyuya inişi bilinçaltına yapılan bir yolculuğu sembolize eder.

Kuyu-körlük açısından bakıldığında; Hilmi Yavuz'un anlatısında gözdeki kör noktalar karanlık kuyu olarak adlandırılmakla birlikte döl yatağına dönüş arzusuna dek uzanan skotomizasyon kavramına işaret edilir. Ayrıca karanlık, kuyu ve körlüğün ortak noktasıdır. Özdenören'in öyküsünde körlük Yusuf'un yolculuğundaki çıkmazları nitelendirir. Yusuf kör, karanlık bir kuyudadır ve ona yol gösterecek bir rehber ihtiyacı duyar. *Kırmızı Saçlı Kadın*'da ise Mahmut Usta Cem'e Yusuf kıssasını anlatır. Kıssada Yusuf'un kardeşleri çekememezlik ve kıskançlık duygusuna kapılırlar. Bu duygular onların gözünü öylesine kör eder ki Yusuf'u kuyuya atarlar. Romandaki bir diğer kuyu-körlük ilişkisi ise, Kral Oedipus'un yaşamındaki gerçeklere karşı kör olması ve bunun sonucunda kendi gözlerini kör etmesi noktasında Cem'in de hayatındaki gerçekleri görememesi ve gözünden vurularak kuyuda can vermesidir.

Kuyu-trajedi açısından bakıldığında; Hilmi Yavuz *Kuyu*'da, "hayatımız mülemma" sözü ile doğu ile batı arasına sıkışıp kalmış bir toplumun yaşadığı trajediyi anlatmak ister. İki kültür arasına sıkışıp kalan insanın hali kuyuda sıkışan insanın haline benzemektedir. Rasim Özdenören *Kuyu*'da, Yusuf'un kendi ile nefsi arasında yaşadığı çatışmayı, düştüğü ikilemi kuyu ile yansıtır. Orhan Pamuk'un romanında ise yaşanan trajedilerin çıkış noktası ve sonu kuyudur.

Kuyu-kent açısından bakıldığında; Hilmi Yavuz'un *Kuyu*'sunda kent, fiziksel ve ruhsal açıdan sağlıklı, kuyuda debelenen, kapatılmış, bastırılmış insanları barındıran bir kuyu görünümündedir. Rasim Özdenören'in *Kuyu*'sunda, Yusuf'un hakikat yolculuğunda yolunun düştüğü kent, Yusuf'un kimi zaman içinde kaybolduğu, kimi zaman da umudunu yitirdiği, ıssız, karanlık, terk edilmiş olmasıyla bir kuyu izlenimi vermektedir. *Kırmızı Saçlı Kadın*'da İstanbul içindeki pek çok kuyuyla, apartmanlar ve gökdelenlerle büyük bir kuyudur, romanda zamanla büyüyerek Öngören kasabasını da yutar.

Bu gösterilenlerden başka kuyunun her üç eserde de bir suç-ceza ya da günah-cehennem gibi kavramlara karşılık geldiği de görülmüştür.

Kuyu sadece yer altını değil, yer üstündeki mekanları da karşılayan bir gösterge konumundadır. Apartman, gökdelen, otel, hapisane ve kentin sembolize ettiği kavramlar ile kuyu arasında benzerlikler kurmak mümkündür. Hilmi Yavuz'un *Kuyu* anlatısında geçen ve İstanbul için kullanılan kuyu-kent, Tahsin Yücel'in İstanbul'u yani gökdelen-kenti gibidir. Gökdelen de kuyu gibi insanları soyutlar ve yabancılaştırır. Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanında da Cem'in müteahhitliğini yaptığı apartmanlar aslında birer kuyudur. İnsanı soyutlar ve hapseder. Rasim Özdenören'in *Kuyu* öyküsünde ise kent başlı başına bir kuyudur. Bu kent, insanları kuşatan ve hapseden balçıkla dolu bir kuyu gibidir.

Kuyu her üç yazarın yazarlık serüvenlerini, yazın anlayışlarını hatta eserlerinin kendisini yansıtan sembolik bir mekân olma özelliği de taşımaktadır. Hilmi Yavuz'da kuyu; yazarın oyun alanını, hayatı daraltıp imgeyi genişlettiği odasını sembolize ederken, Rasim Özdenören'de kuyu yazarın içinde bulunduğu kısıtlanmışlık halini, yazıda bıraktığı boşlukları, durağanlığın içindeki devinimi, anın içine sıkışmış yaşantıyı, içinde imgeleri, sırları saklayan keşfedilmeyi bekleyen yazınını simgeler. Orhan Pamuk'ta ise kuyu geleneği kazıp yeniden şekillendirdiği

yazın anlayışını betimler.

Öte yandan, Hilmi Yavuz'un eserinde kuyu daha çok yazar ve yazarlık dolayımındaki gösterilenlere karşılık gelmekte iken, Rasim Özdenören'in eserinde mistik ve tasavvufi nitelikler taşımaktadır. Orhan Pamuk'un eserinde ise kuyu, Doğu ve Batı medeniyetleri arasındaki gelgitler neticesinde oluşan gösterenlere karşılık gelir.

Doğu'da ve Batı'da, gerek tarihi gerekse modern anlatılarda karşımıza çıkan kuyu göstereninin en genel anlamda yazarların varoluşsal felsefeleri ile şekillendiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışma karşılaştırmalı edebiyat alanında kuyu göstergesinin çözümlenmesi konusundaki çalışmalara katkı sağlayabilir. Kuyu üzerine yazılmış, çalışmamızda da tarihi ve modern anlatılar başlıkları altında listelenen, incelenebilecek pek çok eser daha vardır. Bu eserlerin farklı bakış açılarıyla incelenmesi mümkündür.

Kuyu üzerine yazılmış aynı türden eserler arasında karşılaştırma yapılabileceği gibi farklı türlere ait eserler arasında da karşılaştırma yapmak mümkündür. Bu konuda yapılabilecek çalışmalardan birkaçı aşağıda listelenmiştir:

1. Rasim Özdenören'in *Kuyu* hikayesi ile John Milton'ın *Kayıp Cennet* adlı şiirinin kuyu imgesi bağlamında karşılaştırılması.
2. Rasim Özdenören'in *Kuyu* hikâyesi ile Necip Tosun'un *Kuyu* hikâyesinin kuyu imgesi açısından karşılaştırılması.
3. Rasim Özdenören'in *Kuyu* hikâyesi ile Şakir Kurtulmuş'un *Yusuf'un Kuyusu* şiirinin kuyu imgesi bağlamında karşılaştırılması.
4. Rasim Özdenören'in öykülerinde kuyudaki tiplerin karşılaştırılması.
5. Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanı ile Jules Verne'in *Dünyanın Merkezine Yolculuk* romanının kuyu imgesi bağlamında karşılaştırılması.
6. Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanı ile Fyodor M. Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* romanının kuyu imgesi bağlamında karşılaştırılması.
7. Orhan Pamuk'un romanlarında kuyu metaforu.
8. Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanı ile Nuri Bilge Ceylan'ın yönettiği *Ahlat Ağacı* filminin kuyu imgesi bağlamında karşılaştırmalı bir çalışması.

9. Orhan Pamuk'un *Kırmızı Saçlı Kadın* romanı ile Nasrettin Hoca'nın *Kuyuya Düşen Ay* masalının kuyu imgesi açısından karşılaştırılması.
10. Hilmi Yavuz'un *Kuyu* anlatısı ile Sadık Hidayet'in *Kör Baykuş* ve *Diri Gömülen* eserlerinin kuyu-ölüm ilişkisi bağlamında karşılaştırılması.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan; *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2007.
- Asar, Alpay; “Hilmi Yavuz’la “Üç Anlatı”sı Üzerine”, *Cumhuriyet Kitap*, S. 301, 1995, s. 7.
- Ateş, Dinçer; *Kuyuya Dönen Yusuf*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.
- Bayat, Fuzuli; *Türk Mitolojik Sistemi 2*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2016.
- Börekçi, Gülenay; “Orhan Pamuk: Romanım Araf’ta geçiyor”, *Habertürk Gazetesi*, <https://www.haberturk.com/yasam/haber/1191922-orhan-pamuk-romanim-arafta-geciyor>, (20.03.2018).
- Can, Şefik; *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1970.
- Campbell, Joseph; *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*, (Çev. Sabri Gürses), İthaki Yayınları, İstanbul 2015.
- Eliade, Mircea; *Doğuş ve Yeniden Doğuş*, (Çev. Fuat Aydın), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul 2015.
- Ergin, Muharrem; *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul 2011.
- Erhat, Azra; *Mitoloji Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2002.
- Fikret, Tevfik; *Rübab ı Şikeste*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1985.
- Foucault, Michel; *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), İmge Yayıncılık, Ankara 2013.
- Genç, Erhan; “Nasıl Yazar Oldular? Nasıl Yazıyorlar?”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, S. 493, 2014, s. 50-57.
- Gümüş, Semih ve Gülsoy, Murat; “Saf ve Düşünceli Romancı Orhan Pamuk”, *Temrin Dergisi*, S. 43, 2011, ss. 30-42.
- Günay, Turhan ve Ak, Eray; “Konumuz Suç!”, *Cumhuriyet Kitap*, S. 1356, 2016, s. 14.
- Güngör, Harun; “Eski Türk Dini”, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Şinasi Gündüz (ed.), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2010, ss. 529-539.
- Haksal, Ali Haydar; *Rasim Özdenören, Ruh Denizinden Öyküler*, İnsan Yayınları, İstanbul 2008.
- Herodotos; *Tarih*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Hidâyet, Sâdık; *Kör Baykuş*, (Çev. Behçet Necatigil), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

- Homeros; *İlyada*, (Çev. Azra Erhat, E. Kadir), Can Yayınları, İstanbul 2013.
- _____; *Odyseia*, (Çev. Azra Erhat, E. Kadir), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- Jung, Carl Gustav; *Dört Arketip*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Metis Yayınları, İstanbul 2015.
- Kaplan, Mehmet; *Kültür ve Dil*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998.
- _____; *Tevfik Fikret*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1997.
- Karaca, Alâattin; “Öykücülüğünün İlk Döneminde Rasim Özdenören”, *Hece Dergisi*, Özel Sayı 21, 2011, s. 195.
- Kayıklık, Hasan; *Tasavvuf Psikolojisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Kılıç, Engin; *Orhan Pamuk’u Anlamak*, İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- “Kuyuya Dönen Yusuf Şiir ve İllüstrasyon Sergisi Açıldı”, *Anadolu Ajansı*, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/kuyuya-donen-yusuf-siir-ve-illustrasyon-sergisi-acildi/1064690>, (20.05.2018).
- Küçükylmaz, M. Mücahit; “İnsan varsa, trajedi de var”, *Anlayış Dergisi*, S. 34, 2006, s. 17.
- Onat, Zehra; “Herkes bir kurtarıcı ‘baba’ya inanmak isityor”, *Röportaj Gazetesi*, <https://www.roportajgazetesi.com/orhan-pamuk-roportaji-c5960.html>, (11.03.2018).
- Özdenören, Rasim; *Ben ve Hayat ve Ölüm*, İz Yayıncılık, İstanbul 1997.
- _____; *Kent İlişkileri*, İz Yayıncılık, İstanbul 2014.
- _____; *Kuyu*, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.
- _____; *Yazı, İmge ve Gerçeklik*, İz Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Özkırımlı, Atilla; *Türk Dili Dil ve Anlatım*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2002.
- Page, Raymond Ian; *İskandinav Mitleri*, (Çev. İsmail Yılmaz), Phoenix Yayınevi, Ankara 2009.
- Pamuk, Arif; *Üçlü Elmalılı Hamdi Yazır Kur’ân-ı Kerîm ve Yüce Meâli*, 1. Baskı, Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Pamuk, Orhan; *Kara Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- _____; *Kırmızı Saçlı Kadın*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2016.
- Parla, Jale; *Orhan Pamuk’ta Yazıyla Keşaret*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2018.
- Platon; *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

- Rank, Otto; *Doğum Travması*, (Çev. Sabir Yücesoy), Metis Yayınları, İstanbul 2014.
- Saussure, Ferdinand De; *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul 2001.
- Sears, Kathleen; *Mitoloji 101*, (Çev. Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul 2014.
- Sharr, Adam; *Heidegger'in Kulübesi*, (Çev. Engin Yurt), Dergâh Yayınları, İstanbul 2017.
- The Translation Trust; *Kutsal Kitap* (2013) (3. Baskı), İstanbul: Yeni Yaşam.
- Tökel, Dursun Ali; *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000.
- Tosun, Necip; *Türk Öykücülüğünde Rasim Özdenören*, İz Yayıncılık, İstanbul 2017.
- Uludağ, Süleyman; *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2016.
- Uyar, Tomris; *Ödeşmeler ve Şahmeran Hikâyesi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2015.
- Yavuz, Hilmi; *Üç Anlatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.
- Yücel, Tahsin; *Gökdelen*, Can Yayınları, İstanbul 2006.

ÖZGEÇMİŞ

Şeyma Ağca 16.07.1985 tarihinde Tokat'ın Zile ilçesinde doğdu. İlköğrenim sürecinin ardından 2003 yılında Samsun Anadolu Lisesi'ni bitirdi. Aynı yıl Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünü kazandı. Bu bölümden 2007 yılında mezun oldu. 2015-2016 eğitim-öğretim döneminde OMÜ SBE Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Bu programdan 2018 yılında *Modern Türk Edebiyatı'nda "Kuyu" Anlatıları* adlı teziyle mezun oldu. 2009 yılından bu yana İngilizce öğretmeni olarak görev yapan Ağca, çok iyi derecede İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları edebiyat, psikoloji, ve felsefe'dir.

İletişim Bilgileri

E mail : sy_55@outlook.com